

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

ODORİC PORDENONE SEYAHATNAMESİ (1318-1330)

(GİRİŞ-TERCÜME-NOTLAR)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

SONGJA LEE

İSTANBUL - 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

ODORİC PORDENONE SEYAHATNAMESİ (1318-1330)
(GİRİŞ-TERCÜME-NOTLAR)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan:

SONGJA LEE

Tez Danışmanı:

PROF. DR. G.OSMAN ÖZGÜDENLİ

İSTANBUL – 2015



MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Songja LEE'nin "Odoric Pardenone Seyehatnamesi (1318-1330) (Giriş-Tercüme-Notlar)" konulu tez çalışması jürimiz Türk Tarihi Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Osman ÖZGÜDENLİ
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN
Üniversitesi İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İmza

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 22 / 02 / 2016 tarih ve 2016/04-06 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Müdür



İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR	VIII
AÇIKLAMALAR	IX
GİRİŞ	1
I. Dönemin Genel Durumu	1
II. Odoric'in Hayatı	2
III. Odoric'in Seyahat Güzergahı	3
1. Gidiş Yolu	3
2. Dönüş Yolu	4

ODORIC SEYAHATNAMESİ'NİN TÜRKÇE TERCÜMESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNEY ASYA

1. Keşiş'in Trabzon ile Büyük Ermenistan Deneyimleri	6
2. İran Hükümdarının Yaşadığı Tebriz ve Sultaniyye Şehirleri Hakkında	11
3. Magi'nin Şehri ile Kum Denizi ve Huz Bölgesi Hakkında	13
4. Keşiş Odoric'in Kaldealıların Âdetleri, İç Hindistan ve Hürmüz Hakkında Verdiği Bilgiler	16

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEYDOĞU ASYA

5. Gövdesine Demir Çivi Çakılmayan Gemi: Keşiş Odoric Böyle Bir Gemiye Binerek Hindistan'daki Tana'ya Varmıştı	19
6. Dört Keşişin Tana Şehrinde Öldürülmesi Olayı	21
7. Devamı	23
8. Hikâyenin Devamı	24
9. Hikâyenin Devamı	25
10. Hikâyenin Devamı	26
11. Devamı	27

12. Hikâyenin Devamı	28
13. Keşiş Odoric Dört Keşişin Kafatasını Nasıl Toplamıştı? Oradan Çıkan Mucize	29
14. Devamı	30
15. Devamı	30
16. Keşiş Odoric Dört Keşişin İşlerini Bitirmesi: Minibar Kraliyeti ve Karabiber Üretiminden Bahsetmesi	31
17. Keşiş Odoric'in Pollumbum Putperestlerinin Âdetlerini Anlatması	32
18. Aziz Tomas'ın Cesedinin Bulunduğu Mobar Kraliyeti Hakkında	33
19. Putperestlerin Diğer Âdetleri Hakkında	34
20. Kutup Yıldızı'nın Battığı Yer, Lamori Denilen Ülke Hakkında: Ayrıca Sumatra Hakkında	36
21. Keşişin Java Denilen Harika Bir Adadan Bahsetmesi	37
22. Talamasin Denilen Ülke, Un Veren Ağaç ve Vesair Dünya Harikaları Hakkında	39
23. Zampa Kralı, Nasıl O Kadar Çok File ve Eşe Sahip Olabilir?	41
24. Köpek Yüzlü Erkeklerin Yaşadığı Nikoveran Adası Hakkında	42
25. Seylân ve Oradaki Şaşırtıcı İşler	43
26. Dondin Denilen Ada ve Oranın Bâtıl İnaçları Hakkında	44
27. Hindistan ve Oradaki Adalar Hakkında Birkaç Söz	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN

28. Keşiş Odoric'in Yukarı Hindistan ve Manzi Eyaleti'ne Varışı, Orası Hakkında Anlattıkları.....	47
29. Büyük Şehir Censcalan Hakkında	48
30. Zaytun Denilen Ünlü Şehir: Orada Yaşayan Halk Nasıl Bir Tanrı Görüşüne Sahipti?	49
31. Fuzo Şehri'nin Şaşırtıcı ve İlginç Balık Avlama Hikâyesi Hakkında Keşişin Anlattıkları	50
32. Dünyadaki En Büyük Şehir: Kansay Şehri	51
33. Keşiş Odoric'in Bir Put Tapınağında Gördüğü Şaşırtıcı Manzara Hakkında	53
34. Chilenfu Şehri, Büyük Talay Nehri ve Cüceler Hakkında	55
35. İamzai ve Menzu Şehirleri Hakkında	55
36. Karamoran Nehri ve Keşiş Odoric'in Ziyaret Ettiği Diğer Şehirler	

Hakkında	56
37. Keşiş'in Hanbalık'a Varışı ve Oradaki Büyük Kağan'ın Oradaki Sarayı Hakkında	57
38. Keşişin Kağan'ın Sarayındaki Nezareti Hakkında	59
39. Büyük Kağan'ın Ülke Gezleri Sırasındaki Düzen Hakkında	60
40. Kağan'ın Hakimiyetinin Büyüklüğü: Orada Konaklama Nasıl Yapılır ve Hükümdara Haberler Nasıl Ulaştırılır?	62
41. Kağan'ın Büyük Avları Hakkında	63
42. Kağan'ın Kutlamakta Olduğu Dört Büyük Bayram Hakkında	64
43. Kuzuya Benzeyen Hayvan Üreten Bir Nevi Kavun Hakkında	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTA ASYA

44. Keşişin Hitay'ı Geçtikten Sonra Prester John ile Diğer İnsanların Çeşitli Ülkeleri Hakkında Anlattıkları.....	67
45. Putperestlerin Ruhanî Liderinin Yaşadığı Tibet Krallığı Hakkında	68
46. Manzi'deki Zengin Bir Adam ve Bu Adamın Elli Kız Tarafından Nasıl Beslendiği Hakkında	69
47. Dağdaki İhtiyar ve Onun Sonu Hakkında	70
48. Keşişler, Tatar Bölgesindeki Şeytanlara Nasıl Karşı Durmuşlardı?	71
49. Keşişin Korkunç Bir Olaya Tanık Olduğu Bir Vadi Hakkında Anlattıkları... 71	

BEŞİNCİ BÖLÜM

SON

50. Keşiş Odoric'in Hikâyesinin Gerçek Olduğunu Kanıtlaması	73
51. Bassanolu Keşiş Marchesino'nun Odoric Hakkında Duyduğu Etkileyici Bir Hikâyeyi Anlatması	73
52. Keşiş Odoric'in Huzurlu Ölümü	75
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	76
BİBLİYOGRAFYA	80
HARİTA	84

ÖNSÖZ

Seyahatnameler, siyasî, sosyal, kültürel ve iktisadî konular başta olmak üzere hemen hemen her konuda bilgi veren temel kaynaklardır. Mesela Antikçağ'da yaşamış ve günümüzde bilinen Eski Yunanca ile yazılmış destanların en eskisi olan Homeros'un İlyada ve Odessa Destanları, Klasik Çağ Yunan edebiyatı ile mitolojisini derinden etkilemiş ve daha sonra da bütün Batı edebiyatına tesir etmiştir. Herodot, Akdeniz ve Karadeniz Bölgesi'ndeki çeşitli yerlere seyahatler yaparak meşhur eser Tarih'i kaleme almıştır. Ayrıca bu eserler tarihi bütüncül bir şekilde anlamaya da yardımcı olabilmektedir.

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden İngilizce orjinal adı ile *The Travels of Friar Odoric* isimli eseri de, seyahatname türü arasında önemli kaynaklardan biridir. Avrupa'da değeri bilenen bu eser, henüz Türkiye'de tam manasıyla değerlendirilememiş ve araştırmalarda kullanılmamıştır.

Seyahatnamelerden hem yazıldıkları dönemin dünyasını farklı bir çerçeveden görmek hem de yazarların dünya algısını ve görüşünü anlamak mümkündür. Seyahatnameler özellikle, bir dönemin tarihî, beşerî, coğrafi ve sosyo-kültürel özelliklerinin günümüze aktarılmasında önemli birer tarihî belge niteliğindedir.

İtalya'daki Katolik cemaatlerinin önde gelenlerinden biri olan Fransisken keşişi Odoric tarafından XIV. yüzyılda yazılmış olan *Odoric Seyahatnamesi*, Ortaçağ'da Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerin anlaşılması açısından önemli bilgiler vermektedir. Eser, Batı dünyasında Marco Polo'nun eseri kadar tanınmakta ve seyahatnameler arasındaki önemi bilinmektedir. Bu nedenle birçok araştırmacı tarafından değerli bir kaynak olarak kullanılan klasik bir eserdir.

1318 yılında Venedik'ten yola çıkarak İran dahil Batı Asya, Hindistan, Sri Lanka, Endonezya, Brunai ve Vietnam gibi Doğu Asya ülkelerinden geçerek Çin (Yüan İmparatorluğu)'e ulaşmış ve burada 6 yıl kaldıktan sonra dönüş yolunda Tibet, İran ve Orta Asya'dan geçip 1330 yılında ülkesi İtalya'ya dönmüştür. Seyahat süresi toplamda 12 yıldır. Odoric, geçtiği her yeri hatta çok uzun seyahati sırasında gördüğü ve duyduğu herşeyi açık bir şekilde seyahatnamesine aktarmıştır.

Bir dilin başka bir dili birebir karşılması her zaman mümkün olamamaktadır. Bu bağlamda tercüme esnasında, eserin İngilizce ve Korece tercümelemleri karşılaştırılarak kullanılmıştır. Notların büyük bir kısmı eserin Korece tercümesinden tercüme edilmiştir.

Ayrıca yer yer İngilizce tercümesinde yer alan önemli notlar da ilave edilmiştir. Son olarak tarafımızdan da Türkçe literatüre atıflar yapılarak, bunlar köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir. Çalışmamızda İngiliz ve Koreli araştırmacıların *Odoric Seyahatnamesi* hakkındaki çalışmalarından istifade ederek eseri daha anlaşılır kılmaya çalıştık. Böylece bu seyahatnamenin ele aldığı dönem ve bölgeler hakkında ortaya çıkan bilgi hazinesini Türkçeye kazandırmaya çalıştık.

Bu çalışma sırasında karşılaştığım pek çok sıkıntılı durumda benden desteğini hiç esirgemeyen, her konuda olumlu yaklaşarak önerileri ile beni teşvik eden danışman hocam Prof. Dr. Gazi Osman ÖZGÜDENLİ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, tez ile ilgili manevî desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Hayrünnisa ALAN ve Prof. Dr. Okan YEŞİLOT'a teşekkür ederim. İlk olarak tez danışmanlığımı üstlenen, ancak bu süreçte emekli olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hüseyin SALMAN'a içten teşekkürlerimi sunarım. Tezin hazırlanması esnasında bana birçok konuda yardım eden arkadaşlarım A. Murat BALKAN, Suat KAYMAK, Tijen ÇELİK ve A. Mücahit ORAL'a da ayrıca teşekkür ederim. Son olarak çalışmanın sonuna ilave ettiğimiz haritayı hazırlayan Mimar Rezzan ÇÖKELEK'e de teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın Türk tarihi araştırmalarına katkı sağlamasını diliyorum.

Songja LEE

İstanbul 2015

ÖZET

İtalya'daki Katolik cemaatinin önde gelenlerinden biri olan Fransisken Keşişi Odoric tarafından XIV. yüzyılda yazılmış olan *Odoric Seyahatnamesi*, Ortaçağ'da Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerin anlaşılması açısından önemli bilgiler sunmaktadır.

Odoric 1318 yılında Venedik'ten yola çıkarak Trabzon, Erzurum, İran dahil Batı Asya, Hindistan, Sri Lanka, Endonezya, Brunei ve Vietnam gibi Doğu Asya ülkelerinden geçerek Çin (Yüan İmparatorluğu)'de 6 yıl kaldıktan sonra dönüş yolunda Tibet, İran ve Orta Asya'dan geçip 1330 yılında ülkesi İtalya'ya dönmüştür.

Odoric, Venedik'ten yola çıktıktan sonra memleketine geri dönene kadar 12 yıl boyunca Güney Asya, Güneydoğu Asya, Çin (Yüan İmparatorluğu) ve Orta Asya'yı gezerek toplam 59 bölge hakkındaki beşerî bilgileri, 24 farklı geleneği ve insanlara zarar veren 5 batıl inancı objektif olarak anlatmıştır. Ayrıca 34 çeşit yiyecek, 28 çeşit hayvan, 17 çeşit tarım ürünü, 2 çeşit bitki olmak üzere toplam 81 çeşit ürün ve hayvandan bahsederek seyahati sırasında gördüğü ve duyduğu herşeyi açık bir şekilde eserinde kaleme almıştır.

Anahtar Kelimeler : Keşiş Odoric Seyahatnamesi, Pordenoneli Odoric, Fransisken, Asya, Moğollar.

ABSTRACT

The Travels of Friar Odoric, written in the 14th century by Franciscan Friar Odoric who was a prominent member of The Italian Catholic community, gives important information which sheds light on relations between the West and the East.

Between the years 1318 and 1330, Odoric traveled around the world. He started from Venice, he visited Trabzon, Erzurum, Iran in West Asia, then he visited India, Sri Lanka, Indonesia, Brunei and Vietnam in East Asia. He stayed 6 years in China (Yuan Dynasty) and visited Tibet, Iran and Central Asia on his way back to Italy.

During these 12 years, he visited South Asia, South-East Asia, China (Yuan Dynasty) and Central Asia. He gathered information from 59 destinations, on humans, 24 different traditions and 5 bad habits which harms people. He shared this information bravely in an objective way. Also, he gave detailed information on 34 foods, 28 animals, 17 agricultural products and 2 plants, in total 81 products/animals, and he shared clearly all that he saw and heard during his travels in his work.

Keywords : The Travels of Friar Odoric, Odoric of Pordenone, Franciscan, Asia, Mongols.

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif.
bkz.	: Bakınız.
<i>DİA</i>	: <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.</i>
<i>Eİ²</i>	: <i>Encyclopaedia of Islam (new edition).</i>
Hız.	: Hazreti.
<i>İA</i>	: <i>Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi.</i>
inc.	: inceleme.
n.	: not/dipnot.
not.	: notlar.
s.	: sayfa.
t.y.	: tarih yok.
trc.	: tercüme.
vd.	: ve devamı.
vs.	: vesair.

AÇIKLAMALAR

1. Çalışmamızda Henry Yule tarafından İngilizce tercüme edilmiş *The Travels of Friar Odoric, A 14th-Century Journal of the Blessed Odoric of Pordenone*, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2001 (Kısacası *The Travels of Friar Odoric*) ile Korece tercümesi olan *Odorigui Dongbang Gihaeng* (trc. Suil JEONG, Seul, Munhakdongne 2012) kitabı kullanmıştır.
2. [] : Ana metinde bu tip parantez içerisinde verilen alıntılar aslında eserin Latince orjinalinde olmayıp İngilizce tercümesinde, diğer nüshaları araştırılarak ilave edilmiş kısımlardır.
3. [] : Bu tip klasik köşeli parantez içerisinde verilen bilgiler tarafımızdan yazılmıştır. Özellikle ana metinde cümlelerin anlaşılmasını sağlamak ve cümle akışındaki aksaklıkları gidermek üzere tarafımızdan eklenmiştir.
4. () : Ana metinde yer alan klasik ayraç içerisinde verilen alıntılar eserin orjinalinde yer almaktadır.
5. () : Ana metinde bu tip küçük puntolu ayraç içerisinde verilen bilgiler eserin Korece tercümesinden nakledilmiştir. Küçük ayraçlar içerisinde ölçü birimlerinin açıklamaları bulunmaktadır.
6. (s.) : Ana metin haricinden verilmiş olduğu ayraç içinde sayfa numarası bulunan alıntılar, eserin Korece tercümesinden nakledilmiştir.

GİRİŞ

I. Dönemin Genel Durumu

İtalyan kökenli Fransisken Cemaati'ne mensup Keşiş Odoric'in Doğu ülkelerine yaptığı 12 yıllık seyahati (1318-1330), Doğu ve Batı'nın karşılaşmasında yeni bir sayfanın açıldığı döneme denk gelmiştir. XI. yüzyılın sonlarında başlayarak XIII. yüzyılın sonlarına kadar devam eden Haçlı Seferleri¹, Hristiyan dünyası'nın Akdeniz Bölgesi'nde İslâm dünyasına karşı verdiği ekonomik, siyasî ve kültürel üstünlüğü kazanma kavgası olmuştur ki, Hristiyan ve İslâm dünyasını geri dönülmez bir noktaya getirmiştir. Bundan sonra İslâmiyet, Batılılar için "Bir elinde kılıç diğer elinde Kur'ân tutan" savaşçı bir din olmuştur.

Haçlı Seferlerinin soluğunu kaybettiği XIII. Yüzyıl başlarında Doğu'da parlayan yeni bir güç olan Cengiz Han ve halefleri tarafından yapılan Batı Seferleri², Batı ve Doğu dengelerinin değişmesine sebep olduğu darbelerden biri olmuştur. Bundan sonra Batılılar, bu tehlikeden kendini korumak ve Doğu'nun zenginliklerinden faydalanmak için Doğu ülkelerini daha yakından incelemek gerektiğinin farkına varmışlardır. Bütün bu nedenlerden dolayı Batı'daki tüccarlar, elçiler, din görevlileri ve gezginler bir sel gibi Doğu ülkelerine akın etmişlerdir.

Ayrıca bu dönemlerde Batı ve Doğu'nun birleştiği tampon bölgede hızlı bir değişim yaşayan İslâm dünyası bulunmaktaydı. Ancak Moğollar'ın III. Batı Seferi ile bir İslâm devleti olan Abbasi Devleti (750-1258) son bulmuştur. Abbasi Devleti'nin son bulunmasıyla İslâmiyet'in en güçlü kalesi yıkılmış ve İslâm coğrafyası bölgesel kutuplaşma dönemine girmiştir. Odoric'in seyahatnamesinde de "Sarazen" diye bahsettiği Müslümanlar, kutuplaşmanın en koyu rengini taşıyan bölgeye dağılmışlardır.

Keşiş Odoric'in Doğu seyahatine çıkması, Hristiyanlık açısından da önem taşımaktadır. Özellikle, Hristiyanlığı Doğu'ya yayma faaliyetlerinin hız kazanması, VII. yüzyılın ya öncesi ya da sonrasında Doğu bölgelerinden ayrılan Doğu Hristiyanlık mezheplerinden Nasturiliğe mensup olanların Orta Asya ve Çin de dahil olmak üzere bütün

¹ [Haçlı Seferleri hakkında bilgi için bkz. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-III, trc. Fikret Işıltan, Ankara 1986-1987; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997].

² [Söz konusu Batı Seferi yaklaşık 40 yıl boyunca (1219-1260) Moğolların Batı'ya gerçekleştiren, üç seferidir. Bertold Spuler, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür, İlhanlılar Devri (1220-1350)*, Türkçe trc. Cemal Köprülü, Ankara 2011³, s. 59 vd.; David Morgan, "Mongols", *EF²* (İng), VII, (1993), s. 230-235; H. Ahmet Özdemir, *Moğol İstilası: Cengiz ve Hülâgü Dönemleri*, İstanbul 2011², s. 51 vd.; Osman G. Özgüdenli, "Moğollar", *DİA*, XXX, (2005), s. 225-229].

Doğu ülkelerine Hristiyanlığı yaymaları ile ilk başlamıştır. Daha sonra gerginliğin azalmaya başladığı bir dönemde, Haçlı Seferleri, Moğollar'ın Batı Seferleri ve Yüan İmparatorluğu'nun Batı ülkeleri ile iyi ilişkiler kurma çabaları vesaire sonucunda XIII. yüzyıl başlarında yeniden canlanmaya başlamıştır.³ Ancak bu sefer, Batı Hristiyanlığı genellikle Roma Katolik Kilisesi'ne mensup Fransisken, Dominiken gibi din adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunların arasında da Fransisken Keşişleri en önde öncülük yapmıştır.

Keşiş Odoric, böyle önemli bir dönemde Fransisken Cemaati'nin bir üyesi olarak Hristiyanlık yayma amaçlı "ruhların kurtuluşu"nu görmek için Doğu ülkelerine giden keşişlerden biri olmuştur.

II. Odoric'in Hayatı

Odoric, inzivaya çekilip sade bir hayat yaşama yemini etmiş bir keşiştir. Bu nedenle Keşiş Odoric'in hayatı hakkında detaylı ve net bir bilgiye ulaşılmak kolay değildir. *Odoric Seyahatnamesi* sayesinde ancak onun dinî bakış açısı, dünya görüşü ve yaşam tarzına dair bir takım tahminlerde bulunabiliriz.

Odoric'in hayatı ile ilgili en fazla bilgiye seyahatnamesinin İngilizce tercümesinin giriş kısmından, Ha Gaoji'nin Çince tercümesinden ve ufak tefek ilgili kaynaklardan toplanmış bilgilerden ulaşmaktayız.⁴ Odoric, İtalya'nın kuzey bölgesindeki Saint Anthony Eyaleti'nin Pordenone Kasabası'nın Friuli Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Burası o dönemde Bohemia kraliyetinin yönetimi altındaydı.⁵ Odoric'in babası, onun dünyaya geldiği sıralarda Saint Anthony Eyaleti'ni yöneten Bohemia kralı II. Otakar'ın refakatçilerinden birisi idi. Daha sonra Saint Anthony Eyaleti'nin başkanı Keşiş Guidotto, onun ruhanî babası olmuştur. Doğum tarihi hakkında iki görüş mevcuttur: 1265 ile 1285 yılları arasında bir tarihte veya 1286 yılında doğduğu söylenmektedir. Çocukluk dönemi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Gençliğinin erken dönemlerinden itibaren münzevî bir yaşamı tercih ederek, kendini Tanrı'ya adanmış, Fransisken cemaati bünyesinde Küçük Kardeşler Topluluğu'na mensup keşiş olmuştur.

³ [Söz konusu Hristiyanlığı Doğu ülkelerine yayma faaliyetlerinin ikinci kez hız kazanmasıdır].

⁴ [*Odorigui Dongbang Gihaeng*, Korece trc. s. 45].

⁵ [Bohemia coğrafi konum olarak Çek Cumhuriyeti'nin batı bölgesidir. Aslında bu şehir yerli sülale olan Premysl sülalesinin yönetimi altındaydı. Daha sonra 1306 yılında Almanya'nın Lüksemburg sülalesi yönetimine geçmiştir. Böylece Bohemia'da sömürge dönemi başlamıştır. Dolayısıyla Odoric, seyahatnamesinin 50. bölümünde, kendisini Bohemialı olarak tanıtmıştır. Korece trc. s. 46].

Keşiş Odoric, 1318 yılında Venedik'ten kadırgaya binip yola çıkarak başladığı on iki yıllık Doğu seyahati boyunca Anadolu'da Trabzon ve Erzurum bölgelerinden geçip İran, Batı Asya, Hindistan, Sri Lanka, Endonezya, Brunei ve Zampa üzerinden Çin'e, daha doğrusu Yüan İmparatorluğu topraklarına ulaşmıştır. Seyahatinin altı yılını Çin'de geçirmiş (1322-1328) ve dönüşünde Tibet, Orta Asya ve İran'dan geçerek 1330 yılında memleketine dönmüştür.⁶ Daha sonra tekrar elli kişi ile Doğu seyahatine çıkmayı planlamıştır. Ancak Papa'dan izin almak için Avignon'a giderken Pisa'da çok ağır hastalanmış, memleketine geri dönmüş ve 4 Ocak 1331 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Bu nedenle tekrar yapmak istediği Doğu seyahati hayali de sona ermiştir.

1755 yılında Keşiş Odoric, Papa XIV. Benedict tarafından aziz ilan edilmiştir. Günümüzde Odoric'in cesedinin gömülü olduğu Udine'deki "Kutsal Anamız Katolik Kilisesi", Katolik Hristiyanların kutsal mekânı olarak birçok insan tarafından ziyaret edilmektedir.

III. Odoric'in Seyahat Güzergahı

Seyahatnamede bahsedilen yerleri ve bazı karışıkları da göz önüne alarak, seyahat güzergahını takriben olarak şu şekilde çizebiliriz.⁷

1. Gidiş Yolu

Nisan 1318 yılında Venedik'ten hareket → Büyük Deniz (Karadeniz) → Trebizond (Türkiye'de Trabzon) → (3 gün) Zigana → Büyük Ermenistan'daki Arziron (Erzurum) → Sarbisakalo Dağı (Ağrı Dağı, başka bir görüşe göre Süphan Dağı) → Tarius (İran'da Tebriz) → (Güneydoğu'ya doğru 10 gün) → Soldania (Sultaniyye) → (Güneydoğu'ya doğru) → Kâşân (Tahran ile İsfahan arasında) → (Güneydoğu'ya doğru) İest (Yezd) → (10 gün) Kum Denizi (Lut Çölü) → (Güneybatı'ya doğru) Komerum (Persepolis) → (Batı'ya doğru) Huz (Ahvaz'ın kuzeydoğusunda Veys) → (Kuzeybatı'ya doğru) Kaldea (ya Irak'ın güney bölgesi ya da Bağdat) → (Dicle Nehri'nden güneye) Okyanus Denizi (Basra Körfezi) → Ormes (Hürmüz)'ten 1321 yılı yazında hareket eder → (Doğu'ya doğru 28 gün) Hindistan kıyılarında Tana (Hindistan'ın bir adadaki liman şehri) → (Güney'e doğru) Minibar

⁶ [Seyahatname başında "Ben, on dört buçuk yıldır Hz. İsa Mesih'in tövbekarı rahmetli Fransua'nın yaptığı gibi dünyanın birçok yerinde kalmışım" demektedir. Odoric'in bu ifadesine rağmen, seyahatname dışındaki ilgili kaynaklarda seyahat süresi 12 yıl olarak gösterilmektedir. Buna göre, seyahatnamede on dört buçuk yıl olarak bahsedilen süre, ya Odoric'in yanlış hesaplaması ya da yazım hatasından kaynaklanabilir. Korece trc. s. 48].

⁷ [Eserin Korece tercümesi esas alınarak hazırlanmıştır].

(Mangalore civarı) → Flandrina (Pandalayini) → Cyngilin (Kochi ya da Cranganore civarı) → Pollumbum (Kollam) → (Doğu'ya doğru 10 gün) Mabar (Mahabalipuram) → Seylân Adası (Sri Lanka) → Hint Okyanusu'ndan Malezya'ya doğru; Nikoveran (Nikobar Adası) → Dondin (Andaman?) → Lamori (Achin civarı) → (Güney'e doğru) Sumatra (Lhokseumawe civarı) → (Güney'e doğru) Resengo (Sunda Boğazı civarı) → Panten, Talamasin (Singapur Boğazı'nın kuzey kıyısındaki bir şehir ya da Endonezya'nın Bintan Adası) → (birkaç gün) Zampa (Vietnam'ın eski bir kraliyeti) → (birkaç gün) Manzi (Güney Çin)'nin Censcalan (Guangzhou) → (Kuzey'e doğru) Zaytun (Quanzhou) → Fuzo (Fuzhou) → (Kuzey'e doğru 18 gün) Belsa (Wenzhou veya Lvshunkou civarı) → Kansay (Hangzhou) "Cennet Şehri" → (6 gün) Chilenfu (Nanjing), yanından Talay Nehri'ni (Yangtze Nehri) geçer → (Talay Nehri'nden kuzey'e doğru) Yamzay (Yangzhou) → (Kuzey'e doğru 8 gün) Karamoran Nehri (Hwangho Nehri) kıyısındaki Lenzin (Linqing) → (Güneydoğu'ya doğru) Sunzumayu (Zinning) → (Doğuya değil de kuzey'e doğru) Hanbalık (Pekin) ile devam etmiştir.

2. Dönüş Yolu

1328 yılında Hanbalık'tan yola çıkış → (Batı'ya doğru 50 gün) Prester John'un Hristiyan İmparatorluğu'nun önemli bir şehri olan Tozan (İç Moğolistan'a bağlı bir yer) → (bir kaç gün) Kansan (Gansu) → (Güney'e doğru) Tibet → "Zevki Nehri" kıyısında bulunan bir vadi → Milestorte (İran'ın bir bölgesi) → (Gidiş yolundan geçerek) 1330 yılında Venedik'e varmıştır.

**ODORIC SEYAHATNAMESİ'NİN
TÜRKÇE TERCÜMESİ**



BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNEY ASYA

1. Keşiş'in Trabzon ile Büyük Ermenistan Deneyimleri

Dünyanın farklı yerlerinin çeşitli âdetleri ve özellikleri daha önce birçok insan tarafından hikâyeleştirilmiştir. Fakat ben, Friulili⁸ Keşiş Odoric, kendi isteğimle ruhsal olarak ruhların kurtuluşunu görmek için denizleri aşmış birçok kâfir memlekete ulaştım. Oralarda görüp duyduğum birçok acayip şeyi olduğu gibi tekrar burada anlatacağım ve anlayışlı olmanızı bekliyorum. [Bunu, cemaatimizin⁹ kuralları gereği müsaade yetkisine sahip olan büyüklerimin izniyle yaptım.]

[Dolayısıyla ben bu küçük kitabın her bölümünün başında, Doğu'da, Kuzey'de ve Güney'de gördüklerim ve duyduklarımı sade bir şekilde tarif etmeye çalışacağım. Ben insanların kolayca inanmakta güçlük çektiği birçok şeyi ilk defa anlatmış olsam da, her şeyi, hepsini anlatmadım. Gerçekten kendi kulaklarımla işitmeseydim veya kendi gözlerimle görmeseydim, ben dahi anlattığım şeylere inanmakta güçlük çekerdim. Ben on dört buçuk yıldır¹⁰ Hz. İsa Mesih'in tövbekarı rahmetli Fransua'nın¹¹ yaptığı gibi dünyanın birçok

⁸ Friuli, Odoric'in köyünün adıdır. Bazı kaynaklarda memleketi Pordenone olarak da geçmektedir. Ancak Pordenone, Friuli'nin bağlı olduğu şehrin ya da kasabanın adıdır. Dolayısıyla doğduğu yer tam olarak Saint Anthony Eyaleti, Pordenone Kasabası, Friuli Köyü'dür.

⁹ [Odoric'in "cemaatimiz" ifadesinden kastettiği, Fransiskan (*Franciscan*) Cemaati'dir. Aziz Fransua (*Francesco, Francis*,) tarafından 1208 yılında Papa III. Honorius'un izni ile kurulmuş Katolik tarikatlarından birdir. Birbirlerine "Fransua'nun Küçük Kardeşi" olarak hitap etmelerinden dolayı, "Fransua'nın Küçük Kardeşler Topluluğu" ya da kısacası "Küçük Kardeşler" denilmektedir. Özellikle tevazu yaşamı için fakirliği ve dilemenin önemine inanarak yaşamı sürdürdüğündan dolayı "Dilenci Keşişleri" olarak da bilinmektedir].

¹⁰ [Yukarıda n. 6. bkz].

¹¹ Aziz Fransua (*Saint Francesco, St. Francis*, 1182-1226), Fransiskan Cemaati'nin kurucusudur. İtalya'nın orta bölgesindeki Assisi şehrinde zengin bir aileye mensuptur. Gençlik yıllarında zenginliğe ve zevke düşkün bir hayat yaşamış; bu yüzden hayatının bu dönemlerini boşa harcamıştır. 27 yaşına geldiği, 1209 yılında, Aziz Mesih Günü nedeniyle dua etmekteyken "Hastaları iyileştirin, ölüleri diriltin, cüzzamlıları temiz kılın (...) kuşağınıza altın, gümüş ya da bakır para koymayın. Yolculuk için ne torba, ne yedek mintan, ne çarık, ne de değnek alın" diyen İncil'deki Matta bölümü öğretisini duymuştur. Ondan sonra, Fransua ayakkabısını, cüzdanını ve değneğini atıp bu dünyadaki hayatından vazgeçerek ruhsal değişimler yaşamıştır. Sonrasında da aynı fikirlere sahip olanlarla birlikte Fransiskan Cemaati kurmuştur.

yerinde kaldım. Ancak şuan Padova'da¹² Saint Anthony Eyaleti'nin¹³ Valisi sayın Keşiş Guidoto'nun arzusu üzerine bu mütevazı kitap ortaya çıkmış oldu. Eğer, bilime aşık olan bir okuyucu bu kitaptan faydalı bir şeyler elde ederse, böylesi bir onur benim naçizane kalemime ait değildir; bilakis Tanrı'nın lütfudur. Bunlar dışında, eğer okuyucunun inanmakta güçlük çektiği şeyler olur ve benim yazdıklarımın hakikate muhalif olduğunu düşünürse, acı veya tehditkâr bir dil kullanmak yerine, benim hâlen öğrenmekte olan bir talebe olduğumu göz önünde bulundurarak eleştirmesini beklerim.]

Öncelikle, [Venedik'ten¹⁴ kadirgaya¹⁵ binip]¹⁶ Büyük Deniz'i¹⁷ geçip Trabzon'a¹⁸ vardım. Eski zamanlarda burası Pontus¹⁹ diye adlandırılmıştır. Bu kent, insanların rahatlıkla

¹² Padova, bugünkü Veneto Eyaleti'nin merkezidir. Kuzey İtalya'nın en büyük hem de en eski bir şehirdir. Şehrin geçmişi yaklaşık M.Ö. 2000 yıla kadar gitmektedir. Padova'nın merkezinde 1222 yılında kurulmuş İtalya'nın ikinci asil üniversitesi Padova Üniversitesi'nden Galileo Galilei (1564-1642) gibi dâhi insanlar mezun olmuştur. Hristiyanlık erken dönemlerinden itibaren, Aziz Prodocimus tarafından yayılmış olup birden fazla Fransisken Cemaati Katolik Kilisesi kurulmuştur. Bunlar arasında Saint Antonio Katolik kilisesi meşhurdur. Padova, Venedik ve Treviso ile büyükşehri oluşturmaktadır.

¹³ Saint Anthony Eyaleti, günümüzde Veneto Eyaleti olup Padova'ya bağlı olmaktadır. Eyaletin adı ise, Hristiyan Manastırı Sistemleri'nin kurucusu olan Saint Anthony'dan gelmektedir. Kendisi, Mısır'da Nil Nehri'nin kıyısındaki bir ormanda yaklaşık 20 yıl boyunca hiç kimse ile de görüşmeden kısıtlı bir hayat yaşamıştır. Daha sonra Aziz Atanacius tarafından yazılan *Vita Antonii (Aziz Anthony'nin Hayatı)* isimli kitap aracılığıyla "Anthony Tüzüğü" ortaya çıkmıştır.

¹⁴ Venedik, İtalya'nın kuzeydoğusunda yer alan bir liman şehridir. Buraya "Suların Başkenti" de denilmektedir. Venedik, körfezin içerisinde denizin uzantısı ile oluşan göl üzerinde dağılmış 118 adanın yaklaşık 400 köprüyle bağlanmasından oluşmaktadır. Anakara ile adalar arasında, demir yolu ve kanallarla bağlanan ulaşım ağı mevcuttur. Şehrin tarihi, 567 yılında Barbar işgalcilerden kaçarak sığınacak yer arayan Lombardialı mültecilerin körfez dibine bir mahalle kurmalarına kadar gitmektedir. [Detaylı bilgi için bkz. Maria Pia Pedai, "Venedik", *DİA*, XLIII, (2013), s. 44-47].

¹⁵ Kadirga, genellikle kürekle hareket eden büyük gemiye denir. Antik Mısır ve Girit gibi yerlerde ilk defa yelkenli kadirga kullanılmıştır. İtalya, XIII. yüzyılın çok öncelerinde kadirga ile İngiltere ve Kuzeybatı Afrika kıyılarına kadar giderek ticaret yapmıştır. Odoric de bir kadirgaya binerek Venedik'ten yola çıkmıştır. Kendisinden önce Hint Okyanusu'nu gezen Marco Polo'nun kitabında (s. 413-415) büyük kadirga için, "Tüccarların Hindistan'a gidip gelirken kullandıkları gemi" diye bahsetmektedir. Ayrıca geminin yapı malzemesi, biçimi, kapasitesi ve denizde kullanım kılavuzu gibi hususlar hakkında detaylı bilgiler vermektedir.

¹⁶ Nisan 1318 tarihi, onun sefere çıkış tarihi olarak belirtilir. Giov. da Uzzano bir sonraki asırda Romanya ve Trabzon'dan Venedik'e gidecek olan kalyonların 8-20 Temmuz arasında hareket ettiklerini zikretmiştir (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 98, n. 2).

¹⁷ Büyük Deniz, Odoric'in yaşadığı dönemde ve sonrasındaki çok uzun dönem boyunca Avrupalılar tarafından bugünkü Karadeniz'e verilen isimdir. Marco Polo da (s. 75), 1250 yılında Marco Polo'nun babası ve amcası mal alarak kâr elde etmek amacıyla İstanbul'dan "Büyük Deniz"e gideceklerini kaydetmiştir. Ancak gittiklerine dair net bir bilgi yoktur.

¹⁸ Trabzon (*Trabizond*), Karadeniz'in güney kıyısında ve Türkiye'nin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Ortaçağ'da Avrupa, İran ve Orta Asya'yı bağlayan önemli bir uluslararası ticaret limanı halinde gelmiştir. Burası M.Ö. VIII. yüzyılın ortalarında Yunanistan tarafından geliştirildikten sonra Roma, Gotlar, Bizans, Selçuklu ve Moğol gibi birçok imparatorluk ve etnik grup tarafından yönetilmiştir. XIII. yüzyılın başında Haçlılar'ın İstanbul'u ele geçirmesi üzerine, imparatorluk ailesinden bir grup, buraya kaçarak Trabzon Rum Devleti'ni kurmuştur. XIV. yüzyılın sonlarında Marco Polo'nun kafilesi Doğu ülkelerine yaptığı yolculuğu tamamladıktan sonra, geri dönerken bu limandan gemiye binip Venedik'e dönmüşler. Şehir, XV. yüzyılın sonunda ise, Osmanlılar'ın hakimiyetine girerek "Trabzon" adı ile günümüze kadar gelmiştir. [Bilgi için bkz. Heath W. Lowry-Feridun Emecen, "Trabzon", *DİA*, XLI, (2012), s. 296-301].

gidip gelebildikleri bir güzergah üzerinde yeralmasından dolayı, İranlı²⁰ veya Medialı,²¹ uzak deniz kıyılarında yaşayan tüm insanlar tarafından rahatça kullanılan bir limandır. Buradayken çok güzel bir manzarayı bizzat gördüm. [Bunu artık tereddüt etmeden rahatça söyleyebilirim. Çünkü, daha önce Venedik'te karşılaştığım her konuda konuştuğum birçok insan da manzarası hakkında, benimle aynı şeyi gördüklerini söylediler.] Bir adamın dört bini aşkın kekliğe²² sahip olduğunu gördüm. Adam yolda yürürken bu keklikler havada uçarak onu izliyorlar. Keklikler, adamın Trabzon'dan üç günlük uzaklıkta olan Zigana²³ denilen bir kaleye doğru yola çıktığında onunla birlikte yola çıkıyorlar. [İnsanlar orada bakır madeni ve kristal çıkartmaktalar.] Bu adam ile keklikler arasındaki ilişki şu şekildedir: Adam dinlenmek veyahut da uyumak için yere uzandığında keklikler de, anaç tavuğun etrafında toplaşan civcivler gibi onun etrafına toplaşır. Adam bu şekilde keklikleri Trabzon'a kadar götürdü ve

¹⁹ Pontus, Karadeniz'in güney kıyılarında Türkiye'nin kuzeydoğusunda bulunan eski bir imparatorluktur. Odoric, Trabzon'un eski adının Pontus olduğunu zikretmektedir. Bu da Trabzon'u Pontus İmparatorluğu içinde bulunan bir liman şehri olarak algılamış olabilir. Bu imparatorluk, M.Ö. IV. yüzyılda İskender İmparatorluğu'nun Doğu seferleri'nden sonra Amaseia (bugünkü *Amasya*) merkezli olarak kurmuş ve Akhaemenid İmanı (*Akhaemenid Pers*)'nin sosyal yapısı ile kültürünü olduğu gibi üzerine almıştır. M.Ö. I. yüzyıla gelindiğinde, Anadolu hakimiyeti için Roma ile karşı karşı gelebilecek kadar güçlü haline gelmiştir. Ancak M.Ö. 63 yılında Roma'nın hakimiyetine girmiştir. [Pontus hakkında detaylı bilgi için bkz. Fatma Acun, "Tarih Boyunca Pontus", *Milli Mücadele Döneminde Giresun Sempozyumu, 6-7 Mart 1999*, İstanbul 1999, s. 19-34].

²⁰ İran'ın eski adı Pers'tir. Ülke adı olan Pers ismi, kurulduğu yerde güney bölge denilen "Fars"tan gelmektedir. Fars'ın merkezi, Şiraz merkezi ile çevresidir. "Pers" sözcüğü M.Ö. VI. yüzyılın ortasında Fars bölgesinde ortaya çıkan Akhaemenid Hanedanı döneminden itibaren günümüze kadar yaklaşık 2500 yıl boyunca İran'ı temsil eden bir isim olmuştur. Birçok kez hanedan değişmiş olmasına rağmen, temelde daima "Pers" denilen geleneksel ideoloji derinden etkilemektedir. Odoric'in de bahsettiği gibi İranlılar (*Persliler*) o dönemde de uluslararası ticaret limanı olan Trabzon'u kullanmışlardır. Fars eyaleti, günümüzde de İran'ın 28 eyaleti arasında yer alan büyük bir eyalettir. [Bilgi için bkz. Bernard Hourcade, "İran: Fizikî ve Beşerî Coğrafya", *DİA*, XXII, (2002), s. 392-394; Esko Naskali, "İran: Tarih, Başlangıçtan Müslümanlar Tarafından Fethine Kadar", *DİA*, XXII, (2002), s. 394-395; Osman G. Özgüdenli, "İran: Tarih, Fetihden Safevîler'e Kadar", *DİA*, XXII, (2002), s. 395-400; İsmail Safa Üstün, "İran: Tarih, Safevî'den Günümüze Kadar" *DİA*, XXII, (2002), s. 400-404].

²¹ Media, bugünkü İran'ın kuzeybatısında bulunan eski bir devlettir. Başkenti, Ekbatana (bugünkü *Hemedân*)'dır. M.Ö. XI. yüzyılda ortaya çıkmasıyla yaklaşık M.Ö. VIII. yüzyıla kadar hüküm sürmüştür. M.Ö. VI. yüzyılda Akhaemenid İmanı II. Cyrus tarafından yıkılmıştır. Media adı, Yunanlar'ın bu bölgeye "Media", "Medea" olarak isimlendirmelerinden gelmektedir. Kutsal Kitap'ın Daniel bölümünde, Med'li olarak bahsedilmektedir. Medler, etnik olarak Acem ile beraber Aryanların neslindedir. Ortaya çıktığı Karadeniz'in güney kıyısından, bugünkü İran ve Afganistan'a kadar geniş bir bölgede hüküm sürmüş olan İran'ın ilk birleşik devletidir.

²² Keklik, sülün türünde avlanılabilecek kuşlardan biridir. Ayrıca sülün, bıldırcın ve keklik gibi kuşların genel ismidir. Keklik, toprakta yuva kurarak yaşayan, genellikle büyük sülün ile ufak bıldırcın arasında bir büyüklükte olup eti yenilebilir. Avrupa, Asya, Afrika ve Ortadoğu gibi yerlerde aynı ölçüde yaşamaktadır.

²³ Zigana, Trabzon'dan Erzurum (*Arzınon*)'a giden yol üzerinde, 12 league (1 league, 3 mil ya da 5 km.) uzaklıkta bulunan bir kasaba adıdır. [Bkz. Süleyman Çiğdem, *Eski Çağ'dan Orta Çağ'a Gümüşhane*, Gümüşhane 2012, s. 16-17].

imparatorun²⁴ sarayına beraberce girdiler. İmparator keklikleri görününce hemen hoşuna gidene seçerek yakaladı. Geriye kalanları ise adam aldığı yere geri götürdü.

Bu kentin sur kapılarından birinin üstünde Athanasius'un²⁵ cesedi yer almaktadır. Onun hakkındaki meşhur yazı “Yoksun olanlar kurtulur”²⁶ sözü ile başlar. Buradan ayrılarak Büyük Ermenistan'a²⁷ girdiğimde Erzurum²⁸ denilen kente vardım. Uzun zaman önce güzel

²⁴ Büyük Komnenos adlı hanedanlığa mensup II. Alexius, 1297-1330 yılları arasında, Trabzon İmparatorluğu'nda, uzun bir sahil şeridi üzerinde bağımsız ve müreffeh bir şekilde hükümlerlik yapmıştır. Bu devlet, Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmed tarafından 1460 yılında yıkılana kadar mevcudiyetini sürdürmüştür (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 99, n. 6).

²⁵ Saint Athanasius (293-373), IV. yüzyıl Hristiyanlığı'nda, temel inanç hakkında teolojik tartışmaların çok yaygın olduğu çalkantılı bir dönemde faaliyet gösteren bir ilahiyatçı ve kilise politikacısıdır. Öldükten sonra İskenderiye (*Alexandria*)'de defnedilmiştir. Sonra cesedi oradan alınarak, adının verildiği Konstantinople'deki bir katolik kilisesine taşınmıştır. Ancak başka bir rivayete göre, daha sonra Venedik'teki bir katolik kilisesine yerleştirilmiştir. Fakat Odoric, onun cesedinin Trabzon'un sur kapılarından birinin üstünde olduğundan bahsetmektedir. Bunun doğruluğuna dair herhangi bir bilgi yoktur.

²⁶ Orijinali “Quicumque vult salvus esse (*Whoever wants to be saved*)”dir.

²⁷ Ermenistan, Asya'nın kuzeybatı Kafkas Dağı bölgesinde bulunan denizden uzak bir ülkedir. Ermenistan adı, efsanelerine göre büyük önderi Haik'in torunu Armenak'tan türetilmiştir. M.Ö. VII. yüzyılda ortaya çıkmasından itibaren M.Ö. VI. yüzyılda Media'nın himayesine girmiştir. M.Ö. II. yüzyıla geldiğinde bağımsız kraliyet kurularak IV. yüzyıla kadar devam etmiştir. Daha sonra Roma, Pers, Bizans, Arap, Selçuklu, Moğol, Osmanlı ve Rusya gibi çevre ülkelerin nüfuzu altında kalmıştır. Nihayetinde 1920 yılında bağımsız bir Ermenistan kurulmuş, ancak 1936 yılında eski Rusya (S.S.C.B.)'ya bağlı bir cumhuriyet olarak dahil edilmiştir. 1991 yılında Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla tekrar bağımsız olmuştur. Ülkenin adı, tarih boyunca çeşitli değişikliklere uğramıştır. Milattan önce ve sonra bağımsız kraliyet döneminde, Odoric'in belirttiği gibi “Büyük Ermenistan”, Roma döneminde ise “Küçük Ermenistan” olmuştur. Persler döneminde “Doğu Ermenistan”, Bizans döneminde ise “Batı Ermenistan” olarak adı geçmiştir. Ermenistan, IV. yüzyılda Hristiyanlığı resmî din olarak kabul eden ilk ülkelerden biridir. Marco Polo (s. 103-104), geniş bir ülke olarak ifade ettiği Büyük Ermenistan'ın güzel çayırıllıklara sahip olduğunu ve dünyanın en güzel keten bezinin burada üretildiğini zikretmektedir. Özellikle bir kaynaktan yüz adet gemiye aynı anda yüklenebilecek kadar çok miktarda ham petrol çıktığı ve iyi ateş yakıldığı söylenmektedir. Odoric, Tatarlar tarafından Ermenistan'ın yıkılışını, Marco Polo ise Tatarlar'a itaat hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. [Bilgi için bkz. Rene Grousset, *Başlangıcından 1071'e Kadar Ermenilerin Tarihi*, Türkçe trc. Sosi Dolanoğlu, İstanbul 2005; Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007].

²⁸ Arziron, bugünkü Erzurum'dur. Rakımı 2000 m. olan Doğu Anadolu platosunda bulunan bir şehirdir. Arapça'da “Erzen el-Rûm”dan gelmekte “Roma ülkesi” demektir. Bu isim, ilk olarak Selçuklular tarafından kullanılmıştır. Marco Polo (s. 103), Argiron (*Arziron*) için “Büyük Ermenistan'daki harika şehirlerden biridir” demektir. İbn Battûta ise (I, s. 432), Erzu'r-Rûm (*Arziron*)'un, Irak kralının hakimiyeti altında olduğundan ve yer olarak genişliğinden sözeder, ancak ikiye bölünmüş olan Türkler (Akkoyunlu, Karakoyunlu) arasındaki çatışmalardan dolayı çoğunlukla harap olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca şehrin içinden üç nehir geçmektedir. Genellikle ailelerin çeşit çeşit ağaçlar ve asmalarla dolu bahçeye sahip olduklarından bahsederek zenginliklerinden sözedilmektedir. [Ayrıca bilgi için bkz. Cevdet Küçük, “Erzurum”, *DİA*, XI, (1995), s. 321-329]. Erzurum ismi, Erzen el-Rûm veyahut Roman Arzan isimlerinin bozulmuş halidir. Büyük Theodosius'un anısına *Garine* ve daha sonraları ise *Theodosiopolis* olarak isimlendirilmiştir. Şimdiki ismi ise, anlamı “Romalıların memleketi” olup Selçuklular tarafından verilmiştir. Hatta Tournefort'un zamanında Franklar tarafından çoğunlukla *Erzeron* diye telaffuz edilmiştir. Erzurum, Cengiz ya da Timur tarafından zapt edilip yağmalanmış ve ağır tahribata uğratılmışsa da, bu hakimiyet uzun sürmemiştir. Her ne kadar dünyanın en yüksek yerinde kurulmuş bir şehir olmasa da deniz seviyesinden 7000 feet yüksekliktedir. Şehir soğuğu ile temayüz etmiştir ve öyle ki daha sonraki dönemlerde yaşamış bir İtalyan seyyah tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun Sibiryası olarak nitelendirilmiştir. 1855-56 kışında termometreler -35 santigrat derecenin altına kadar düşmüştür. Sir J. Sheil Temmuz ayında Erzurum'da çok sert bir kar fırtınasına şahit olmuştur. Curzon “Burada havanın durumu genel olarak kötünden betere doğru derecelendirilir” demiştir. Burada meyve yetişmez, fakat İran ve Türkiye arasında faaliyet gösteren kervanlar burada büyük depolar kiraladıkları için iklimi daha ılıman bölgelerden muazzam miktarlarda erzak bölgeye getirilir. O dönemde Fransiskanların Kars'taki manastırı nezareti altındaki manastırları da Erzurum'da mevcuttur (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 100, n. 2).

ve müreffeh bir yer olan bu kent, Tatarlar²⁹ ile Sarazenler'in³⁰ verdikleri büyük zararlar olmasaydı, bugüne kadar eski halini muhafaza edebilmiş olacaktır. Burada ekmek, et ve başka gıda ürünleri bolca bulunur. Ancak şarap ve meyve üretilmez. Zira burası gayet soğuk bir yerdir ki, günümüzde yeryüzünde insanların yaşadığı en yüksek rakamlı bir kent olduğu söylenirmiş. Fakat burada çok temiz bir su kaynağı bulunur ve büyük olasılıkla bu kaynak suyunu Fırat Nehri'nden³¹ almaktadır. Nehir, kentten bir günlük uzaklıkta bir yerden akıp geçer. Kent ise hemen Tebriz'e³² giden yol üzerindedir.

²⁹ Tatarlar'ın kökeni hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır: Avrupa ve Çin kaynaklarındaki Tatary olarak ikiye sınıflandırılabilir. Etnik olarak genellikle Türk kökenlidir. Bu kitapta kullanılan "Tartars" ile Tatarlara atıf yapmaktadır. Moğollar'ın II. Batı seferini (Avrupa seferi 1235-1244) araştırmış olan Batılı bilim adamlarının iddiasına göre, bu Batı seferiyle "Sarı Tehlike"den korkan Batılılar, akın eden Moğollar'a her hangi bir ayırım yapmaksızın "Tatar" veya "Tartar" diyerek küçümsemiştir. Bu, kökbilimsel olarak Yunan Edebiyatı'ndaki Homer'in İlyada Destanı'nda bahsedilen ve Yunan mitolojisi'nde görülen cehennemdeki şeytanın adında aranmaktadır. Ortaçağ İngiltere'sinin ünlü kronoloji yazarı Matthew Paris, 1240 yılında yazdığı *Historia Major, Chronica Major* adlı eserinde, o yıl cehennemdeki şeytan gibi Avrupa'yı istila eden sürüyü "Tartarlar (Tatarlar)" olarak tanımlanmaktadır. İlave olarak da Tartarları, Hristiyanlık düşmanı olarak sayarak hep beraber güç toplayıp defedilmeleri gerektiğinden bahsetmektedir. Bunlarla birlikte 3 Mart 1241 yılında Kutsal Roma imparatoru II. Friedrich'in, İngiltere kralı III. Henry (1216-1272)'e gönderdiği mektupta "Tartarlar cehennemden gelen insanlar değildir, ama nereden geldikleri hakkında Avrupalılar daha hiçbir şey bilmemekteler. Ama bu etnik grubun, Batı ülkelerini fethederek Hristiyanlığı yok etmekte olduğu gerçeğiyle karşı karşıyayız. Dolayısıyla Hristiyan ülkelerin bir an önce işbirliği yaparak bu barbarları kendi topraklarına geri göndermesi lazım" diyerek temyiz etmiştir. Marco Polo (s. 192-199, 548) "Moğol" yerine "Tatar" kelimesini kullanarak, Moğollar'ın göçebe hayatı, dini ve hükümdarı hakkında kendince bahsetmektedir. *Tartary* tanımı, geniş manada Kuzey bölgedeki göçebe etnik gruba denilmektedir. Dar anlamda ise, Ming döneminden sonra Doğu Moğolistan'da Moğol kökenli göçebe etnik gruba denilmiştir. Günümüzde, bahsedilen bu iki tanımdan tüm etnik gruplar dahil edilerek *Tatar* (lar, milliyet) denilmektedir. Buna Volga Tatarı, Kırım Tatarı, Rus Tatarı, Sibiryaya Tatarı ve Çin Tatarı vesair birçok bölge Tatar'ı dahil edilmektedir. [Tatarlar hakkında bilgi için bkz. Bahaeddin Ögel-Ahmet Temir-Faruk Sümer, "Tatar", *İA*, XII/1, (1979), s. 50-61; Faruk Sümer, "Tatarlar", *DİA*, XL, (2011), s. 168-170].

³⁰ Seyahatnamenin birçok yerinde Arap-Müslüman yerine "Sarazenler" ibaresi kullanılmaktadır. Müellifin "Sarazen" anlamını bilerek mi ya da anlamını bilmeden sadece o dönemde bu kelime yaygın olduğu için mi kendisinin de kullandığını bilemiyoruz. Aslında "Sarazen" kelimesinin anlamı, Latince'de "Çöl oğlu"dur ve Roma döneminde köle olarak getirilip çalıştırılan Yakın ve Ortadoğulular için kullanılmıştır. Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra, Müslüman Araplar bu kelime ile zikredilmiştir. Ancak daha sonra Haçlı Seferleri vastasıyla Batılılar tarafından Arap veya İslâm ülkelerine ve İslâm medeniyetine karşı küçümseyici bir sözcük olarak tekrar ortaya çıkmıştır.

³¹ [Fırat Nehri, Türkiye topraklarında doğup Irak'ta Dicle Nehri ile birleştikten sonra denize ulaşan bir akarsudur (Metin Tuncel, "Fırat", *DİA*, XIII, (1996), s. 31-33)].

³² Eski adı *Tauris* olup bugünkü İran'ın Doğu Azerbaycan Eyaleti'nin yönetim merkezi olan Tebriz'dir. İran, Türkiye ve Kafkasya'ya bağlanan ana yolda bulunduğundan dolayı Doğu ve Batı arasındaki ilişkilerde büyük bir katkısı olmuştur. III. yüzyılda Ermenistan kraliyetinin başkenti olmuştur. XIII. yüzyılda ise, Moğollar'ın III. Batı Seferi ile İlhanlı Devleti (1258-1388) kurulunca başkent olmasıyla daha çok gelişmiştir. O dönemde burası Doğu-Batı kültürel ve ticarî alışveriş yeri olarak birçok Doğu ve Batı ülkelerinin tüccarlarıyla dolup taşmıştır. Bunların dışında başta Vatikan dahil Batı'nın çeşitli ülkelerinden gelen diplomatik temsilciler de burada yaşamıştır. Şehir, XIV. yüzyılın sonlarında Emir Timur tarafından yıkılmıştır. XV. yüzyılda, Karakoyunlular'ın (1378-1469) başkenti olmuştur. Kaçar Hanedanı (1779-1925) döneminde ise, prenslerin yaşadığı yer olarak başkent Tahran ile aynı önemi taşımakta olmuştur. Marco Polo (s. 114-115), Tebriz'deki pahalı kumaşlardan, bölgeye akın eden birçok yabancı tüccarların yaşamından, büyük karla dolup taşıyan şehirden, çeşit çeşit insanların bir arada yaşamakta olduğu yer olarak, manastırlarından ve dindarlıklarından bahsetmektedir. İbn Battûta da (s. 340-341), buradaki pazarın dünyadaki en mükemmel pazarlardan biri olduğunu ve çeşitli mücevher veya esmer amber ve misklerin pazarının burası olduğunu övgüyle söz etmektedir. Odoric, bu iki seyyahın daha çok etkilenecek, Tebriz'deki pazarların dünyanın en iyisi olduklarını defalarca zikretmektedir. [Tebriz hakkında detaylı bilgi için bkz. Ali Sinan Bilgili, "Tebriz", *DİA*, XL, (2011), s. 219-222; Cihat Aydoğmuşoğlu, *Tarihte Tebriz*, Ankara 2011].

Bu kentten ayrılınca³³ Sarbisakalo³⁴ denilen bir tepeye geldim. Burada “Nuh’un Gemisi”nin³⁵ konduğu dağ bulunur. Eğer önden giden kafiiledeki diğer arkadaşlarımla beni beklediğini bilmemiş olsaydım, kesinlikle seve seve bu dağa çıkardım. Ancak oranın ahalisi, bize henüz hiç kimsenin bu dağa çıkamadığını söylediler. Rivayete göre, Yüce Tanrı istemediği için dağa hiç kimse çıkamamışlar³⁶.

2. İran Hükümdarının Yaşadığı Tebriz ve Sultaniye Şehirleri Hakkında

Trabzon’dan ayrıldıktan sonra Tebriz’e vardım. Burası hem büyük, hem de hükümdarın yaşadığı bir şehirdir. Eski zamanlarda Susis³⁷ diye adlandırılan ve hükümdar Ahasudrus’un³⁸ yaşadığı şehirdir. Buradaki insanlar bir adet ‘Kuru Ağaç’ın³⁹ Sarazenlerin

³³ Odoric zamanında Annallar’da Alzarome veyahutta Alcarone adı altında keşişlere ait bir manastırın Erzurum’da bulunduğuna işaret eder (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 101, n. 4).

³⁴ Sarbisakalo, başta İngilizce tercümesi yapan H.Yule olmak üzere, birçok bilim adamı tarafından Ağrı Dağı olduğu iddia edilmektedir. Odoric de “tepe” olarak ifade etmesine rağmen “orada “Nuh’un Gemisi”nin konduğu dağ bulunmakta ve dolayısıyla Ağrı Dağı olduğunu” belirtmektedir. Burası uzaktan yüksek bir dağ ya da alçak “tepe” gibi görünebilir. İtalyan bir tüccar Francesco Balducci Pegolotti’nin, Çin’den İngiltere’ye kadar olan ticarî yol ağını ele alan *Libro di Divisamenti* isimli kitabında “Sermessacalo” dağına işaret ederek buranın Ağrı Dağı olduğunu ifade etmiştir.

³⁵ Marco Polo (s. 104), Büyük Ermenistan’da dörtgen şeklinde çok büyük ve yüksek bir dağ olduğundan bahsetmektedir. Bu dağa sadece “Nuh’un Gemisi Dağı” denildiğini zikremekte, ancak Ağrı Dağı adından hiç söz etmemektedir. İbn Battûta’nun kitabında ise, hiç geçmemektedir.

³⁶ “Çünkü bu dağ en kutsal dağdır ve dahası her zaman üzerinde dağın üçte ikisini kaplayan kalın bir kar tabakası olduğu için ulaşılması imkansızdır.” Ağrı (*Ararat*) hakkında Jordanus notları için bkz. s. 3. Wilhelm von Rubruck niçin hiç kimsenin dağa çıkmaya cesaret edemediğine dair oldukça ilginç bir sebep gösterir (s. 387). Haiton, kar nedeniyle hiç kimsenin dağa çıkmaya cesaret edemediğini, bununla birlikte zaman zaman dağın zirvesi üzerinde siyah bulutların belirdiğini ve bu bulutların amiyane tabirle Nuh’un Gemisi olarak isimlendirildiğini söylemektedir. Müslümanlar ise, Nuh’un Gemisi’nin oturduğu yer olarak Ermenistan’daki Ağrı Dağı’nı değil Güney Doğu Anadolu’daki Cudi Dağı’nı gösterirler. Tudelalı Benjamin “Ömer b. Hattab, gemiyi dağın zirvesinden indirip ondan bir mescid yaptı” demektedir (s. 93). Sir H. Rawlinson, Cudi’yi Demavend’den daha büyük bir dağ olarak kabul eder. Demavend’in rakımının, Ağrı Dağı’ndan 4000 feet daha fazla olduğuna inanılır ve bu nedenle Nuh’un Gemisi’nin oturduğu dağın Cudi Dağı olması oldukça mantıklıdır (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 102, n. 2).

³⁷ Odoric, Susis ile Tebriz’in aynı yer olduklarından bahsetmektedir, ancak yanlış olmalıdır. Zira Susis, Tebriz’in güney bölgesi, Zagros dağları üzerinde bulunan eski Pers’in başkenti Susa’dır. Tebriz ile farklı bir eski başkent adıdır.

³⁸ İbranilerin kutsal kitabı Tevrat’ta, birkaç yerde adı geçen eski bir Pers kralıdır.

³⁹ İran’ın kuzeydoğusunda yer alan Horasan bölgesinde görmüş olduğu bir Kuru Ağaç, aslında güneydoğu Avrupa veya Hindistan civarlarındaki kuru toprakta yaşayan yaşam gücü güçlü olan oryantal türlerden Doğu Çınarı’dır. Boyu 30 m.’ye kadar uzayabilir, genellikle tek başına büyür. Dolayısıyla “Yalnız ağaç” da denilmektedir. XIII. yüzyıla ait bir Moğol kaynağında da “Yalnız ağaç” anlamı taşıyan *Gagcha Modun* kaydedildiği görülmektedir. M.Ö. IV. yüzyılda Pers’in kralı III.Daryus’un, Büyük İskender ile yaptığı İssos Savaşı’nda mağlup olduktan sonra “Kuru Ağaç”ın yanında yaşamını yitirdiğine dair bir efsane mevcuttur. Bu nedenle, Roma Katolik Hristiyanları dahil Batı Asya civarındaki insanlar, kurak çöl kırsalında tek başına duran büyükçe ağaca “kutsal ağaç” olarak da tapabilmişler. Bu, bazen bölge adı olarak da kullanılmaktadır (bkz. Marco Polo, s. 95, 141, 522).

tapınağı olan bir camide⁴⁰ hâlâ mevcut olduğunu söylerler. Burası hakikaten şimdiye kadar uzun yıllardır ayakta kalmış bir yer olarak dünyanın herhangi bir şehirden çok daha değerli ve ticarî faaliyet konusunda da avantajlı bir şehirdir. Bundan dolayıdır ki, dünyanın başka yerlerinde olmayan çeşitli gıda maddeleri ve mallar Tebriz’de yeterince bulunmaktadır. Hem muhteşem bir coğrafî yapıya sahip, hem de herşeyin o kadar bolca bulunduğu bir şehirdir ki, gerçekten gözlemlerinizle görmeden inanmanız çok zor olacaktır. Dolayısıyla hemen hemen tüm dünya bu şehir ile ticaret yapmaktadır. Orada yaşayan Hristiyanlar size, hükümdarın⁴¹ sadece bu şehirden aldığı verginin Fransa kralının tüm topraklarından almış olduğu vergiden daha fazla olduğunu söyleyeceklerdir. Şehrin çevresinde, bir tuz dağı mevcuttur ve bu bölgenin tamamının tuz ihtiyacını karşılamaktadır. Herkes istediği kadar tuz alabilir ve hiç kimseye de ödeme yapmaz. Bu şehirde farklı mezheplerden birçok Hristiyan yaşamaktadır. Ancak onların tüm işleri, Sarazenler’in hakimiyeti altındadır. Bu şehir hakkında bunların dışında anlatılacak çok şey varsa da hepsinden bahsetmeye kalkarsam çok uzar.

Tebriz şehrinden ayrıldıktan on gün sonra Sultaniyye⁴² denilen şehre vardım. İran hükümdarı burada yaz mevsimini geçirir, kış mevsimi gelince de başka bir yere [Aşam adlı yere] gider. Burası Bakus Denizi⁴³ denilen denizin kıyısında yer almaktadır. Sultaniyye büyük bir şehir olup bol suyu olan soğuk bir bölgedir. Birçok değerli eşya buraya getirilip satışa sunulmaktadır.

⁴⁰ Muhtemelen İlhanlı hükümdarı Gazan Han (1295-1304) tarafından yaptırılan bir mesciddir (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 103, n. 1).

⁴¹ Bu dönemde İlhanlı hükümdarı Olcaytu (Muhammed Hudabende)’nun (1304-1316) oğlu Ebû Said Bahadır Han (1317-1335)’dir. Bahadır Han gerçek manada iktidara sahip olan son Moğol hanıdır. Bahadır Han 13 Rebiülahir 736/30 Kasım 1335 tarihinde vefat etmiştir (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 104, n. 1). [Ayrıca bkz. Abdülkadir Yuvalı, “Ebû Said Bahadır Han”, *DİA*, X, (1994), s. 218-219].

⁴² Sultaniyye (*Soldania*), Farsça’da “Sultan Şehri” manasındandır. İlhanlı hükümdarı Argun (1284-1291) tarafından inşa edilmeye başlanmış olan bu şehir, 1305 yılında oğlu Olcaytu döneminde tamamlanmıştır. [Bkz. Hamdullâh Mustevfî-yi Kazvînî, *Nuzhetu’l-kulûb*, İngilizce trc. Guy Le Strange, *Nuzhat al-qulûb*, Leyden-London 1919, s. 61-62; Osman G. Özgüdenli, “Olcaytu Han”, *DİA*, XXXIII, (2007), s. 346].

⁴³ Baykus Denizi, Hazar Denizi’nin diğer adı olup, batı kıyılarında bulunan ve bir petrol şehri olan Bakü’den gelmektedir.

3. Magi'nin Şehri ile Kum Denizi ve Huz Bölgesi Hakkında

Bir kervana dahil olup yani ekibin refakatçıları ile birlikte bu şehirden ayrılıp Kuzey Hindistan'a⁴⁴ doğru yola koyulmuştuk. Günlerce yaya olarak yol aldıktan sonra Kâşân⁴⁵ denilen üç Magi şehrine⁴⁶ vardık ve konakladık. Burası hükümdarın yaşadığı yer olarak ün kazanmış bir şehirdir. Ancak Tatarlar tarafından acımasızca tahrip edilmiştir. Ekmek, şarap ve envai çeşit değerli eşyanın bol olduğu bir şehirdir. Bu şehirden Kudüs (Magilerin⁴⁷ Kudüs'e nasıl bu kadar hızlı gidebildiklerini hesaplırsam ki, onlar kendine göre bir yöntem bulmuşlar. Bu da asla insan gücüyle değildir ve belli ki mucizevî ilahî güç tarafından gerçekleşmiştir)'e kadar olan mesafe elli günlük bir yolculuktur. Bu şehir hakkında anlatılacak daha pek çok şey var, fakat daha fazla anlatsam da pek faydası olmayacaktır.

Buradan geçerek İest⁴⁸ denilen şehre [Hindistan'dan en uzakta olan İran şehri] uğradım. Buradan Kum Denizi'ne⁴⁹ kadar olan mesafe sadece bir günlük yolculuktur. Aslında

⁴⁴ Metinde "Upper India" olarak verilen bu yer ismindeki "upper" kelimesi ile eserin Çince tercümesindeki gibi "Yukarı Hindistan" kastedilmiş olabilir, ancak bu durumda anlam olarak net bir şey çıkmamaktadır. "Upper" kelimesinin "kuzey" anlamı da olduğundan, bu yer isminin "Kuzey Hindistan" olarak tercüme edilmesi hem coğrafi olarak, hem de "Kuzey Hindistan" ve "Güney Hindistan" olarak yaygın kullanıma uygun olur. Özellikle Odoric'in, Sultaniyye'den yola çıkarak hedeflediği yer, Kuzey Hindistan olmalıdır. Tabii hedefi, yolculuk sırasında İran'ın orta bölgelerindeki çeşitli yerlerden (hatta Bağdat'tan) geçmektedir.

⁴⁵ Bugünkü Kâşân (*Cassan*), Tahran'dan İsfahan'a giden güney yolunun 200 km. noktası ile Sultaniyye'den Yezd'e giden yolun üzerinde bulunmaktadır. İpek, kadife ve kâşi seramik ile meşhur olan şehirdir. [Bilgi için bkz. Rıza Kurtuluş, "Kâşân", *DİA*, XXV, (2002), s. 3-4].

⁴⁶ Üç Mecûsi şehri, Hristiyanlık tarihinde Hz. İsa'nın doğmasından sonra ona tapınmaya gelen üç Mecûsi'nin geldiği yer olarak bilinmektedir. Bununla ilgili Hristiyanlar'ın Kutsal Kitabı İncil'de Doğu'dan geldiklerinden bahsedilmektedir. Ancak detaylı olarak neresi olduğu hakkında net bilgi yoktur. O halde Odoric, seyahatnamede İran'ın kuzeybatı şehri olan Kâşân'dan geldiklerinin altını çizerek bahsetmektedir. Daha sonra onların buradan 50 günlük uzun bir yolculuk yaparak Kudüs'e gittiklerini ifade etmektedir. Oysa Marco Polo (s. 121-122), onların hareket noktasını İran'ın başkenti Tahran'ın güneybatı tarafından yaklaşık 122 km. uzaklıkta olan Save olarak vermektedir. Bu şehirde onların çok büyük ve güzel kutsal bir mezarlığında üç bayrak bulunmakta olduğunu, ayrıca onların cesetleri hâlâ bozulmamış halde, saç ile sakalları da olduğu gibi durduklarını bahsetmektedir. Hatta, üç Mecûsi'nin adını da, Baltasar, Gaspar ve Melchior olarak vermektedir.

⁴⁷ Magi, M.Ö. VIII. yüzyıldan VI. yüzyılına kadar geçen sürede İran'ın batı bölgesinde ortaya çıkan Zerdüştlük'teki din görevlilerin bir rütbesidir. İncil'in Matta bölümünde, aralarından üç kişinin Hz. İsa'nın doğuşuna yakın bir zamanda Kudüs'ü ziyaret ettiklerinden bahsedilir ve onların 'Üç Mecûsi' oldukları belirtilmektedir. [Mecûsilik, Zerdüş'tün tebliğ ettiği, monoteist bir teoloji içeren inanç ve düşüncelerin eski İran inanç ve gelenekleriyle mezcedilmesinden oluşan bir dindir (Şinasi Gündüz, "Mecûsilik", *DİA*, XXVIII, (2003), s. 279). Ayrıca bilgi için bkz. Cahid Kara, *İslâm Coğrafyasında Mecûsiler (Emevilerin Sonuna Kadar)*, İstanbul 2015].

⁴⁸ İest (*İasd, Jasd*), Tahran'ın güneydoğusunda 500 km. uzaklıkta, İran Paltosu üzerine açılan çölün ortasında bulunan Zerdüştlüğün kutsal şehri olup günümüzdeki Yezd şehridir. [Yezd için bkz. Erdoğan Merçil, "Yezd", *İA*, XIII, (1986), s. 403-408; a.m.f., "Yezd", *DİA*, XLIII, (2013), s. 510-512]. Yezd'in Zerdüştlüğün kutsal şehri olduğuna dair iki kanıt bu şehirde bulunmakta: Sessizlik Kulesi ile Ateş Evidir. Şehrin güney banliyösündeki çölde alçak bir tepede 50 m. ile 70 m. olan topraklı kum dağı karşı karşı durmaktadır. Burası Zerdüştlüğün mezarı anlamı taşıyan *Dahma* denilen Sessizlik Kulesidir. Aslında Sessizlik Kulesi sadece burada değil, Zerdüştlüğün yaşadığı her yerde bulunur. Kule tepesinde geniş bir çukur yer alır, ölümler oraya bırakılır ve büyük kuşların gelip yemesiyle gömülmüş olur. Mazdeizm de denilen Zerdüştlük dünyada, vahye

bu deniz biraz garip ve aşırı tehlikelidir. [Bizden hiçkimse bu denize ayak basmak istemez. Çünkü denizin tamamı, nemin hiç olmadığı kupkuru bir kumsal olduğu içindir. Üstelik fırtına olduğu zaman denizdeki dalgaya benzer şekilde kumlar da değişir. Doğrusu bu Kum Denizi de deniz gibi dalgalanmaya yatkındır. En sonunda pek çok gezgin kum altında kalır, kuma batar ve gömülmüş halinde olur. Rüzgar çıkınca insanlar rüzgarın esintisine göre yeri sürekli değişen kum tepelerine zar zor çıkmaktadır.] Yezd şehrinde aklınıza gelebilecek her türlü yiyeceği bulabilirsiniz. Bunlar arasında özellikle en bol olanı incirdir. Bir de yaban otu gibi yemyeşil küçücük kuru üzüm vardır ki, bu üzüm dünyanın herhangi bir yerinde olduğundan çok daha yaygındır. Burası İran hükümdarının sahip olduğu topraklar içerisinde en gözde olan üçüncü şehirdir. Sarazenler derler ki, Hristiyanlardan burada bir yıldan fazla yaşayan hiç kimse yoktur. Burada bunlar dışında anlatılacak daha pek çok çeşitli hikâye daha vardır.

Buradan ayrıldıktan sonra pek çok şehir ve beldeden geçerek Komerum⁵⁰ denilen şehir vardım. Burası eski dönemlerde büyük bir şehirdir ve buranın ahalisi, daha önce Romalılar'ı

dayanan ilk dindir. İnançlarına göre, ruh ile beden ikiye ayrılarak ruh sonsuza kadar var olur, ancak beden öldükten sonra çürüyerek pis bir hale dönüşür. Dolayısıyla kutsal olan toprak, su ve ateş ile temas etmesi yasaktır. Bu nedenle ne toprağa gömülebilirler ne de ateşte yakabilirler, sonuç olarak ceset topraktan ayrılarak yüksek bir yere bırakılır ve Akbaba gibi etçil kuşlar tarafından yenilerek yok edilir. Şehrin merkezinde bulunan Ateş Evi, Farsça'da *Ateşgede* olup Zerdüştlüğün tapınağıdır. Bu ateş, 470 yılından bu yana sönmeyen yanmaktadır. Bu da Zerdüştlüğün kalıcı hayat gücünü göstermektedir. Tapınağın girişinde "Düzgün düşünme, düzgün davranış, düzgün konuşma" şeklinde Zerdüştlüğün 3 önemli kuralı yazılı olarak asılıdır. Zerdüştlükte ateşin kutsal sayılması ile sadece 'İyi Tanrı' simgelenmektedir. Yani ateşe tapmaktan ziyade, esas amaç ateş aracılığıyla Tanrı'nın özelliklerini anlamaktır. Dolayısıyla seyahatnamenin Çince tercümesinde "ateşetaparlık" ve ateş tanrıya tapan diyerek "tanrılık" şeklindeki tercüme, Zerdüştlük hakkında bir yanılgıdır. Seyahatnamenin İngilizce tercümesinde Yezd hakkında şu açıklama yapılmaktadır: Büyük İran Çölü'nde bir vaha üzerinde kurulu olan Yezd hakkında, Barbaro bir asır sonra burasının oldukça faal bir yer olduğunu, burada üretilen pamuk ve ipek sayesinde Asya'nın büyük bir kısmında bu malların temin edildiğini kaydetmiştir. Bu ürünlerin imalatı halen devam etmektedir. Kervanların takip ettiği pek çok önemli güzergah, çöl onlara güvenlik sağlarken, Yezd'de birleşir ve bundan dolayı bu şehrin hatırı sayılır büyüklükte bir pazaryeri mevcuttur. Bu vahada yetişen ve *misqali* denilen incir, nar, üzüm ve kavun'dan zaten daha önceden bahsedilmiştir. Grek üzümünden büyük olmayan kuru üzüm Hindistan'da çok iyi bilinmektedir ve bunlar *kişniş* adı altında ihraç edilmektedir. Bu ismin verilme sebebi belki de bu ürünün Hindistan'a gönderildiği yer olan Kais veyahut Kiş'in isminden gelmektedir. Yezd, Müslümanlar tarafından da kutsal bir mekan olarak kabul edilir. Bu kutsiyetin atfedilmesinin sebebi de, muhtemelen sayıları oldukça az ve seyrek olan Mecûsiler olabilir (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 107, n. 1).

⁴⁹ Burada "Kum Denizi" ibaresinin kullanılması, deniz gibi geniş bir çöl olmasından kaynaklanmaktadır. Bu özel bir isim olmayıp, bir çöl adı değildir. Bu, seyahatnamedeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. İran'ın kuzeybatısındaki Kebir Çölü, güneydoğuda ise, Lut Çölü gerçekten denize benzeyen geniş çöllerdir. Vaha karayolu rotası ile önce İran'a geldikten sonra güney ile kuzey yolu için bu iki çölden geçmek gerekir. Lut Çölü kenarında bulunan Yezd'den bir günlük mesefede olduğu bahsedilen bu çöl, yüzde yüz Lut Çölü olmalıdır. Üstelik Lut Çölü Odoric'in anlattığı kum denizi ile benzerlik göstermektedir. Farsça'da "Deşt-i Lut" denilen bu çöl, yaklaşık 51.200 km² gibi geniş bir alana sahiptir. Uzunluğu 320 km. ile genişliği 160 km. olan büyük klasik bir çöl havzalarından biridir. Aynı zamanda buradaki kurak ve sıcak hava ile düşük nemden dolayı insanlar yaşanılmaz. Ortalama 300 m. yüksekliği ile alçak bir alandır. Odoric'in anlatılarıyla bugünkü durumu aynı olan kum denizi olarak belirtilen yer, günümüzdeki Lut Çölü'dür. [Bilgi için bkz. Guy Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905, s. 322-328].

⁵⁰ Komerum, metinden verilen bilgiye göre, kadim şehir Persepolis ile onun Sarayı olarak tahmin edilmektedir. Yunanca'da Persepolis olan bu kelimenin anlamı "Perslerin Şehri"dir. İranlılar, "*Taht-ı Cemşid*" demektedir ve anlamı da "Kralın

büyük bir yenilgiye uğratmışlar. Sur duvarlarının uzunluğu yaklaşık 50 mil (yaklaşık 80 km.) olur. O haliyle bile saray el değmemiş bir biçimde ayakta durmaktadır, fakat içinde yaşayan yoktur. Her şeye rağmen pek çok yiyecek mevcuttur.

Yeniden buradan ayrıldıktan sonra birçok belde ve şehiri baştan başa geçip Huz⁵¹ denilen şehre vardım. Bu şehirde her türden yiyecek çok yaygındır ve bu şehrin coğrafi yapısı da mükemmeldir. Etrafi hayvanlara en güzel otlakları sunan dağlarla çevrilmiştir. Ayrıca burada yüksek kaliteli Manna⁵² üretilir; üretilen miktar ise dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar fazladır. Burada Venedik parası ile 1 grot⁵³ bile ödmeden dört adet güzel Keklik alınabilir. Burada hoş görünümlü ihtiyarları görmek de mümkündür. Buradaki âdete göre kadınlar yerine erkekler kumaş dokumacılığı ve iplikçilikle uğraşırlar. Kuzey kesimi ise Kaldea⁵⁴ ile sınırdır.

Tahtı”dır. “*Cemşid*” ise, İran efsanesinde adı geçen bir kraldır. Ahameniş İmparatorluğu (*Akhaemenid Persia, Achaemenid Empire*) dönemine ait bir saraydır: I. Daryus tarafından M.Ö. 518’de inşa edilmeye başlayarak M.Ö. 469 yılında I. Artakserkses döneminde tamamlanmıştır. Ortadoğu’daki en büyük saray olduğu söylenmektedir. Bu sarayın toplam alanı, yaklaşık 128.800 m² (460x280 m.)’dır. Ancak M.Ö. 330 tarihinde Büyük İskender’in Doğu seferleri sırasında bir gecede kül olmuştur. 1931 yılında ABD Chicago Üniversitesi’nden bir grup arkeolog tarafından yapılan 6 yıllık bir çalışma neticesinde şehrin güzelliği ortaya çıkarılmıştır.

⁵¹ Huz (*Ahvaz*), bugün İran’ın güneybatısındaki Huzistan Eyaleti’nin merkezi Ahvaz’dır. Irak ile sınırlı olmakla beraber eski Elam Kraliyeti döneminden beri bilinen bir başkenttir: Mezopotamya medeniyeti ile İran medeniyetinin birleştiği yerdir. 1908 yılında Mescid-i Süleyman bölgesinde petrol bulunmasıyla Huz, İran’ın petrol sahası olarak gelişmiş oldu. Şehrin yakınında, İran’ın en büyük petrol sahası Azadegan bulunmaktadır. [Bilgi için bkz. Hamdullâh Mustevfi-yi Kazvîni, *Nuzhetu'l-kulûb*, s. 108; Mustafa L. Bilge, “Ahvaz”, *DİA*, II, (1989), s. 192-193].

⁵² [Türkçe’de Kudret helvası olarak bilinmektedir]. Manna’nın anavatanı Güney Avrupa ve Batı Asya’dır. Dışbudak Ağacı türündendir. Ağaç kabuğunda ya da dallarında açılan yarıklar sonucunda çıkan sıvılardan elde edilen maddedir. Kokusu güzel ve tatlı (çeşitli şeker oranı %70) olup saman rengindedir. Suda eriyen bir madde olarak hem yumuşak dışkı çıkmasını hem de ishal olmasını sağlayan bir yatıştırıcı olarak kullanılmaktadır. Manna, Kitab-ı Mukaddes Eski Antlaşması’nda, Hz. Musa’nın öncülüğünde Mısır’dan çıkış yapan İsrail halkının çölde aç kaldığında Tanrı tarafından gökten indirilen mucizevi bir yiyecektir; gökten inen ekmektir; 40 yıl boyunca İsrail halkının ana yemeği olmuştur. Ayrıca, İncil’deki Hz. İsa’nın “Gökten inmiş olan diri ekme Ben’im” ifadesinden dolayı Hristiyanlıkta manna, çok önemli bir yer almaktadır.

⁵³ Grot, Venedik’in gümüş para birimidir. Bunun dışında Venedik’te altın para olarak kullanılan *Düka* da vardı. 1 Düka, 18 Grosos’a denk gelmektedir.

⁵⁴ Kaldea (*Kaldu*), Asur dilinde Kaldu, Bâbil dininde *Kasdu*, İbranice’de *Kasddim* olarak geçmektedir. Coğrafya ile devlet adı olduğu bilinmektedir. Coğrafi olarak Pers Körfezi başka deyişle Basra Körfezi’nin kuzey kıyılarına kadar olan Irak’ın Dicle ile Fırat Nehirleri’nin deltasına denir. Buraya dair ilk kayıt, Asur kralı II. Aşurmasirpal (M.Ö. 884-859)’ın kronoğünde görülmektedir. M.Ö. 850 Asur kralı III. Şalmaneser, Kaldea’ya saldırdıktan sonra Pers Körfezi’ne kadar gelir ve oraya “Kaldu’nun Denizi” denmiştir. Kısacası Kaldea, güney Bâbil (bugünkü Irak’ın güneyi) bölgesine denilir. Devlet adı olarak kullanılmasına da, Kaldea Kraliyeti’nin kurulmasıyla başlanır. Asur’un zayıflığından yararlanarak Kaldea kökenli Vali Nabopolassar (M.Ö. ?-605) tarafından M.Ö. 625’te Yeni Bâbil İmparatorluğu kurulmuştur. Daha sonra M.Ö. 539’da Perslerin saldırısıyla yıkılmıştır. Bu imparatorluk iki nehrin deltası arasında eski Mezopotamya’da kurulmuş olan Sami soyundan gelen son kraliyettir. Başkenti Bâbil (*Babylon*), o dönemin dünyaca tanılan en önemli ticaret şehri olmuştur. Meşhur Bâbil Kulesi ile Asma Bahçeleri kurulmuştur. Dolayısıyla eski yazarlar, Kaldea’yı ya din görevlisi ya da Bâbil bilimci, özellikle gökbilimci, yıldızbilimcilerini temsil etmiştir. Odoric’in seyahatnamesinde Pers Körfezi’nin doğu kıyısındaki eski başkenti Huz’un kuzeyindeki Kaldea ile sınırlı olduğunu belirtmesi doğrudur. [Bilgi için bkz. Kadir Albayrak, *Keldâniler ve Nasturiler*, Ankara 1997; a.mlf., “Keldâniler”, *DİA*, XXV, (2002), s. 207-210]. Her ne kadar o,

4. Keşiş Odoric'in Kaldeahlının Âdetleri ile İç Hindistan ve Hürmüz Hakkında Verdiği Bilgiler

Yola çıktuktan sonra Kaldea'ya vardım. Burası büyük bir krallıktır. Giderken, Kaldea'dan yaklaşık dört günlük mesafede bulunan Bâbil Kulesi'nden⁵⁵ geçtim.⁵⁶ Bu ülkedeki insanların kendine özgün lisanı mevcuttur. Erkekleri yakışıklıdır, ama kadınlarının çoğunluğu bakımsızlar. Erkekler derli toplu giyinmek hususunda bizim kadınlar gibi süsleniyorlar. Kafalarına altın ve inci ile süslenmiş kurdelalar takarlar. Kadınlar ise dizlerine kadar uzanan basit içlik dışında üzerlerine başka bir şey almıyorlar. Üstelik bu giydiklerinin kolları o kadar uzun ve geniştir ki, yerlerde sürünüyor. Ayrıca kadınlar yalın ayak gezerler, pantolon paçaları ise ayaklarının yukarisından sallanıp durur ve saçlarını ne ayırmışlar ne de örgü yapmışlar yani, karmakarışık bir haldedir. Bizde erkekler önden yürür, kadınlar ise erkeklerin peşinden giderken buradaki kadınlar illaki erkeklerin önünden gidiyorlar. [Ben burada genç bir erkeğin güzel bir genç kızı eş olarak aldığı ana şahit olmuştum. Gözyaşı döküp ağıt yakan birkaç güzel kız, gelini götürüyorlar. Genç damat son derece havalı giyinmiş ve başı öne eğik bir vaziyette duruyor. Sonra bu genç damat, kendi eşeğe biner. O zaman onun peşinden çıkan gelin ise, çıplak ayaklarla basit giyinmiş halde eşeği çekerek götürür. Onun babası da arkadan yürüyerek damadının evine varana kadar sürekli ikisi için bereketleyerek dua eder.] Bunların dışında bu şehir ile ilgili anlatılacak çok şey var, ama o kadar da detaya gerek yoktur.

Sonrasında oradan ayrılarak İç Hindistan'a vardım. Burası Tatarlar tarafından büyük ölçüde tahrip edilmiş bir bölgedir. Burada hemen hemen sadece hurma yiyerek yaşayan

Kaldea'yı büyük bir krallık olarak isimlendirir de, kastettiği Bağdat şehriymiş gibi gözükmektedir. Halkın konuştuğu dil, Arapça olmalıdır. Bununla birlikte onun bulunduğu memleketlerde halk genellikle Farsça konuşmaktadır (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 110, n. 1).

⁵⁵ Bâbil (*Babel*) Kulesi, otuz adetli Katolik Kilisesi'nin kulesi olan Ziggurat arasında en yüksek kuledir. Herodotos'un eseri Tarih'teki kayıtlar ile 1913 yılında Almanlar tarafından ortaya çıkarılan kalıntılar sayesinde tarihsel bilgileri ve boyutu net olmaya başlamıştır. Piramit şeklindeki yedi katlı bir kule olan Bâbil Kulesi'nin her katının boyutu farklıdır. Mesela 1. katın uzunluğu ile genişliği 90 m. olup, yüksekliği de 30 m.'dir. 7. katın 24 m. uzunluğu ile genişliği ve 15 m. yüksekliğe sahiptir. Kule için toplam 85 milyon tuğla kullanılmıştır. M.Ö. Akhaemenidler'in saldırısı ve Büyük İskender'in Doğu seferleri sırasında harap olmuştur. [Bilgi için bkz. Sargon Erdem, "Bâbil", *DİA*, IV, (1991), s. 392-395].

⁵⁶ Burada Odoric, Kaldea'nın "Büyük İmparatorluk" olduğunu belirterek, Bâbil Kulesi'nden yaklaşık dört günlük mesafede bulunan bir şehir olduğunu ifade etmektedir. Aslında Bâbil Kulesi, Bağdat'ın güney tarafında 80 km.'de bulunmaktadır. Ancak Odoric, yaklaşık dört günlük mesafede bulunduğuna dair bir bilgi vermiş olsa da büyük bir fark yoktur. Bir de Kaldea'yı "Büyük İmparatorluk" ve mezkur ismin devlet adı olarak kullanılması (bkz. n. 54) değerlendirilirse büyük ihtimalle Kaldea'yı Abbâsiler (750-1258)'in başkenti Bağdat olarak algılamış olmalıdır. Çünkü Bağdat, 1258 yılında Moğollar'ın III. Batı Seferleri ile yıkılmış ve Abbâsiler'in başkenti itibar kaybederek, bu seferin neticesinden ortaya çıkan İlhanlılar'ın (1256-1353) bir şehri olmuştur. [Bkz. Abdülkadir Yuvalı, "Hülâgû", *DİA*, XVIII, (1998), s. 474].

insanları görmek mümkündür. Bir de, 1 grot bile harcamadan 42 paund değerinde hurma alabilirsiniz. Diğer pek çok şey için de durum böyledir.

Hindistan'dan ayrılarak birçok yeri dolaşmış gezdikten sonra Okyanus Denizi'ne⁵⁷ ulaştım. Benim ilk vardığım yer Ormes⁵⁸ denilen şehirdir. Şehrin surları sağlam olmakla beraber, pek çok değerli eşyanın olduğu oldukça zengin bir bölgedir. [Bu şehir kıtadan yaklaşık 5 mil (8 km.) uzakta bir ada üzerinde olduğu için burada ağaçlar büyümmez ve içme suyu da yoktur. Ekmek, balık ve et ürünleri boldur, ama hijyenik olup olmadığı belli değildir. Can güvenliği garanti edilecek bir yer değildir ve inanılmaz bir şekilde sıcaktır. Buranın halkı, erkek kadın herkesin boyu çok uzundur. Bir gün bir yerden geçerken, tam o sırada biri ölmüş. O zaman bölgedeki tüm müzisyenler çağrıldıktan sonra adamın cesedi evin tam ortasında bulunan yatağına yatırıldı. O sırada iki kadın cesedin etrafında dolaşarak dans ettiler, müzisyenler ise simbal⁵⁹ ve diğer çeşitli çalgıları çaldılar. Sonra iki kadın ölmüş olan adamı

⁵⁷ Odoric'in Kaldea (kendisi Hindistan zannederek yanılmıştır)'dan ayrılarak, Okyanus denizi'nden geçip Ormes yani Hürmüz'e ve oradan tekrar gemiyle yirmi üç gün sonra Hindistan'ın batı kıyısındaki Tana'ya varmıştır. Odoric'in anlatıklarına bakılırsa, "Okyanus Denizi" bir deniz isminden çok "geniş bir deniz" manasında kullanılmış olabilir. Burası Pers Körfezi olduğu tahmin edilmektedir.

⁵⁸ [Türkçe'de *Hürmüz* olarak geçmektedir]. Ormes, Körfezi'nin girişinde bulunmakla beraber Hürmüz Boğazı'na adını veren İran'a ait bir ada Hürmüz'ün bozulmuş şeklidir. Tarihte Hürmüz, Yeni ile Eski Hürmüz şehri, Hürmüz Adası ve Hürmüz Boğazı gibi değişik şekillerde ifade edildiğinden karışıklıklar ortaya çıkmaktadır. Marco Polo (s. 115, 127, 134, 136, 138, 510), İbn Battûta (I, s. 237, 305, 338, 395) ve bu seyahatnamede göz önüne alınırsa, genel olarak net bir durum ortaya çıkar. Aslında Yunan kaynaklarında bile bahsedilen çok erken tarihlerden beri deniz kıyısı günümüzün Hürmüzgan Eyaleti'nin merkezi olan Benderabbas'ın yerinde Eski Hürmüz bulunmaktadır. Bu şehir, Marco Polo'nun eserinde Kurmos (*Curmos*, *Cormos*, *Chormos*, *Cremosa*, *Cremessor*, *Cremosor*, *Ormus*, *Formose* vs.) olarak geçmektedir. İbn Battûta ise, *Mugh Astan* adı vermiştir. Ancak Marco Polo'nun ziyaretinden sonra meydana gelen savaşlardan dolayı Eski Hürmüz harap olunca, şehrin batı tarafında 3 fersah (1 fersah 6 km.) mesafede, hemen karşı tarafında yer alan Jerun (ya da Jarun) Adası, bugünkü Hürmüz Adası'na taşınmıştır. Dolayısıyla Marco Polo'nun anlattıkları Eski Hürmüz (*Kurmos*) ile ilgilidir, Odoric ile İbn Battûta ise Yeni Hürmüz hakkında benzeri şeyler anlatmaktadır. Benderabbas ise, Hürmüzgan Eyaletinin merkez liman şehri ve İran'ın üçüncü uluslararası ticaret limanıdır. XVII. yüzyılda Safevî hükümdarı Şah I. Abbâs (1587-1629) döneminde burada yaşamış Benderî denilen bir ırk adı ile hükümdarın adının birleşmesiyle oluşan *Benderabbas* olarak değiştirilmiştir. Hürmüz Adası, deniz kıyısı 24 km. uzunluğuna ve yaklaşık 7 km. genişliğine sahip ufak bir adadır. Bu adada Jarun şehri bulunmaktadır. Adanın adı, çok eski zamanlarda ana karada bulunmuş olan liman şehri *Harmozia*'dan gelmektedir. Kore'nin Joseon Hanedanlığı'na mensuplu hem bilim adamı hem de diplomat olan Lee Sugwang (1563-1628) tarafından yazılan Kore'nin ilk ansiklopedisi *Jibong Yuseol* (1614)'da II. Cilt, Ülkeler bölümünde Hürmüz (*Holomosa*) hakkında şu şekilde bahsedilmektedir: "Holomosa, güneybatıda denizin ortasında bulunmaktadır. Toprağı sıkı olduğundan tarım yapmaya müsaittir. İnsanlar sade, dürüsttü ve yüzleri ile fizik yapıları da iri, düzgün ve yakışıklıdır. Buda'ya hizmet etmeyi severler. Deve, piliç, geyik, domuz, koyun ve at yetiştirilmektedir." Ancak burada geçen bilgiler arasında "Buda'ya hizmet etmeyi severler" ifadesi yani Buda'ya inandıklarına dair malumat hatalıdır. Çünkü bu bölge çok önceden İslâmlaşmıştır. Bu ada, XIV. yüzyıldan sonra İran (*Pers*) Körfezi'nin ticaret üssü olarak kullanılmıştır. 1507 yılında Portekizlilerin hakimiyetine girmiştir. 1622 yılına gelince de İngiltere aracılığıyla İran'a dahil edilerek İngiltere'nin Pers Körfezi'nin ticaret tampon bölgesi olmuştur. Hürmüz Boğazı, yaklaşık 50 km. Genişliğine ve maksimum 190 m. derinliğine sahip dar bir boğazdır. Özellikle dünya çapında petrol üreticisi Suud-i Arabistan, Kuveyt ve İran gibi ülkeler, Pers Körfez bölgesinden üretilen petrolün %90'dan fazlasını bu boğazdan geçirerek satmaktadır. Bundan dolayı buraya Petrol Boğazı da denilmektedir. [Bilgi için bkz. Davut Dursun, "Benderabbas", *DİA*, V, (1992), s. 433-434; Mustafa L. Bilge, "Hürmüz", *DİA*, XVIII, (1998), s. 497-498].

⁵⁹ [Simbal (*Cymals*), bakır alışımlı iki yuvarlak levhadan oluşur. Ayak mekanizmasıyla, ya da elle levhaların birbirine

tutup kucağına alarak onu öven şarkılar söyledi. Diğer kadınlar ise sırayla kalkıp biraz flüt çadılar. Birisi flüt çalarken daha önce çalmış olan kadın yerde oturur. Bu şekilde onlar bütün geceyi geçir ve sonra sabah olunca ceset mezara götürülür.]



İKİNCİ BÖLÜM

çarptırılmasıyla çalınır. İstenirse levhalar birbirine değdirilip titretilir. Davul sopasıyla da çalınabilir. Orkestralarda yer alır].

5. Gövdesine Demir Çivi Çakılmayan Gemi: Keşiş Odoric Böyle Bir Gemiye Binerek Hindistan'daki Tana'ya Varmıştı

Bu ülke insanları Jase⁶¹ diye adlandırılan, sadece iplerle birbirine bağlanmış bir gemiyi kullanır. Ben de tam böyle bir gemiye binmişim, ama gemi içinde demirden bir parça bile bulamamışım. Böyle bir gemiye binerek 28 günde Tana'ya⁶² varmışım. Burada Hristiyanlık inancı uğruna cemaatimizden dört kardeşimiz onurlu bir şekilde şehit olmuştur. Şehrin konumu mükemmel olarak her şey yapmaya uygun bir toprağa sahiptir. Burada ekmek, şarap boldur ve ağaçlar, bitkilerle doludur. Burası eski zamanlarda çok kutsal bir bölgedir. Çünkü o dönemde Büyük İskender'e⁶³ karşı büyük savaşlar yapan Kral Porus'un⁶⁴ yaşadığı

⁶⁰ [Kore dilinde yazılmış *Katolik Azizler Sözlüğü*'nde Odoric'in 1321 tarihinde Güney Hindistan'da bir bölgeye vardığına dair kısa bir bilgi vermektedir. <http://info.catholic.or.kr/saint/view.asp?ctxtsaintid=1962> 03 02 2016].

⁶¹ Jase, Araplar ve İranlılar tarafından kullanılan tahtadan yapılan geminin adıdır. Arapça'da *Djehaz* (*Cehâz*, *Cihâz*), Farsça ise *Jahaz*'tır. Bunun gibi demir çivi kullanılmadan iplerle bağlanarak yapılan gemi hakkında Çin kaynaklarındaki ilk kayıt, IV. yüzyıla ait Çin botanik kitabı *Nanfäng Caomu Zhuang*'da görülmektedir. Burada, "Yaprak dökmeyen bir nevi Palmiye Ağacı ile Hurma Ağacı kadar sert bir ağacın kabuğuyla halat örülür ve sonrasında suya bırakılırsa bu yumuşar. Mançuryalılar bunlarla ağaçları birbirine bağlayarak gemi yaparlar" şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. [Bu şekilde kullanılması halkın deniz altında mknatis dağı olduğundan dolayı çivileri çekerek gemileri dağıtacağına dair bir bätül inançlara sahip olmasıdır. (Zeki Tez, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Bilim ve Teknik*, Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları ; 14, s.192)].

⁶² Tana (*Tima*, *Canam*), Hindistan'ın kuzeybatısındaki Salsetta adasında bulunan bir liman şehridir. Mumbai'nin kuzeyinde 20 km. mesafede bulunmaktadır. Marco Polo (s. 486-487), Tana hakkında şunları kaydetmiştir: Hindistan batı kıyılarında bulunan, hiç kimseye vergi ödemeyen büyük ve harika bağımsız bir ülke olarak kendine özgün bir dile sahiptir. Ticarete çok geliştiği için birçok ticarî gemi ve tüccarlarla dolup taşmaktadır. Deri ve pamuk gibi ürünler ihracat yapılırken at, altın, gümüş ve bakır gibi ürünler de ithalat yapılmaktadır. Korsanlardan bazıları dağda, bazıları da nehir kıyısında yol keserler. Bu şekilde yabancı tüccar gemilerine saldırarak soyguncuuk yaparlar. Ayrıca kral ile yaptıkları anlaşmaya göre de, çaldıkları arasında bulunan atları krala sunulur ve kalan altın, gümüş ve bakır vs. kendileri alırlar. Burada karabiber yetişmez, ancak tütsü üretilir ve putlara taparlar.

⁶³ Büyük İskender (*Alexandros*) (M.Ö. 356-323), Makedonya'da tahta çıktıktan sonra babasının hayattayken istekte bulunduğu Doğu Seferi'ni yerine getirebilmek için 10 yıl boyunca (M.Ö. 334-323) sefer yapmış ve Büyük İskender İmparatorluğu'nu kurmuştur. Böylelikle o zamana kadar hiç görülmemiş Doğu ve Batı Medeniyeti'nin kaynaşımı gerçekleşmiş ve ürünü olarak da Helenizm ortaya çıkmıştır. İskender, dönemin en iyi felsefecisi ve aynı zamanda aile dostları Aristo'dan 3 yıl boyunca eğitim almış olmasıyla birlikte, seferleri sırasında yanında taşıdığı Homeros'un şiiri, "Zeus'un oğlu" olarak kehanette bulunması ve bundan dolayı ortaya çıkan milletler arasında ayrımcılığın olmadığını savunan dünya vatandaşı görüşü ise, İskender'in seferlerine, imparatorluk kurulmasına ve Helenizm gibi yeni kaynaşım medeniyetinin ortaya çıkışına ideolojik bir altı yapısı oluşturmuştur. İskender İmparatorluğu'nun kuruluşundan itibaren son Ptolemaios Hanedanlığı'nın Roma tarafından yıkılışına kadar (M.Ö. 30) yaklaşık 300 yıl boyunca devam eden Helenistik dönemin ortaya çıkışına ve gelişmesine öncülük eden güç Partlar (*Partia*)'dır. Bu medeniyet kaynaşımının gerçekleştiği ana sahnesi de Pers'tir. Mukayese ettiğimizde, "gelin" Yunan kültürü, "damat" Pers ile evlenerek doğurup büyüten "çocuk" da Helenizmdir. Dolayısıyla bu birleşim, Avrupa ile Asya'nın Evliği'ne benzetilir. Böyle bakılırsa Helenizm kültürü ne olursa olsun Oryantal ortamından ortaya çıkan kaynaşımıdır. Kesinlikle üçüncü yeni bir sivilleşme (*deliquescence*) olamaz. Hatta bu oryantal yapısı, Yunan kültürüne tek yönlü emme ile oluşan özümleme (*assimilation*) kültürü hiç değildir. Sonuç olarak Helenizm, "Özünde ya Yunan Kültürü'dür ya da Yunanlaştırılmış Dünya Kültürü'dür" gibi iddialar ise, tekrar ele alınması gereken bir önyargı olabilir.

⁶⁴ Kral Porus (*Poros*), M.Ö. IV. yüzyılda İndus Nehri civarlarını birleştiren Magadha Kralığı'nın hükümdarıdır.

hükümdar şehri olmuştur. O zamandan beri bölge halkı ateşe, yılanı hatta ağaca tapmalarından dolayı sonunda putperest oldular. Bu topraklar, bölgeyi askerî kuvvet ile işgal eden Sarazenlerin hakimiyetinde kalmıştır, şimdi ise Delhi İmparatorluğu'na⁶⁵ bağlıdır.

Burada çeşitli türde yaban hayvanları, özellikle Kara Arslan⁶⁶ çok bulunmaktadır. Onun dışında maymun, babun⁶⁷ ve güvercin büyüklüğünde yarasa da mevcuttur. Bir de “Serpi” denilen ve bizim köpeklerimiz kadar büyük olan fareler de bulunmaktadır. Böyle olunca genellikle fare yakalamalarıyla bilinen hayvanlar veya kedi türü hayvanlar, işe yaramaz haline gelmiş ve sonunda fareleri yakalama işi köpeklere düşmüş. Bu ülkede herkesin evinin önünde bir sütun kadar kalın birer tane ağaç dikilir ve bu ağaç sulandığı müddetçe kuruyup ölmez. Bunların dışında kulağa hoş gelen ve anlatması zevkli acayip çok sayıda olay da var. [Buradaki kadınlar çıplaktır. Kadın, gelin giderken ata biner ve kocası da atın kışına oturarak kadının boğazına bir bıçak dayar. Onlar piskoposluk tacı gibi çiçeklerle süslenmiş yüksek bir şapka dışında kafalarına hiçbir şey takmazlar. Bekar kızlar, damat ve gelinin önünde sıraya dizilir ve gelin ile damat evlerine varıncaya kadar şarkı söylerler. Daha sonra damat ve gelin yalnız bırakılır, ertesi günün sabahında da gelin ve damat bir önceki gün gibi hâlen çıplak vaziyette olurlar.]

⁶⁵ Delhi İmparatorluğu, 1206 yılından 1526 yılına kadar 320 yıl boyunca Delhi merkezli olmak üzere hüküm süren ve dört hanedandan oluşan bir Türk-İslâm Devleti'dir. Kölemen Hanedanı (1206-1209), Halaciler Hanedanı (1290-1320), Tuğluk Hanedanı (1320-1414) ve Lüdi Hanedanı (1451-1526) olmak üzere dört hanedandan oluşur. Bu hanedanların özellikleri, dışarıdan gelen yabancılar tarafından yönetilmekte olmaktadır. Yöneticilerin hepsi müslümandır ancak, iktidar sınıfı ise Afganistan ve Türk kökenli olduğundan bir uyuşmazlık da mevcuttur. Buna rağmen Hindistan'da İslâmî yönetim stratejisi uygulanmıştır. Ancak bu yönetim stratejisini uygulama sırasında siyasetteki tutarsızlık ve iç çatışmalar gibi gelişmelerden dolayı her hanedanın saltanat süresi kısa olmuştur. Neticede Hindu Medeniyeti'ne ulaşılmış İslâm Medeniyeti etkisi veya iki medeniyet arasında alış-veriş ise, çok küçük ölçüde olmuştur. Fakat bu kargaşaya rağmen, strateji uygulaması sıkıca gerçekleştirilmiş ve iki medeniyet arasındaki kaynaşım ile alış-veriş belirgin bir iz bırakarak sağladığı nüfuz, bu dört İslâm hanedanının ardından gelen ve 300 yıl hüküm süren Babür İmparatorluğu (1526-1857)'dur. [Bilgi için bkz. Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi: İlk çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, I, Ankara 1946, s. 270-375; N. R. Farooqi, “Delhi Sultanlığı”, *DİA*, IX, (1994), s. 130-132]. Odoric, 1321 yılında Batı Hindistan bölgesine vardığında, burada Tuğluklular tarafından yeni kurulmuştur. Bu hanedanın kurucusu Gıyasü'd-dîn Tuğluk Şah (1320-1325), Hindistan'ın orta bölgesindeki Dekken'de ikinci başkenti kurmuş ve güneye doğru genişlemeye başlamıştır. Daha sonra 37 yıl boyunca hüküm süren Firuz Şah (1351-1388) döneminde, sulama tesisleri genişletilmiş, tarım tesisleri yenilenmiş, cami, hastane ve okul gibi kültürel tesisler inşa edilmiştir. Kendisi dindar biri olarak İslâm dinini kabul etmiş alt tabaka insanlarını kişi başına alınan sabit vergiden muaf tutmuştur. Böylece Hindistan'ın İslâmlaşmasında büyük rol oynamıştır. Daha sonra Timur'un saldırısı ile yıkılmıştır. [Bilgi için bkz. S. Haluk Kortel, “Tuğluklular”, *DİA*, XLI, (2012), s. 333-336].

⁶⁶ Marco Polo (s. 479), Coilum (Odoric'te Pollumbum olarak geçmektedir, bugünkü Hindistan'ın güneybatısındaki Kollam)'da, dünyanın hiçbir yerinde görülmemeyen ilginç ve tüylerine başka herhangi bir renk veya nokta bile karışmamış simsiyah bir arslanın yaşadığını belirtmektedir. Odoric'in bahsettiği Kara Arslan ile aynı arslan olma ihtimali yüksektir.

⁶⁷ Babun, genellikle Arap ülkeleri ile Afrika Sahrasının güneyinde yaşamaktadır. Ancak Odoric'in kayıtlarından Hindistan'ın batı bölgesinde de Babunların yaşadığı görülmektedir.

[Bu ülkede Loahc⁶⁸ denilen ve insanı hemen sarhoş edecek kadar sert bir içkinin üretildiği bir ağaç bulunur. Buradaki insanlar öldükleri zaman cesetleri gömülmez, naaşları muhteşem bir tören eşliğinde açık bir araziye götürülür ve hayvanlar veya kuşlar yesin diye orta bir yere bırakılır.⁶⁹ Ayrıca buranın halkı çok güzel bir sığır türüne sahiptir. Bu sığırın boynuzu yarım adım uzunluğundadır ve sırtında deveye olduğu gibi bir hörgüç olur. Bu şehirden Pançe'ye⁷⁰ kadar gitmek 14 gün sürer.] Bu Tana denilen yer, az önce bahsettiğim gibi Küçük Kardeşler'imizden dört keşişin Hristiyanlık inancı uğruna onurlu bir şekilde şehit olduğu yerdir. Bu olayın gelişimi şöyle olmuştur:

6. Dört Keşişin Tana Şehrinde Öldürülmesi Olayı

Önceden bahsi geçen keşişlerimiz Hürmüz'de iken, bir gemi ile kendilerini Pollumbum'a⁷¹ kadar götüreceklerine dair anlaşma yapmışlar. Fakat gemiye bindikten sonra keşişlerimizin isteğine ters olarak, alakasızca Tana'ya zorla götürülmüşler. Burada onbeş hanelik bir Hristiyan cemaati vardır ki, bu Hristiyanlar ayrımcılık yapan ve sapkın Nesturî⁷² inancına göre yaşamaktadırlar. Keşişlerimiz bu Hristiyanlardan birinin evinde kalmışlar. Epey

⁶⁸ Loahc'in içki üretilen bir ağaç olduğu belirtilmekte, ancak tahminen bu ağacın meyveleri ile içki yapılıp anlamına gelebilir. Yine de bu konuda net bir şey söylemek mümkün değildir.

⁶⁹ Kuşlara yedirilerek ceset kaldırılan cenaze törenleri, günümüzde de Tibet veya Nepal gibi yerlerde yapılmaktadır. Bu gök ile beraber kuşlar da kutsallaştırılan inancından gelmiştir. Bu inanca göre, kuşlar insanın ruhunu göğe taşıyan kutsal bir araçtır. İran'da bu tarz cenaze törenleri çağdışı olduğu kabul edilerek yaklaşık 70 yıl önce kanun ile yasaklanmış ve artık cenazelerde cesetler toprağa gömülmektedir.

⁷⁰ Pançe (*Panche, Paroche*), Tana'dan güneye doğru on dört günlük mesafede bulunan bir yer olduğu ifade edilmektedir, ancak bu yerin tam olarak neresi olduğunu belirtmek zordur.

⁷¹ Pollumbum, Hindistan'ın güney sınırında batı denizi kıyısında bulunan günümüzün liman şehri Kollom'dur. Odoric, buranın adını Pollumbum olarak, Arap ya da Batı kaynaklarında *Kaulam*, *Columbum* ve *Columbo* gibi adlarla ifade etmektedir. *Kaulam* adı, Farsça'da karabiber anlamına gelmekte ve karabiberin çok fazla üretilmesinden dolayı verilmiştir. Bu şehir, eski Güney Hindistan'daki Chola İmparatorluğu döneminden beri bilinmektedir. Venad İmparatorluğu döneminde (IX-XII. yüzyıl) başkent olmuştur. Lee Sugwang'un *Jibong Yuseol* isimli eserinde Chola (*Culiyen*, Güneydoğu Hindistan) olarak geçmektedir. Buraya ilk ayak basan Portekizliler (1502)'den sonra Hollandalılar (1661) ve ardından da İngilizler (1795) olmuştur. Bu ülkeler tarafından Doğu ülkelerine ulaşımında önemli bir konum haline getirilerek kontrol edilmiştir. Marco Polo'da, *Coilum* olarak bahsetmekte ve detaylı bir şekilde anlatmaktadır. İbn Battûta'da, *Caulam* olarak verilmekte ve çokça zengin tüccarların olduğunu, sultanın başka bir inanca sahip olmasına rağmen, Müslümanlar'a saygı gösterdiğini ve hırsızlık ile açık saçık davranışların ağır şekilde cezalandırıldığını ifade etmektedir. İbn Battûta (II, s. 244-245), sultanın adaletini göstermek adına şunu anlatmaktadır: "Bir gün Sultan damadıyla beraber dışarıya çıkmıştır. Damadı bir çiçek bahçesinde yere düşmüş olan üzüm tanesini düşünmeden aldığı için, Sultan ona ağır ceza vererek karnını kesmiştir."

⁷² Nesturîlik, V. yüzyılın başlarında Konstantinople (*İstanbul*) Başpiskoposu Nestur (*Nestorius*)'un öğretilerini takip eden Hristiyanlığın bir mezhebidir. Nestur, Kutsal Meryem'in lakabı olarak *Theotokos* (Tanrı'yı doğrulayan insan) verilirse, Hz. İsa'nın insanî kimlik değerinin düşürülmüş olacağını savunarak Theotokos'e karşı çıkmıştır. Hz. İsa'nın insan ve Tanrı karakterlerini taşıdığını, birbirinden ayrı ve bağımsız olduklarını savunmuştur. Nestur'un bu görüşleri, Batı ve Doğu Roma kiliselerinde yoğun tartışmalara sebep olmuş ve sonunda Efes Konsili (431) ile Kadıköy Konsili (451)'nde Nestur sapkın ilan edilerek aforoz edilmiştir. Nestur, Mısır'da çöle sürgüne gönderildiğinde orada ölmüştür. Nestur'un taraftarları ise, Batı Asya veya Orta Asya, özellikle İran bölgesine geçerek misyonerlik faaliyetlerine devam etmişlerdir. Nesturîlik, çoğunlukla eski Doğu Hristiyanlığı olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde Pers Kilisesi olarak da adlandırılmıştır. [Bilgi için bkz. Kadir Albayrak, *Keldaniler ve Nesturîler*, Ankara 1997; a.m.f., "Nesturîlik", *DİA*, XXXIII, (2007), s. 15-17].

zaman geçtikten sonra bir gün, nazik ev sahibi ile karısı arasında tartışma çıkmış ve sonunda gece yarısı ev sahibi karısını iyice dövmüş. Sabah olunca karısı, onların lisanı ile piskopos denilen Kadı'ya⁷³ gidip dövüldüğüne dair ihbarda bulunmuş. O zaman Kadı o kadına iddiasını ispat edecek herhangi bir kanıtının olup olmadığını sormuş. Kadın da yeterince kanıt olduğunu söylemiş. Kadı'ya “Çünkü, kocam beni dövdüğünde evimizde dört Frank Rabban⁷⁴ (Bizim dilimizle dört din görevlisi) kalamaktydı. Sorarsanız size durumu izah ederler.” demiş. Kadının konuşması böyle devam ederken orada İskenderiye⁷⁵ kökenli bir adam dikilip izliyormuş. Adam Kadı'ya Kutsal Kitabı iyi bilen bu keşişlerle din hakkında tartışmanın faydalı olacağını düşündüğünü söylemiş ve Kadı'dan onların getirilmesini rica etmiş. Bu konuşmadan sonra Kadı, kendi adamını göndererek bizim kardeşlerimizi oraya getirtmiş. Onlar ki, Ankona⁷⁶ bölgesindeki Tollentino'dan⁷⁷ gelen Keşiş Tomas, Padova'lı Keşiş James,

⁷³ Kadı, İslâmiyet'te şeriata göre yargı işlerine bakan hakimdir. Kadılık sistemi, ilk olarak Dört Halife dönemi (632-661) olan II. Halife Hz. Ömer döneminde, İslâm içinde yaşanan çatışmaların şeriata göre çözülmesi için getirilmiştir. Zamanla sistemde değişiklikler yapılmıştır. Günümüzde İslâm dünyasında, Batı modern hukuk sisteminden etkilenecek modern ceza hukuku, genelsel medenî hukuk ile birlikte yürütülmektedir. Ama İslâmın ilk dönemlerinde sadece İslâm hukuku yani Şeriat'a göre İslâm mahkemesi geçerli olmuştur. Zamanla bu hukuk sistemi ikiye ayrılarak, Kadılar genellikle evlenme, miras, vasilik, zekat ve ihtilaf gibi sadece medenî yargı işlerine bakmaya başladılar. Yerleşim bölgelerinde mutlaka idareci ve ceza davacısı dışında hukukî davalara bakan Kadı bulundurulmuştur. Ama Kadıların görevi ve gücü ise, zaman içinde daha da genişlemiştir. Özellikle İslâmiyet'in yeni yayıldığı ülkelerde kadının görevi daha otoriter olmuştur. [Bilgi için bkz. Fahrettin Atar, *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Ankara 1999, s. 99-122; a.mlf., “Kadı”, *DİA*, XXIV, (2004), s. 66-69].

⁷⁴ Frank Rabban, “Frank” Arapların Batılılar için kullandıkları isimdir, İbranice olan “rabban” ise, Kudüs kilisesinin ilk dönemlerinde, kilise idarecisi olan ihtiyarların ve din görevlilerinin kullandıkları bir unvandır. Sonuç olarak, Frank Rabban, “Batılı din görevlisi” anlamına gelmektedir.

⁷⁵ İskenderiye (*Alexandria*, Arapça'da *el-İskenderiyye*), Mısır'ın Nil Nehri deltasının kuzeybatısında bulunan eski bir liman şehridir. M.Ö. 332 yılında Büyük İskender, Doğu seferleri sırasında burayı fethetmiş ve yeniden inşa etmiştir. Buranın eski adı, Kıpti dilinde *Rhakotis*'tir. M.Ö. 323 yılında Büyük İskender öldükten sonra I. Ptolemaios burayı başkent yaparak Ptolemaios Hanedanı'nı kurmuştur. Kendisi burada müze ve kütüphane inşa ettirmiştir. Bu kütüphanenin yaklaşık dört yüzbin kadar kitap (bir başka görüşe göre yedi yüzbin) barındırdığı söylenmektedir. Dünya çapında bir bilim merkezi, çok zengin ve kültürlü insanların yaşadığı bir bölge olarak ün kazanmıştır. M.Ö. 30 yılında Mısır ve Roma'ya tabi olunca burası da Roma'nın hakimiyetindeki bir eyalet merkezi haline gelmiştir. Yaklaşık 69 yılında burada Hristiyanlık girişimde bulundu ve geniş çapında yayılmaya başlayınca, Yunanlar ile Yahudiler tarafından reddilmesi nedeniyle 250 yıldan itibaren 360 yılına kadar din çatışmaları cereyan etmiştir. Daha sonra Pers ve Bizans'ın sırayla saldırmasıyla yıkılmıştır. Ortaçağ'a gelince burası Akdeniz'in önemli bir transit ticaret bölgesi haline gelmesiyle şehir çok gelişmiş oldu. Dünyanın Yedi Harikası'ndan biri olan Faros Feneri, bu şehir kuruluşunda Büyük İskender tarafından denizin ortasında bir ıssız adada inşa edilmiştir. Daha sonra I. Ptolemaios ve II. Ptolemaios tarafından karayla bağlantı kurularak, uzunluğu 1281 m. ile genişliği (sonrasında iki kat daha ilave edilmiştir) 183 m. bank inşa edilmiştir. Üç basamaklı merdiven tipinde 96.99 m. yüksekliğinde beyaz mermerli pagoda stil fener ile genişliği 1.61 m. geçit bulunur. Bodrumda da yol mevcuttur, aynı anda yaklaşık yirmi bin kişi oturabilir. Bu bilgiler, 1326 yılında burayı ziyaret eden ve bizzat gören İbn Battûta tarafından verilmektedir. Ancak kendisi Çin'e gidip 23 yıl sonra 1349 yılında tekrar geldiğinde ise, bu fener artık denizin altında kalmış ve hiç bir iz bulamamıştır. İskenderiye, Doğu ile Batı deniz ticaretinde transit yer olmasından önemlidir. Ayrıca tarihî eserlerin önemli merkezidir. XII. yüzyılın ortasında ise dünyada 28 ülkenin veya bölgenin ticaret temsilcilerinin burada ticaret işlerini kontrol etmiş olduğundan dolayı, Ortaçağ Akdeniz'indeki ekonomi açısından ne kadar önemli bir yerde olduğu tahmin edilebilmektedir. [Bilgi için bkz. Eymen Fuâd Seyyid, “İskenderiye”, *DİA*, XXII, (2000), s. 574-576].

⁷⁶ Ankona, İtalya'nın ortasında yer alan Marche Eyaleti'nin merkezi olup Adriyatik Denizi'ne sınırı olan bir liman şehridir.

⁷⁷ Tollentino, İtalya'nın ortasında bulunan Macerata Eyaleti'ndeki bir kasabadır.

Gürcü kökenli gönüllü çalışan ve hitabeti güzel olan Keşiş Demetrius'tur (Siena'dan gelen⁷⁸ Keşiş Peter ise evde kalarak eşyalara bakmıştır). Kadı hemen getirilen keşişlerle bizim inancımız hakkında bir tartışma başlatmış. Sapkınlık içinde olanlar böyle insanlarla tartışma açarlar ve “Hz. İsa Mesih sadece insanoğludur, Tanrı değildir” diyerek şiddetle saldırırlar. Keşiş Tomas tartışmada çeşitli kanıtlar ve örnekler kullanarak Tanrı'nın üç birliğini ispat etmiş. Sonunda o Sarazenleri artık daha fazla tartışmaya devam edemeyecek hale getirerek şaşkına çevirmiş.

7. Devamı

Kalabalığın önünde böylesi bir yenilgiye uğratıldığından dolayı Kadı yüksek sesle bağırmağa başlamış: “O zaman sen, Hz. Muhammed'e nasıl bakıyorsun? Hz. Muhammed'e nasıl bakıyorsun?” Böyle davranmak Sarazenlerin alışkanlığıdır ve onlar kendi görüşlerine herhangi mantıkî bir izahla sahip çıkamaz hale gelince, ya kılıçta ya da yumruk kavgasında ısrar ederler. Kadı'nın bu sorusu üzerine Keşiş Tomas kardeşimiz, “Biz çeşitli kanıt ve örneklerle size bu dünyada Tanrı inancını yayan Hz. İsa Mesih'in hem gerçek Tanrı hem de insan olduğunu, O'ndan sonra Hz. Muhammed'in ortaya çıkarak daha önceki dinin aksi olan bir dini yaydığını söylüyoruz. Eğer siz geçekten akıllı olsaydınız onun hakkında nasıl düşünmek gerektiğini kesinlikle bilecek değil miydiniz?” diye cevaplamış. O zaman Kadı ile diğer Sarazenler sadece bağırıp çağırarak “Hz. Muhammed'e nasıl baktığınızı bir kez daha soruyoruz!” diye tekrar sorguya çekmişler. O zaman Keşiş Tomas “Halihazırda sizler bana ‘Ona nasıl bakıyorsunuz?’ diye sadece tekrar tekrar soruyorsunuz. Benim de sizlerin sorunuzu reddettiğimden dolayı küçük düşürülmüş gibi hissetmemem mümkün değildir. Öyleyse sizlere cevaplayarak söylüyorum ki, Hz. Muhammed'in cehennem çocuğu olarak kendisi ile onun şeytan babasının kalacağı yer sadece şeytanın yuvasıdır. Bu kadarı da yetmez, onun tüm takipçileri ve ona inanan herkes; ikiyüzlü, mütecaviz, lanetli olduğundan, hepsi Tanrı ile ruhun kurtuluşuna itaatsizlik etmektedir.” diye cevap vermiş. Sarazenler bu sözü duyar duymaz hep bir ağızdan “Peygamberimize hakaret edeni öldür, onu öldür” diyerek bağırılmışlar. Bunun üzerine keşişleri sımsıkı bağlayıp kavurucu güneşin altına bıraktılar. Bu

⁷⁸ Siena, İtalya'nın ortasındaki Siena Eyaleti'nin merkezidir ve tarım gelişmiş durumdadır. Floransa'nın güneyinde bulunan bu şehir, tarihte daima Floransa ile rekabet içindeydi. XIII. yüzyılda bir finans merkezi haline gelmiştir. Ancak XIV. yüzyılın başında yaşanan ekonomik kriz ile 1348 yılındaki Veba'dan dolayı şehrin hemen hemen tamamı harabeye dönmüştür. Şimdi Başpiskoposu tarafından idare edilen bir bölge olmuştur. Ayrıca burası sanat merkezi olarak, Simone Martini ve Sassetta gibi birçok ünlü ressamın memleketidir. İtalya'nın ünlü şarap markası Chianti'nin üretim yeridir.

şekilde korkunç ve yoğun bir sıcakta ölüme terk edilmelerine izin vermişler. Havanın sıcaklığı o kadar acımasızdır ki, her kim bu kavurucu güneşin altında [çıplak kafa ile] sadece 1 ayın sürecince dursa bile hemen ölebilir. Fakat keşişler o kavurucu güneşin altında da Tanrı'ya methiyeler düzerek, ilahi söyleyerek üç vakitten⁷⁹ dokuz vakite kadar sıkıntısız bir şekilde, hiçbir şey olmadan o sığağa sağ salim katlanmışlar. Sarazenler bu manzarayı görünce bir şekilde kendi aralarında fısıldaşıp sonra kardeşlerimizin önüne gelerek “Biz büyük bir ateş yakıp sizi o ateşe atacağız. Sizin saplantılı olduğunuz öğreti gerçekse ateş sizi yakıp öldüremez, eğer sahte ve şeytanî ise sizi tamamen yakıp yok eder” demişler.

O zaman bir kardeş söyle cevap vermiş: “Kadı, biz çoktan ateşe atılmaya, hapse girmeye hazır bulunmaktayız. İncamızız uğruna sizin bize karşı yapacağınız herşeye katlanmaya da hazırız. Çünkü ne olursa olsun siz bizi suçlu bulacaksınız. Ancak sizin kesinlikle bilmeniz gereken bir şey vardır ki, ateş bizi yakıp yok etse de bunun bizim incamızız (ın hatası) yüzünden olduğunu düşünmeyin. Bu sadece bizim günahımız yüzündendir ve Tanrı umarız ki günahlarımızdan ötürü bizi yakarak lütfunu gösterecektir. Dolayısıyla bizim incamızız dünyada en mükemmel ve üstündür. Bu dünyada bu incamızızın dışında insanları kurtarabilecek başka bir inanç daha yoktur.”

8. Hikâyenin Devamı

Keşişlerin yakılarak öldürülmesine dair emir çıkınca, bu haber yıldırım hızıyla tüm şehre yayılmış. Erkek, kadın, yaşlı, genç herkes merakla ne olacağını izlemek için hep beraber yola düşmüşler. Tam o sırada kardeşler de çok büyük bir ateşin yakıldığı yer olan Medan'a, yani şehrin meydanına götürülmekteymiş. Keşiş Tomas kendi isteğiyle ateşe atlamak üzereyken bir Sarazen, onun abasından yakalayarak, “Hayır, ateşe giremezsiniz. Siz yaşlı birisiniz. Sizde, ateşin size zarar vermesini engelleyecek bir marifet olabilir. Başka birisi ateşe girsin!” demiş. Bunun üzerine dört Sarazen hemen Padovalı Keşiş James'i yaka paça tutup ateşe itivermişler. James onlara “Bırak, ben kendim girerim.” demiş. Fakat onlar keşişin

⁷⁹ Roma Katolik Kilisesi'nde dua ve dinî işler için Kilise Kanunları'na göre, uygulanan zaman dilimidir. Kilisenin ilk dönemlerinde, bir günde sabah ve öğleden sonra olmak üzere iki defa dua edilmiştir. VI. yüzyılın ortalarına gelince, genel olarak üç saatlik bir zaman dilimi uygulanmış olmasıyla günde sekiz zaman dilimi haline getirilmiştir. Buna göre, çan çalınarak günlük dua zamanı bildirilmiştir. Zaman dilimi şöyledir: Sabah Vakti (*Maitins*) 02:30-03:30, Övgü Vakti (*Lauds*) 05:30-06:00, Asal (ilk) Vakti (*Prime*) gün doğmadan 07:30'ta, Üç Vakti (*Terce*) 9:00'un ya öncesi ya da sonrasında, Altı Vakti (*Sext*) tam 12:00'de, Dokuz Vakti (*Nones*) öğleden sonra 14:00-15:00 arasında, Akşam Vakti (*Vespers*) gün batmak üzere 16:00'nın ya öncesi ya da sonrasında ve Günün Son Vakti (*Compline*) ise 18:00 olarak belirlemektedir. Bu metinde üçten dokuza kadar ifadesi, sabah 09:00'dan öğleden sonra 14:00 veya 15:00 arasındaki vakit ifade edilmektedir. Bu saatler, günün en sıcak zaman dilimidir.

sözlerine hiç aldırış etmeden onu zorla ateşe atmışlar. Sarazenler keşişi ateşe attıktan sonra ateşin alevleri o kadar yükselmiş ki artık insanlar onu göremez hale gelmiş. Ancak devamlı Hz. Meryem Ana'nın adını söyleyerek dua eden sesi duyuluyormuş. Ateşin hemen hemen sönmüş olduğu halde, Keşiş James küllerin içinde yiğitçe durarak sevinçli ve gururla iki elini havaya doğru kaldırılıp haç çizerek güçlü iradesi ve saf yüreğiyle Tanrı'yı sürekli yüceltiyormuş. Ateşin alevi o kadar korkunç olduğu halde onun vücudunda hiçbir yara ve yanık izi olmamış. Bu manzarayı izleyen insanlar hep birlikte "Onlar azizler! Onlar azizler! Onlara zarar verilmesi suçtur. Biz onların dininin gerçekten harika ve kutsal olduğunu gördük." diye bağırılmışlar. Onlar böyle bağırırken, Keşiş James ateşin içinden dışarıya çağrılmış. Hiçbir yerinde yanık veya yara izi olmadan sapsağlam vücuduyla dışarıya çıkmış. Bunu görür görmez Kadı da bas bas bağırılmaya başlamış. "O aziz değil! Onun ateşte yanmaması sırtındaki İbrahim'in topraklarından gelen giysisi yüzündendir. Dolayısıyla çırılçıplak olarak ateşin içine tekrar atıverin!" demiş.

Bu mazereti mantıklı bulan birkaç câni Sarazen, öncekinin iki katı daha büyük bir ateş yakmışlar. Ondan sonra James'i çırılçıplak soyarak yıkamışlar ve vücuduna bolca yağ dökmüşler. Ateşi daha çok harlandırarak keşişin daha çabuk ölmesi için odun yığınının üstüne de bol bol yağ dökmüşler. Sonra Keşiş James'i tutup ateşin tam ortasına zorla atıvermişler. Keşiş Tomas ve Demetrius ateşin dışında diz çökerek heyecan ve telaş içerisinde dua etmişler. Keşiş James bu kez de, daha önce olduğu gibi hiçbir yara almadan ateşten çıkmış.

9. Hikâyenin Devamı

Bu manzarayı gören insanlar tekrar bir daha koro halinde "Bu günah! Aziz olanlara eziyet etmek günah!" diyerek ciyak ciyak bağırılmışlar. Bu olay insanlar arasında bir kargaşaya yol açmış. Bu ikinci mucizeye şahit olan şehrin yöneticisi Melik⁸⁰, Keşiş James'i çağırıp elbiselerini giydirdikten sonra şöyle konuşmuş: "Gidin, kardeşler. Tanrı'nın lütfuyla. Bizim ellerimizden artık siz daha fazla zarar görmemelisiniz. Sizin gerçekten iyi ve Tanrı yolunda olan insanlar olduğunuzu iyice gördüm. Sizin inancınızın harika, kutsal ve gerçek olduğunu şüphesiz gördük. Ancak kendi güvenliğiniz için mümkün olan en çabuk sürede buradan

⁸⁰ İbn Battûta, Mısırlılar'ın Emîr ünvanını kullanırken, Melik ünvanı ise, Hindu Müslümanlar tarafından kullanıldığını belirtir. Bununla birlikte İtalyan Frescobaldi, 1384 senesinde Mısır'daki İskenderiye valisine *Lamelech*, yani el-Melik dendiğini söylemektedir. (Melik, Vali; Moğol hanedanlarında bu ünvan vergi tahsildarına verilmiştir). (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 122, n. 1). [Ayrıca bkz. Ahmet Güner, "Melik", *DİA*, XXIX, (2004), s. 51-53].

ayrılmanızı tavsiye ediyorum. Çünkü Kadı bundan sonra tüm gücüyle sizin canınıza tekrar kastedecektir.”

Melik, bu konuşmayı tam da akşam dua vakti geldiğinde yapmış. Tüm halk, putperestler ve diğer insanlar, her biri hayret, korku ve saygı içinde toplanarak, “Biz bu adamlarda öyle büyük ve gizemli bir olaya tanık olduk ki, gerçekten hangi yasayı takip ederek uyacağımızı bilemiyoruz” demişler. Onlar böyle konuşurken Melik, üç keşişi şehirden pek de uzak olmayan bir körfeze göndermiş. Orası şehre bağlı kenar bölgesiymiş. Kaldıkları evin sahibi onlara eşlik etmiş. Dolayısıyla onlar bir putperestin evini sığınak olarak kullanmışlar. Onlar oradayken, Kadı, Melik’e gelip şöyle demiş: “Biz şimdi ne yapmaktayız ki? Zira bir çözüm bulamazsan Hz. Muhammed’in yasası yıkılacaktır. Bunlar Frank Rabbanîler hemen tüm şehirde Hristiyanlığa tanıklık edecekler. Onlar bu kadar büyük bir mucizeyi gerçekleştirdikleri için tüm halk onları izleyerek din değiştirecekler. Öyle olursa Hz. Muhammed’in yasası güçsüz kalacaktır. Öyle olmasını istemiyorsanız siz tek bir gerçeği dikkate almalısınız. O da Hz. Muhammed 『Kur’ân』(ki onun yasası)’da ‘Bir Hristiyan’ın öldürülmesi, Mekke’ye hacca gitmek ile aynı değerde hayırlı bir sevaptır’ diye emir vermiş olduğu gerçeğidir” (『Müjde』 Hristiyanlar’ın kutsal kitabı olduğu gibi 『Kur’ân』 in da Sarazenlerin kutsal kitabı olduğunu artık bilmelisiniz. Mekke’deki Hz. Muhammed’in mezarını,⁸¹ Hristiyanlar’ın kutsal mezarlığı ziyaret etmesi gibi aynı şekilde Sarazenler de ziyaret ederler).⁸² Ondan sonra Melik, Kadı’ya “O zaman gidin istediğiniz işi yapın” diye cevap vermiş.

10. Hikâyenin Devamı

Melik söyler söylemez, Kadı hemen keşişlerin öldürmesi için dört cânıyi gizlice göndermiş. Ancak câniler sudan⁸³geçmek istediği sırasında gece olmuş. Bu kadar geç bir vakitte keşişleri bulmak zor olmuştur. O esnada Melik, şehir içinde bulunan tüm Hristiyanların yakalanıp zindana atılması emrini vermiş. Gece yarısı keşişler şafak dua vakti geldiğinden kalkmışlar. Onları öldürmeleri için gönderilen câniler de sonunda keşişlerin

⁸¹ Mekke’den Hz. Muhammed’in mezarı şeklinde bahsedilmesi, Odoric’in bir hatasıdır. Çünkü O’nun mezarı Mekke’de değil, Medine’de bulunmaktadır. Mekke ise, Hz. Muhammed’in doğum ve İslâmiyet’in ortaya çıkış yeridir. Dolayısıyla Müslümanlar’ın hacca gittiği kutsal bir mekandır. [Bilgi için bkz. Mustafa Fayda, “Muhammed”, *DİA*, XXX, (2005), s. 421].

⁸² Hz. Muhammed’in Mekke’de gömülü olduğuna dair bu yanlış bilgiyi, Mısır’daki Sarazenler’e hizmet etmiş olan Mandeville de tekrar etmektedir ve bunun nedeni de merak konusudur. (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 123, n. 2).

⁸³ [Eserin Korece tercümesinde “nehir” olarak açıklama yapmaktadır. s. 139].

izlerini bulmuşlar. Keşişleri şehirin dışında bulunan bir ağacın altına götüren Sarazenler “Biz, Kadı ve Melik’in emriyle sizi öldürmeye geldik. Ancak siz iyi ve Tanrı’ya ait insanlarsınız. O yüzden bu işi yapmak içimizden gelmiyor ama başka çaremiz de kalmadı. Biz onların emirlerini yerine getirmezsek kendimizi, karılarımızı ve çocuklarımızı ölüme göndermiş oluruz. Bunu kesinlikle bilmelisiniz” diye söylemişler. Bu konuşmadan sonra keşişler “Siz böyle emirleri uyguladığınız zaman biz bu dünyanın ölümünü tadarak sonsuz yaşama varacağız. O yüzden emirlerinizi aldığınız gibi uygulayınız. Biz inancımız uğruna, rabbimiz Hz. İsa Mesih’in sevgisine karşılık vermek üzere, sizin bize yapacağınız her türlü ağır cezayı da yiğitçe çekmeye hazırız” diye cevaplamışlar. Onların bu şekilde verdikleri cesaret dolu ve onurlu cevap üzerine, onlarla beraber gelen bir Hristiyan ile dört câni arasında sert bir tartışma olmuş. Hristiyan olan adam dört câniye şöyle çıkmış: “Keşke benim de bir bıçağım olsaydı da sizin böyle davranmanıza engel olabilseydim. Yoksa beni de onlarla beraber öldürün.” Bunun üzerine câniler keşişlerin elbiselerini üzerlerinden çıkarmışlar. Hemen elleriyle haç işareti yapan Keşiş Tomas ilk kurban olmuş ve kafası kesilmiş. Sonra başka bir câni, Keşiş James’in kafasını vurduktan sonra göz kenarına kadar ikiye bölerek kafasını kesmiş. Keşiş Demetrius’un da önce kalbi bir kılıç ile söküldükten sonra kafası kesilmiş. Böylece şehit mertebesinde ruhları Tanrı’ya sunulurken, gök birden bire aydınlanmış ve gökyüzü acayip bir şekilde parlamış. Tam o sırada ıslık ıslık bir dolunay ortaya çıkıvermiş ve ışık saçmış. Sonra gökgürültüsü ve şimşekler çakmaya başlamış. İnsanlar neredeyse dünyanın sonunun yaklaştığını düşünmüşler. Aslında keşişleri Pollumbum’a götürmesi gerekirken onların isteğine muhalif olarak onları Tana’ya götüren o gemi ise sonunda denizin dibine batmış. Bu nedenle bu gemi veya gemiciler ile ilgili daha fazla bilinen birşey yoktur.

11. Devamı

Sabahleyin Kadı keşişlerin kaldığı yere adam göndererek onlara ait eşyaların getirilmesini istemiş. Kadı’nın adamları, evde beklemekte olan üç keşişin yoldadaşı Siennalı Peter’i de Kadı’ya getirmişler. Kadı ve diğer Sarazenler ona, eğer kendi inancından vazgeçip Hz. Muhammed’i kabul ederse ona büyük fayda sağlayacağını söyleyerek onu ikna etmeye çalışmışlar. Ancak keşiş, dalga geçerek ve onları şaşırtacak tavrıyla bu tekliflerini tek sözülle reddetmiş. Bunun üzerine hemen işkence etmeye başlamışlar. Sabahtan öğleye kadar işkence namına ne varsa hepsini denemişler. Peter sonuna kadar inancını koruyarak hiçbir endişe duymadan cesaretle onların din öğretişini reddedip uydurmalığını ispat etmiş. Onun

akidesinden vazgeçmeyeceğini anlamış olan Sarazenler onu ağaca asılı vaziyette bırakmışlar. Peter dokuz vaktinden⁸⁴ hava kararana kadar bu şekilde asılı kalmış. Gece karanlığı basınca zar zor serbest kalan keşişte hiçbir yara izi olmamış. Bunları gören Sarazenler onu kılıçla paramparça etmişler. Ancak sabahleyin baktıklarında Peter'den tek bir iz kalmaksızın ortadan yok olduğunu görmüşler. Ama güvenilir birine gelen vahiye göre, onun cesedini alan Tanrı bir gün, zamanı geldiğinde, gerçekleri açığa çıkaracakmış.

Tanrı, sanki keşişlerin ruhlarının çoktan cennete ulaştığını ifşa edermişçesine bu keşişlerin onurlarıyla şehit olduğu gün, Melik derin bir uykuya dalmış. Rüyasında şanlı keşişler, parlak bir nur içinde onun önüne çıkmışlar. Ona karşı kılıcını savurdukça sanki kendisi hemen paramparça olacak gibi olmuş. Böylesine korkunç bir rüyada Melik bilinçsizce donakalmış vaziyette feryat etmeye başlamış. Sesine koşup gelen ailesi onu o halde görünce sıkıntısının ne olduğunu sormuşlar. Bunun üzerine Melik “Çünkü benim öldürttüğüm Frank Keşişler buraya gelerek beni kılıçla öldürmeye çalıştılar” diye cevap vermiş. Bunun üzerine Kadı çağırılmış ve Melik başına gelenleri anlatmış. Melik, Kadı'ya bu konuda ne yapabileceğini danışmış. Çünkü Melik dahi adeta keşişlerin elinde tamamen yok olabileceğinden emin olmuş. Dolayısıyla Kadı öldürülmüş olan keşişlerin gazabından kurtulabilmesi için Melik'in büyük miktarda parayı hayır işlerine harcamasını tavsiye etmiş. Melik hemen adamlarını göndererek tutuklu bulunan Hristiyanları getirtmiş ve onlara sanki yoldaşı veya kardeşiymiş gibi şefkatli bir şekilde davranmış. Sonra mütevazı bir biçimde kendisinin yaptığı davranıştan dolayı mazur görülmesini istemiş. Ayrıca bundan sonra her kim Hristiyanlara zarar verirse ölümden kurtulamayacağına dair bir ferman yayımlamış. Ondan sonra Melik keşişlerin hatırasına hürmet göstermek için dört yerde cami, yani kilise inşa ettirmiş ve bu kiliselerde devamlı ibadet edilmesini sağlamak için Sarazen din görevlileri tayin etmiş.

12. Hikâyenin Devamı

Delhi imparatoru⁸⁵ ise keşişlerin korkunç bir cezaya çarptırıldığını öğrenince Melik'in tutuklanıp huzuruna getirilmesini emretmiş. İmparatorun önüne getirilen ve keşişlere niçin böyle zalim bir biçimde muamele ettiği sorulan Melik, “Onlar bizim şeriatımızı

⁸⁴ Dokuz vakti, saat 14:00'den itibaren 15:00'e kadar olan aradaki zamandır (Detaylı bakmak için bkz. n.79).

⁸⁵ Bu dönemin Delhi (*Dili*) İmparatoru, üçüncü İslâm hanedanı olan Tuğluk Hanedanı (1320-1414)'nın kurucusu I. Gıyasü'd-din Tuğluk Şah'tır. [Bkz. Enver Konukçu, “Giyâseddin Tuğluk”, *DİA*, XIV, (1996), s. 60-61].

tersleyerek bozmaya çalıştılar ve Peygamberimize hakaret ettiler.” diye cevaplamış. İmparator, Melik’e, “Ey zalim it herif! İki kez Tanrı’nın onları ateşin içinden kurtardığını net şekilde gördüğün halde nasıl olur da cüret edip onları öldürttün?” diyerek Melik’i şiddetle azarlamış. Kendisi ile tüm ailesinin öldürülüp kafa, beden, kol ve bacak olarak dörde bölünerek her bölgeye dağıtılması için emir vermiş. Sonuçta Melik, bizim kardeşlerimizin onurlandırıldığı o katletme yöntemi ile artık kendisi de müstehak olduğu cezayı almış olmuş. Kadı bu haberi işitince şehirden kaçarak imparatorun topraklarından sonsuza dek uzaklaşmış.

Bu bölgede ölenlerin gömülmeden cesetlerinin kıra atılması gibi bir eski âdet mevcuttur. Ceset kısa zamanda sıcaktan bozulmuş ve sonunda yok olurmuş. Keşişlerin cesedi de güneşin altında 14 gün boyunca öyle bırakılmıştır. Ancak görkemli şekilde şehit edilen keşişlerin cesetleri o günkü gibi hiç çürümeden olduğu gibi canlı kalmış. Tüm bu olanı biteni izleyen Hristiyanlar, cesetleri alıp mezarlığa götürüp gömdüler.

13. Keşiş Odoric Dört Keşişin Kafatasını Nasıl Toplamıştı? Oradan Çıkan Mucize

O sırada ben Keşiş Odoric, adı geçen bu bölgeye vardım. Keşişlerin görkemli şekilde şehit edilme hikâyesini dinledikten sonra onların mezarlarını açıp hürmetkâr bir biçimde keşişlerin iskeletlerini mezardan çıkardım. Tanrı her zaman azizler aracılığıyla büyük mucizeler yaratmaktadır. Bu dört kişi aracılığıyla da muazzam bir mucizeyi açıkça göstermiştir. Onların iskeletlerini çıkarıp temiz bir beze sardım. Aynı zamanda bizim kilisemize mensup bir kardeş ve bir hizmetçi benimle birlikteydiler. İskeletleri alarak Yukarı Hindistan’ın⁸⁶ bir bölgesinde ikamet eden keşişimizin evine vardım. Orada bir yerlinin evinde kaldım ve uyurken bu iskeletleri ya da daha uygun şekilde söylemek gerekirse bu kutsal emanetleri başımın altına koyarak uyurdum. Öyle uykuya daldığım bir gün birden bire evde yangın çıktı. Öğrendim ki, Sarazenler evi ateşe vermişler. Onlar evi kundaklayarak ve kalabalık haldeyken beni kundakçı yapıp öldürtmek istemişler.⁸⁷ Zira imparatorun emrine göre, her kimin evinde yangın çıkarsa o evdekiler idam edilecektir. Evde yangın çıkınca yoldaş ile hizmetçi, beni ve iskeletleri evde yalnız bırakıp kaçıp kurtulmuşlar. Ben ise keşişlerimizin iskeletlerini kucakladım ve Tanrı’dan yardım isteyerek alev almış olan evin bir

⁸⁶ Burada Yukarı Hindistan’ın, Güney Çin olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu bir hata olabilir. Bununla ilgili daha önce bahsedildiği gibi (bkz. n. 44) Yukarı Hindistan, Güney Çin değil, Kuzey Hindistan olarak tahmin edilmelidir. Marco Polo’da Çaiton yani Quanzhou (*Zaitun*) hakkındaki bilgi verirken “Upper India (Yukarı Hindistan)” ise, Kuzey Hindistan’ı işaret edildiği zikredilmektedir.

⁸⁷ “Onlar evi kundaklayarak ve kalabalık haldeyken beni kundakçı yapıp [suçu üstüne atıp] öldürtmek istemişler.”

köşesinde çömelerek oturmuştum. Evin diğer üç köşesi tamamen yanıp kül olmuşken, yalnız benim oturduğum köşe sağlam kalmış. Alevler, oturduğum yerde kafamın üstünde sanki beni yutacak gibi dolanıp durdu. O halde iken ateş beni ve oturduğum köşeyi biraz bile olsun yakmamıştır. İskeletleri kucakladığım sürece alev aşağı inmedi ve sanki atmosfer gibi kafamın üstünde asılıp durdu. Ancak ben o evi terkeder etmez ev çöktü. Ev ile birlikte yandaki birçok ev de kül olmuştur. Ben ise oradan sapasağlam kurtulmuş oldum.

14. Devamı

O seyahat sırasında buna benzer başka bir olay daha oldu. Kardeşlerin iskeletlerini yanıma alarak Pollumbum denilen şehre (karabiber üretilen yer) deniz yolculuğu yaparken, esmekte olan rüzgar birden bire durdu. Putperestler, uygun rüzgar sağlasın diye kendi tanrılarına yalvarmış ama hiçbir faydasını görmediler. Sonra Sarazenlerin sırası geldi ve onlar da tüm güçleriyle rüzgar çıksın diye yalvardılar, ama o dua da hiçbir şekilde fayda etmedi. Sonunda onlar yoldaşıma ve bana rüzgar çıksın diye Tanrı'mıza dua etmemiz için istekte bulundular. Eğer duamız etkili olursa bu bizim için büyük bir onur olacaktır. O sırada kaptan diğerlerin anlamadığı Ermeni dilinde bana “Eğer rüzgar çıkmazsa yanınızdaki iskeletleri denize atacağız.” dedi. Dolayısıyla ben ve yoldaşım Tanrı'ya tekrar tekrar dua ettik. Fakat hâlâ rüzgar çıkmadı. Rüzgar çıkacağı ümidiyle Hz. Meryem Ana adına pek çok ayin düzenleme adağında bulunduk. Buna rağmen rüzgar çıkmayınca, iskeletlerin içinden bir parça kemik çıkardım. Ardından hemen hizmetçiye vererek, çabuk gemi pruvasına git ve bu kemik parçasını denize at dedim. Kemik parçası denize atılır atılmaz dur durak bilmeyen hafif bir rüzgar çıktı ve bizi limana kadar götürdü. Böylece keşişlerimiz sayesinde oraya sapasağlam vardık.

15. Devamı

Pollumbum limanına vardıktan sonra Junk⁸⁸ denilen başka bir gemiye aktarma yaptık. Daha önce bahsettiğim gibi Yukarı Hindistan'a gittiğimizde Zaytun⁸⁹ diye bir şehre vardık.⁹⁰

⁸⁸ Junk, geleneksel Çin tarzı yelkenli teknelerin genel adıdır. II. yüzyılda Han Devleti zamanından beri günümüze kadar kullanılmaktadır. Odoric'in buradan Hindistan'ın güneybatı kıyısında bulunan liman şehri Pollumbum'dan yaklaşık 700 kişinin yolculuk yaptığı Junk denilen Çin gemisiyle aktarma yaptıklarına dair anlatımından, o dönemde Çin'in büyük yelkenli gemilerinin uzak bit mesafedeki Hint Okyanusuna kadar deniz yolculuğu yaptıklarını görmekteyiz.

⁸⁹ Zaytun (*Zaiton*, *Zaitun*), günümüzde Çin'in Fujian Eyaleti'nin doğu sahilinde bulunan eski bir liman şehri olan Quanzhou'dur. Ortaçağ'da Arap ve Batılı ülkeler tarafından *Zaiton* veya *Zaitun* olarak adlandırılmıştır. Ayrıca bazı Arap

Orada keşişlerimizin kutsal iskeletlerini muhafaza etmek için iki ev kiralamıştık. Gemide denizci ve tüccar olmak üzere yedi yüz kişi bulunmaktadır. Putperestlerin âdetlerine göre, gemi iskeleye varmadan önce geminin içinde ne var ne yok kontrol etmek için adamakıllı ararlarmış. Eğer ölen birinin iskeletleri bulunursa derhal denize atıverilmiş. Çünkü onların dediklerine göre, gemide iskelet parçaları bulunursa bunun ölüm gibi büyük bir felaket getireceğine inanırlarmış. Bu geleneğe göre gemiyi baştan aşağı aradılar ama gemide oldukça fazla iskelet bulunmasına rağmen herhangi bir iz bulamadılar. İşte böylece Tanrı'nın izniyle biz iskeletleri sapsağlam şekilde kardeşimizin evine götürerek onların onur ve haysiyetine uygun bir şekilde yerleştirdik. Bu azizlerin aracılığıyla yüce Tanrı'mız bize pek çok mucize göstermiştir. Bu gerçeği hem kâfirler hem de Sarazenler kabullenmektedir. Onlardan birisi hastalandığında, keşişlerin öldürüldüğü yere giderek oradan aldıkları toprağı yıkadıkları suyu içerlerse hemen tüm hastalıkları iyileşir haline gelir.

16. Keşiş Odoric Dört Keşişin İşlerini Bitirmesi: Minibar Kraliyeti ve Karabiber Üretimi Hakkında Bahsetmesi

Şimdi siz karabiberin nasıl elde edildiğini bilmek isterseniz, ben size anlatayım. Karabiber benim daha önce gitmiş olduğum Minibar⁹¹ denilen imparatorlukta yetiştirilir. Bu ülke dışında dünyanın hiçbir yerinde üretilmez. Karabiberin yetiştirildiği orman o kadar geniştir ki, dolaşarak gözden geçirmek bile on sekiz gün sürecek kadar geniş alana yayılmıştır. Bu ormanın içerisinde iki şehir bulunmaktadır. Birine Flandrina⁹², diğerine ise Singillin⁹³ denilmektedir. Flandrina şehrindeki halk arasında Yahudiler ve Hristiyanlar vardır

kaynaklarında Arapça olan Zeytün ağacı yani “Zeytin” ile karıştırılarak Quanzhou Eyaleti'ne “Zeytin Eyaleti” denilerek yanlış yazılmıştır. Bu şehir 711 yılında şimdiki adı ile değiştirildiğinden beri uluslararası bir ticaret merkezi haline gelmeye başladı. Song (*Sung*) ile Yüan devrinde, artık dünyanın en büyük uluslararası ticaret limanlarından biri olarak her ülkeden gelen ticaret gemileri ile dolup taşmıştır. Bunlarla birlikte dünyadaki her ülkeden gelen birçok yabancı burada ikamet etmesinden dolayı bölge de globalleşmiştir. “Deniz İpek Yolu, Zaytun'dan başlar” denilecek kadar, deniz yolunda çok önemli bir konuma sahip olmuştur. Marco Polo, bu şehrin adını *Çaiton* olarak kaydetmektedir. Ayrıca “Dünyada en çok ticaret mallarının giriş yaptığı iki limandan biri burasıdır ve karabiber getiren gemi, İskenderiye limanından yüz kat kadar olurdu” demektedir. İbn Battûta da “Burası dünyadaki en büyük liman” diyerek övmüştür.

⁹⁰ [Odoric, “Buradan Yukarı Hindistan'a gittiğimizde Zaytun isimli şehre vardık” demektedir, fakat burada yanlışmıştır. Çünkü Zaytun, Yukarı Hindistan'da değil Çin'in güneydoğu kıyısında (Manzi) bulunmaktadır].

⁹¹ Minibar (*Malabar*), Hindistan'ın güneybatı kıyı bölgesi ya da ülkesinin adıdır. Günümüzde Kerala Eyaleti'nin bir parçasıdır. İbn Battûta, burayı Mulaibar (*el-Mulaibar*) olarak kaydetmektedir. Odoric ile aynı şekilde karabiber üretilmekte olduğunu ve karabiberin üzüm gibi olduğundan da bahsetmektedir.

⁹² Flandrina, günümüzde Kozhikod kuzeyinde 16 mil uzaklıkta bulunan bir şehirdir. İbn Battûta'da, Fandarainah olarak geçmektedir.

⁹³ Singillin (*Cyngilin*), Keşiş Jordanus'un *Mirabilia* adlı eserinde “Singugli” olarak, Keşiş Marignolli'nin (John of Marignola) *Cronicoz* isimli eserinde “Cynkali”, İslâm coğrafyacısı Ebü'l-Fidâ'nın *Takvimü'l-Buldân* (Şehirler Dizisi) isimli eserinde ise “Şinkala” veya “Şinkali” olarak geçmektedir. Bunlar gibi birçok kayıttan alınan bilgiye göre, burası günümüzdeki Kozhikode ile Kollam arasında bulunan bir bölgedir. Başka bir kaynakta ise, Kozhikode'nin güney tarafında 100 km. uzaklıkta olan bir bölge olarak geçmektedir.

ve bu iki şehir arasında sürekli bir husumet bulunmaktadır. Fakat her zaman Hristiyanlar, Yahudileri mağlup ederek galip gelirler.

Bu bölgedeki insanlar şu şeklide karabiber elde etmektedirler: Öncelikle, karabiber duvar sarmaşığı gibi yapraklı bitkide yetiştirilir. Bu bitki bizim üzüm ağacı gibi uzun bir ağacın yanına ekilir ve bu ağacın üzüm salkımı gibi meyvesi olur. Meyvesi o kadar çok olur ki, sanki ağacın dalları bu meyvelerin ağırlığından kırılacak gibi olur. Meyveler olgunlaşırken yeşil renktedir. Hasat zamanında bağ bozumunda olduğu gibi meyveler toplanır ve güneşin altında kurutulur. Kurutulduktan sonra küpte muhafaza edilir. [Taze karabiber ile tatlı yaparlar, ben yiyebildiğim kadar çok yemiştim.] Orman içindeki nehirde vahşi bir hayvan olan timsah, yani büyük yılan yaşamaktadır. [Ormanda çeşitli büyüklükte yılanlar olduğu için insanlar hasır ve saman yakarak bunları öldürür ve böylece emniyeti sağladıktan sonra gidip karabiber toplayabilir.] [Burada arslanlar çok ve bizim yaşadığımız Frank bölgesinde⁹⁴ olmayan başka çeşit hayvanlar da var. Ayrıca burada yakacak olarak brezilya odunu kullanılır. Orman içinde yabanî tavus kuşları da yaygındır.]

O karabiber ormanının güney kısmındaysa Pollumbum denilen bir şehir bulunur. Orada yetiştirilen zencefil ise dünyanın herhangi bir yerinde yetiştirilenden daha kalitelidir. Bu şehirde satılan ürünlerin çok olması ve çeşitliliği karşısında insanlar inanmakta güçlü çekebilir.

17. Keşiş Odoric'in Pollumbum Putperestlerinin Âdetlerini Anlatması

[Buradaki insanların hepsi çırılçıplaktır. Yalnızca ayıp yerlerini örtebilecek kadar küçük kumaş parçaları kullanırlar.] Bu bölgedeki insanlar sığıra kutsal hayvan olarak baktıklarından dolayı tanrı diye ona taparlarmış. [ve onun etini yemezler.] Sığırı altı yıl boyunca çalıştırırlar ve yedinci yıla girince onu tüm çalışmalardan azat ederler. O andan itibaren adaklı kutsal hayvan ilan edilerek daha önce belirlenen umumi bir yere gönderilir. Onlar bunun gibi iğrenç bâtil inançlara hâlâ inanmaktadırlar. Her günün sabahında altın veya

⁹⁴ Frank bölgesi, genellikle Avrupa yani, Batı ülkeleri için kullanılmaktadır.

gümüştten yapılmış iki leğen alırlar ve sığır ahırdan çıkarılıp dışarıya getirildiğinde o leğenlerini sığırın altına koyarlar. Sonra birine sığırın idrarı, diğerine de dışkısı alırlar. Sığırın idrarıyla yüzlerini yıkalar, dışkısını ise kendi vücutlarına sürerler: İlk başta alınlarının tam ortasına, ondan sonra iki yanaklarına, en sonunda da göğüslerinin ortasına sürerler. Vücutlarının dört yerine bu şekilde sürerek onlar kendilerinin kutsandıklarını zannerler (o gün için). Halk gibi kral ve kraliçe de aynı şekilde bunları yaparlar.

Onlar yine yarı insan yarı sığır olan başka bir puta da tapınıyorlardı. Bu put, ağızından insana cevap verir ve sık sık 40 bakire kızın kanını da ister. Oradaki erkekler veya kadınlar kendi oğlunu ve kızını memnuniyetle puta kurban olarak verirler. Bu sanki bizdeki erkek veya kadınların oğlu veya kızını manastıra göndermelerine denk gelmektedir. Bundan dolayı pek çok insan hayatını kaybetmektedir.

Bu insanların yaptığı tüm işi, yazmak ve hatta anlatmak bile insana tiksinti vericidir. Ayrıca buralarda bu şartlarda üretilen ya da yetiştirilen vesaire pek çok şeyi sıkıcı şekilde anlatmaya gerek bile yoktur. Bu bölge putperestlerine ait başka bir bâtil inanç daha var (ki kesinlikle belirtmeliyim). Burada insanlar öldüğünde cesetleri yakılmaktadır. Ölen adam geride dul bir kadın bırakmışsa, dul kadın da öbür dünyada kocası ile birlikte olmalıdır diye kocası ile birlikte canlı canlı yakılarak öldürülür. Ancak dul kadının kocasından olma oğlu var ise, kadın da arzu ederse oğluyla beraber yaşayabilir. Fakat tersi durumda yani bir adamın karısı vefat ettiğinde, yasa olarak karısını kaybeden kocası bu işi yapmaya zorlanmaz. Hatta kocası isterse başka bir kadını karısı olarak alabilir. Buralarda kadınların içki içmesi serbest iken erkekler için bunun sakıncalı görüldüğü ilginç bir gelenek de mevcuttur. Kadınların alnı traş edilirken, erkeklerin sakalı traş edilmez. Bunların dışında yazmaktan çekindiğim tuhaf ve mide bulandırıcı pek çok kötü gelenek mevcuttur.

18. Aziz Tomas'ın Cesedinin Bulunduğu Mabâr Kraliyeti Hakkında

Bu bölgeden ayrılıp 10 günlük yolculuktan sonra Mabâr⁹⁵ denilen başka bir kraliyete vardım. Burası çok geniş olmakla beraber birçok kent ve kasabayı bünyesinde

⁹⁵ Mabâr (*Mobar*, *Maâbar*), günümüzde Güneydoğu Hindistan'ın Coromandel sahilinde bulunan Mahabalipuram şehridir. 1290 yılında buraya gelen Marco Polo, Mabâr'ın o dönemde sık sık "Büyük Hindistan" (Mabâr'dan itibaren Kesmacoran'a kadar olmaktadır. Küçük Hindistan ise, Chamba'dan Mutpilli'ye kadar olan yerdir) olarak adlandırıldığını kaydetmektedir. İlginç olan, bu Kraliyet ile Kore'nin Goryeo Hanedanlığı arasındaki ilişkilidir: Goryeo'nun Kral Chungnyeol (1236-1308) döneminde, 1298 yılında Mabâr Kraliyeti'nin vâliht prensi tarafından hediye olarak hoş kokulu ağaç ile Batı'da üretilmiş kumaşları Goryeo Hanedanlığı'na gönderilmiştir. Bunun nedeni, daha önce Kral Chungnyeol, Bakan Chae İngyu (*Çe İngü*)'nun kızını Yüan Hanedanlığı'nın bir bakan görevinde hizmet eden Sang Sülalesi'ne gelin olarak göndermiştir, ancak

barındırmaktadır. Bu kraliyette Havarî Aziz Tomas'ın cesedi bulunmaktadır. Onun kilisesi putlarla dolu ve etrafında yaklaşık onbeş haneden oluşan Nasturiler yaşamaktadır. Nasturiler sözde Hristiyanlardır ama aslında kaba ve kötü ruhlu kâfirdirler. Yine bu kraliyette Hindistan'ın tüm eyaletleri için çok saygınlı ama acayip bir put bulunmaktadır. Ressamların genellikle çizdiği Aziz Kristoper heykeli kadar büyük olan bu put, altından yapılmış olup yine altından yapılmış kocaman bir tahta oturtulmuştur. Boynu değerli mücevher kolyelerle süslenmiştir. Bu putun bulunduğu mâbedi de saf altından yapılmıştır ve hem mâbedin çatısı (ile duvarı) hem de yürüyüş yolları⁹⁶ da aynı şekildedir. Hristiyanların uzaklara kadar gidip Aziz Petrus'u ziyaret ettiği gibi, buradaki insanlar da çok uzaklardan gelip bu puta dua ederler. Dua etmek için gelenlerin ibadet şekli ise şöyledir: Biri boyuna tasma takarak yürür, bir başkası ise boynuna geçirilen tahta üstüne ellerini koymuştur. Bir diğeri koluna bıçak saplamış olarak gelir ve put önüne varınca onu çıkarır, dolayısıyla kolları çok kötü bir hale gelir. Bir de çok ilginç bir yöntemle gelenler var: Bunlar evden çıktıktan sonra her üç adımdan sonraki dördüncü adımda vücudunu tamamen yere yatarak [ardından] diz çöküp dua eder.⁹⁷ Ayrıca yanlarında tütsü kabı getirir ve diz çökerek dua ettiği tüm yol boyunca tütsü yakarlar. Bu hareket putun olduğu yere ulaşana kadar devam eder. İnsanlar ara sıra bu yöntemle gelirler ve bundan dolayı puta varıncaya kadar epey bir zaman harcanmaktadır. Ancak bu yöntemle giderken başka iş çıkarsa hemen nereye kadar geldiklerine dair işaret koyarlar. Sonrasında o işarete bakarak (bırakıldığı yere geri dönerek) tekrar puta varıncaya kadar adımlarına devam ederler.

19. Putperestlerin Diğer Âdeti Hakkında

Bu putun bulunduğu mâbedin hemen yakınlarında yapay bir gölet bulunmaktadır. Buraya gelen hacılar puta saygı gösterme ile mâbedin bakımı için altın, gümüş ve mücevherlerini gölete atarlar. Dolayısıyla yüklü miktarda altın, gümüş ve mücevher bu gölet

damadın öldürülmesiyle Yüan Hanedallığı'na yeni tabi olan bu Mabar Kraliyeti'n vâliht prensine tekrar gelin gönderilmiştir. Kısacası yeni damat gelinin ülkesine hediye göndermiş oldu.

⁹⁶ Belki de saf altından yapılan yapraklardır. Bugüne kadar Budizm'de korunmuş olan pek çok Hint geleneği sayesinde Burma'da gördüğümüz şey şudur: Kutsal mekanların büyük ölçüde yıldızla kaplama pratiğinin şimdikinden daha yaygın olduğudur. Amritsar'daki Sih tapınağı bu geleneğe yakın bir tarzdadır. Hindistan'ın bu bölgesinde muazzam zenginliğe sahip tapınaklar mevcuttur. Birkaç yıl önce Delhi sultanı Alaü'd-dîn'in askerleri Dwara-Samudra ve Mabar'daki tapınaklardan çok büyük miktarda mücevher ve altını alıp götürmüşlerdir (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 143, n. 2).

⁹⁷ Budistlerin bir ibadet biçimidir. Vücutlarındaki iki diz, dirsek ve alın gibi beş yerin, yere değmesiyle ibadet yapılır. Amacı insanlar kibirlili olmaya müsait olduğundan, bunlardan kurtulmak için yapılan tövbe ile üç hazineye; Buda, Buda'nın Öğretisi ve Lama (Budist rahip)'ya saygı gösterilir.

dibinde kümelenmiş olmaktadır. Eğer mâbedin onarımına ihtiyaç duyulursa göletin her tarafı didik didik gözden geçirilerek buraya atılan her şey çıkarılır⁹⁸.

Her sene, putun imal edilişi yıldönümünde bölgedeki insanlar kalabalık gruplar halinde buraya gelir ve put yerinden alındıktan sonra şatafatlı bir biçimde süslenmiş çiçeklerle bezeli bir tahtırevân üzerine bindirilir. O zaman kral ve kraliçenin de dahil olduğu hacı kafilesi ile halk yüksek sesle şarkılar söylerler, çeşitli çalgılar çalarak mâbetten put dışarıya çıkarılır. Birçok bakire kız çiftler halinde putun önünden yürürken tuhaf bir şekilde ilahi söylerler. Bu kutsal törene katılmak için gelen birçok hacı ise, tanrılarının uğrunda ölmeye hazır olduklarını göstermek için putun bulunduğu tahtırevânın tekerlekleri altına yatar ve tekerleklerin kendilerini ezmesine müsaade ederler. Üzerinden tekerleğin geçtiği kimseler acımasızca ezilir, paramparça olur ve hemen orada can verirler. Bu yöntemle gelenek olarak belirlenmiş olduğu yere kadar put götürüldükten sonra tekrardan alındığı mâbede şarkılar eşliğinde geri götürülür. Bu merasim esnasında daha 1 yıl dolmadan 500'den fazla insan hayatını kaybetmiş olur. Geride kalanlar, kendilerini tanrıya adayıp hayatını kaybeden bu insanların kutsal kişiler olduğuna inanır ve onların cesetlerini yakarlar.

Yine bunun gibi bir âdet daha mevcuttur: Eğer biri gelip de “Ben, tanrım için canımı seve seve adayacağım.” derse, onun arkadaşları, akrabaları ile bu bölgedeki tüm çalgıcılar biraraya gelirler. Tanrı için öleceğim diyen bu insan için kutsal tören düzenlerler. Kendini adayan adamın boynunda beş keskin bıçak asılı halde, yüksek sesle söylenen şarkılar eşliğinde puta götürülür. O sırada boynunda asılı olan bıçaklardan birisini alarak yüksek sesle “Ben, kendi etimi alıp tanrıya sunacağım.” diye bağırır. Ondan sonra bıçak nereye savrulursa o eti kesip putun önüne atıverir. Sonra “Ben, tanrım için kendimi feda ediyorum.” diyerek bir söz daha eder. Sonunda orada intihar etmek zorunda kalır. İnsanlar hemen cesedi toparlar ve yakarlar. Çünkü kendisini puta adayan adamın yaptığı işten dolayı aziz kabul edilmesidir. Bu insanların gerçekten hayret edilecek başka işleri de vardır, fakat bunları pek anlatmak istemiyorum.

⁹⁸ Maharaj Adaları hakkında benzer bir hikâye, Mesudi'de de bulunmaktadır. Onun sarayı denizle bağlantısı olan bir tank üzerine inşa edilmiştir. Her sabah hazinedar altın bir külçe ilave etmektedir. Kral öldüğünde birikenler hesap edilmiş ve onun tebaası ile muhtaçlar arasında paylaştırılmıştır. Odoric'in hikâyesi, [el-Ömeri'nin] *Mesalikü'l-ebzar*'ı tarafından da desteklenmektedir. *Mesalik'e* göre, Hindistan'ın güneyinde Muhammed Tuğluk tarafından fethedilen kasabalardan birisinde bir göl vardır. Bu gölün ortasında, ülke çapında büyük bir üne sahip tapınak vardır ve insanlar sürekli olarak bu tapınağa adaklar sunmaktadır. Şehri ele geçirdikten sonra, Sultan bu gölün kurutulmasını emretmiş. Göle atılan değerli eşyaları taşımak için iki yüz fil ile birkaç bin öküz kullanılmıştır (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 144, n. 1).

Ancak bu adanın veya eyaletin kralı altın, gümüş ve mücevherden oluşan büyük bir servetine sahibidir. Bu adada dünyanın hiçbir yerinde bulunamayacak ölçüde kaliteli ve güzel inci çıkmaktadır. Adada çok çeşitli mallar bolca bulunmaktadır. Eğer hepsini anlatmaya kalksam çok uzun sürer.

20. Kutup Yıldızı'nın Battığı Yer, Lamori Denilen Ülke Hakkında: Ayrıca Sumatra Hakkında

O bölgeden ayrılarak güneye doğru okyanus yoluyla 50 gün gittikten sonra Lamori⁹⁹ denilen ülkeye geldim. Artık o andan itibaren Kutup Yıldızı'nı bir daha görememiştim. Bunun sebebi, yerkürenin onu görmemi engellemesidir. Bu ülke çok sıcak olduğundan erkek ve kadın herkes çıplaktır. Bilakis onlar benim giyinik olmamla alay ettiler. Onların dediklerine göre, aslında Tanrı, Hz. Âdem'i çıplak yaratmış ama ben Tanrı'nın iradesine karşı gelerek elbise giyinmekteymişim. Bu ülkede kadın, herkesin malı¹⁰⁰ olduğundan hiç kimse şu kadın benim karımdır veyahut da hiçbir kadın şu kişi benim kocamdır demeye cüret edemez. Ancak kadın bir çocuk doğurursa, çocuğunu kendisinin beğendiği ya da daha önce flört etmiş olduğu erkeğe verir ve o kişi çocuğun babası olarak kabul edilir. Aynı şekilde tüm topraklar da ortak mal olduğundan hiç kimse belli bir toprak parçasının kendisine ait olduğunu iddia edemez. Ancak sadece ev şahsî maldır, ortak mal değildir.

Bu insanlar, insanoğlunun şeytanî özellikleri olan ve tiksinti uyandıran bir türüdür. Bizim sığır eti yediğimiz gibi bu insanlarda insan eti yerler. Bunlara rağmen bu ülke çok mükemmel bir yerdir. Et, buğday, pirinç, altın, hoş kokulu ağaçlar ve kafur ağacı bulunmakla beraber vesair birçok mal üretilmektedir. Uzak diyarlardan tüccarlar bu adaya gelirken yanlarında çocuklarını getirerek hayvan satar gibi putperestlere satmaktadır. Putperestler de o çocukları satın alır ve mezbahada onları kesip etlerini yerler. Bunun gibi bu memlekette de hem iyi hem de kötü yazılacak pek çok şeyler varda hepsini yazmaya gücüm yetmedi.

⁹⁹ Lamori, Java dilinden gelmektedir: Odoric, bu yerel dili ile Lamori olarak kaydetmiş olabilir. Marco Polo'da (s. 169) Lambri (*Labri*, *Lanbri*) olarak geçmekte ve günümüzde Sumatra adasının kuzeybatısındaki Achin civarları olarak verilmektedir. Birçok Arap kökenli coğrafyacıların kayıtlarında ise, *Lambri*, *Lamuri*, *el-Rami*, *Ramin*, *Ramni* olarak geçmektedir. Malay yıllıklarında da Lambri olarak geçmektedir. Çin'in Song döneminde Ramri veya Rammuri, Yüan döneminde ise Nammuri veya Nammurek olarak geçmektedir.

¹⁰⁰ Odoric, Lamori'de yaygın olan bu evlilik sisteminde, sanki kadının herkesin malı (all the women be in common) olduğunu anlatmaktadır. Ancak anlatıklarına göre, bunlar ne Hristiyanlığa mensup bir gruptur ne de günümüzde Tibet'te yaygın olan bir şeydir. Bu sistem, ancak ilkel toplumlarda görülebilecek ortak evlilik sistemi olmalıdır ki, birçok kadın ve erkeğin birbiriyle ortak eş olabildiği bir evlilik sistemi olarak değerlendirilmeye daha uygun olabilir.

Aynı adadan güneye doğru gidilirse Sumoltra¹⁰¹ denilen başka bir kraliyet bulunur. Buranın halkı ilginç özelliklere sahiptir. İnsanlar kızgın demir parçasıyla yüzlerini on iki çizgi halinde dağlarlar ve bunu erkek, kadın herkes yapar. Bu insanlar sık sık kendileri gibi diğer çıplak insanlarla savaş yaparlar. Bu ülkede pek çok mal üretilir. [Burası domuz, tavuk, tereyağı ve pirinç alışverişi yapılan büyük bir pazardır. Bir de mussi¹⁰² diye lezzetli bir meyve de bulunur. Altın ve kalay da üretilir.]

Bu ülkenin yakınlarında güneyde Resengo¹⁰³ denilen başka bir kraliyet bulunmaktadır. Burada da birçok mal üretilir ama bunları yazamadım.

21. Keşişin Java Denilen Harika Bir Adadan Bahsetmesi

Bu ülkenin komşusu ise, Java¹⁰⁴ isimli büyük bir adadır. Adanın genişliği 3,000 mil (4828 km.) olmaktadır. Bu ada ülkesinin kralı, resmî olarak tahta çıkmış olan yedi kralını

¹⁰¹ Sumoltra (*Sumatra*), Endonezya dilinde Sumatera denilmektedir. Reşîdü'd-dîn'in *Câmi'u't-tevârih* adlı eserinde Sumutra, İbn Battûta'nın eserinde Sumutra, Odoric'nin kitabında Sumoltra, Yüan döneminde Sumudura ve diğer kaynaklarda da Samara, Samatra, Sumatra gibi farklı şekillerde kaydedilmektedir. Özellikle XV. yüzyıl öncesinde, bu adanın sadece kuzeybatısını belirlerken, o dönemden sonra adanın tamamını belirlemektedir. XI. yüzyıldan beri burası aynı adada bulunan Palembang'in Sriwijaya kraliyetinin idaresinde olmuştur. 1377 yılında Java adasının Majapahit imparatorluğu tarafından yıkılmıştır. Odoric'in seyahat ettiği yıllar, Sriwijaya Kraliyeti dönemine denk gelmiştir. Marco Polo, burada beş ay kalmıştır. XV. yüzyılda Song Hanedanlığı döneminde Chao Ju-kua tarafından yazılan *Chu fan chih* (Description of the Foreign Lands) adlı geniş kapsamlı coğrafya kitabında "Sumatra'nın Palembang bölgesinde çiçek likörü, palmiye şarabı ve hurma mehtabı gibi ağaçlardan içki üretilir" şeklinde kayıt bulunmaktadır. 1857 yılında Koreli Choi Hangi tarafından yazılan *Jigu Jeonyo* (Dünya Coğrafyası Ansiklopedisi)'de Sumatra'nın beşerî coğrafyası hakkında kayıtlar bulunmaktadır. Seyahatnamenin İngilizce tercümesinde Sumatra ile ilgili şu açıklama bulunmaktadır: "Sumatra ismini bu kadar belirgin bir şekilde ilk kullanan Batılı seyyahın Odoric olduğu ifade edilebilir. Marco Polo'nun zikrettiği Samara ve Samarcha denilen yerin aynı yer olduğu konusunda az da (olsa) şüphem var ve muhtemelen bu yer isimleri onun tarafından doğru bir şekilde telaffuz edilmiştir. İsmi adanın geneline de teşmil edilen Samudra şehri Malay yıllıklarında sıkça zikredilmektedir ve bu ülkenin kralı, Odoric'in orada bulunduğu dönemde veyahutda çok kısa bir süre önce Müslüman olmuş ve Melik es-Salah ismini almıştı. Günümüzde Samarlanga diye isimlendirilen yerin Pasei ve Pedir arasında bir yerde olduğuna inanılmaktadır. Odoric tarafından tasviri yapılan dövme pratiğinin Sumatra'da yaşayan herhangi bir millet tarafından hâlâ devam ettirilip ettirilmediğini bilmiyorum, fakat batı sahillerinde yaşayan Pagi Adası sakinleri arasında bu pratik, dünyanın hiç bir yerinde rastlanmayacak ölçüde ayrıntıya sahip olacak şekilde devam ettirilmektedir ve bu pratik, her iki cins arasında da yaygındır. Aynı şekilde bu pratik, aynı sahil şeridinde yaşayan ve daha medeni bir seviyeye sahip Nyas halkı arasında da mevcudiyetini devam ettirmektedir. Nakur Kralı aynı zamanda "Yüzü Dövmelilerin Kralı" olarak da isimlendirilmektedir. Bu kralın ülkesi Sumatra'nın batı kısmındadır ve bir dağ üzerinde kurulu olan yalnız bir köyden müteşekkildir. Bu halk, dövme olarak yüzlerine üç tane yeşil figür yaptırmaktadır. Bundan dolayı bu halka "Yüzü Dövmeliler" denmektedir (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 149, n. 2).

¹⁰² Bir çeşit muzdur. Sanskrit dilindeki *mocha* kelimesinden türemiş olan, ama Arapça'daki mevz (yani muz)'den yanlış betimlendiği tahmin edilmektedir.

¹⁰³ Resengo, Sumatra Adası'nın güneybatı kıyılarında bulunan ülke ya da milliyet adıdır. Günümüzde burası Küçük Sunda ya da Sunda Boğazı civarı olarak tahmin edilmektedir.

¹⁰⁴ Java, günümüzde Endonezya'nın merkezini oluşturulan bir adadır. Eski dönemlerden beri hep Java (*Jawah*) olarak adlandırılmıştır. Bazı tarih kitaplarında ise, Büyük Java'ya Borneo adası ve Küçük Java'ya da Sumatra denilmektedir. Sanırım, Java'nın merkezi olarak büyüklüğüne göre kuzeyinde bulunan Borneo adası Büyük Java ve batısındaki Sumatra da

kendisine bağı hale getirmiştir. Adanın nüfusu çok kalabalık olup mevcut olan adalar arasında mükemmellik yönüyle ikinci sırada yer almaktadır. Burada kafur ağacı, kübabe¹⁰⁵, kakule¹⁰⁶, miristika ağacı¹⁰⁷ ile birçok çeşit kıymetli baharat üretilmektedir. Bir de içki hariç yiyecek namına ne varsa hepsi burada bulunur.

Bu adanın kralı gerçekten muhteşem bir saraya sahiptir. Devasa büyüklükte olan bu saray, geniş, yüksek ve büyük merdivenlere sahiptir. Bu koca görkemli merdivenin basamakları ise sırayla altın ve gümüş ile süslenmiştir. Aynı şekilde sarayın yolları da altın ve

Küçük Java olarak görülmüştür. Aslında Sumatra adası, Java adasından daha büyüktür. Odoric'in yolculuk yaptığı XIV. yüzyılda Majapahit Kraliyeti, baharat ticaretiyle çevre bölgelere hakimiyet kurmuştur. Daha sonra akın yapan Müslümanlar tarafından farklı İslâm hanedanları olarak parçalanmıştır. Sonraki üç yüzyıl boyunca Hollanda sömürgesi bir ülke olmuştur. İbn Battûta, sultanın misafiri olarak el-Jawa (Java)'da on beş gün boyunca kalmıştır. Özellikle, kaydettiği dikkat çekici şeylerden bazıları şunlardır: "Baharat bitkileri, genellikle gayr-i Müslimlerin yaşadığı bölgelerde yetiştirilirdi. Müslümanların yaşadığı bölgede ise daha az yetiştirilir. Orada yaşayanlar kalay parçasını ya da sertleştirme işlemi yapılmayan Çin menşeli alüvyonal altın para yerine kullanırlar. Yabancı tüccarların gemileri geldiğinde hurma ya da muz, mango, balık gibi yiyecekleri getirip onlara öylesine verirler. O zaman tüccarlar da ona denk gelecek şekilde ödeme yaparlar. Burası Müslümanlar tarafından idare edilir ve gayr-i Müslimler de onlarla iyi geçinebilmeleri için Cizye (*jizyah*) öderler. Genellikle pirinç pilav yenilir, içecek olarak Futkay (Fuqqa; arpa ile yapılan bir nevi bira ve çok köpüklü olur) içerler. Sonra darıfülül ile yemeği bitirirler. Sultan'ın huzuruna gittiklerinde yerel elbise (belden bağlanan etek) giymek ve kafalarına da başörtüsü takmak zorundalar" (II, s. 14, n 3). Kore'nin klasik eserlerinden Lee Sukwang'ın *Jibong Yuseol* (II. cilt)'unda da Java hakkında şu bilgiler bulunmaktadır: "Java'nın eski adı Safa'dır. Burası çok zengin, toprakları geniş ve diğer Asya ülkelerine göre daha çok kalabalık bir nüfusa sahiptir. Erkeklerin saçları Arap saçları gibi karma karışıkken, kadınların saçları ise topuz halinde olurlar. Erkeklerin kesinlikle bellerinde çok keskin bir kılıç bulunur. Kırbaçlama cezası yoktur ama suçların ağırlığı ve hafifliği farketmeksizin hepsi kılıç ile öldürülür. Cesarete ödün verilir ve kavgayı severler. Yüz renkleri esmer siyahımsı, kafaları ise maymun kafasına benzerler ve bacakları da çırılçıprak ortada gözükmektedir. Yemek yerken çatal kaşık kullanılmaz, yılan veya karınca, böcek ve soluncanı çiğneyerek yerler. Köpeklerle yere yatarlar ve kalkerlar da pis olduklarını düşünmezler. Cenaze âdetlerinde ise, suya gömülme, yakılma ve köpek tarafından yenme (gibi şeyler) mevcuttur, ölülerin ölmeden önce isteğine bağı olarak birini seçerler." *T'ang Tarihi* kitabında ise şöyleler: "Ülkesi çok zengin olduğundan hükümdarın sarayında yerler altın ile döşenmiş ve çatı ise gümüş ile kaplamıştır." Buradaki son cümle, Odoric'in Java Sultan'ın sarayının altın ve gümüş ile süslenmiş olduğu ifadesiyle aynıdır. Choi Hangi'nin *Jigu Jeonyo* ansiklopedisinde de Java'ya Galapa denilerek ülkenin tarihçesi, iklimi ve üretimi anlatılmaktadır.

¹⁰⁵ Kübabe (*Cubeba*, *Piber Cubeba*), karabiber ile aynı etkiye sahip bir baharattır. Çin Ming hanedanlığı döneminde Lee Sijin'in bitkisel tıp bilimine dair eseri olan *Bencao Gangmu*'nda gölgede yetiştirilen kübabe, aydınlık yerde yetiştirilen ise karabiber olarak kaydetmektedir. Genellikle, Java ve Sumatra adalarında yetiştirildiğinden Java Karabiberi denilmektedir. 1640 yılında Portekiz kralı, ellerindeki siyah karabiberin (*piper nigrum*) satışını artırmak amacıyla kübabenin satışını yasaklanmış ve kübabe değer kaybederek uluslararası ticarete hemen hemen yok olmuştur. Kore'nin eski bir coğrafya kitabı *Sin jeung dong gunn yeo ji seungnam* (1530)'a göre, Jeju adası'nda da yerel ürün olarak yetiştirildiğine dair bilgi bulunmaktadır.

¹⁰⁶ Kakule (*Cardamon*), tropikal bölgelerinin dağlarında yaygın olarak yetişen doğal süs bitikisidir. Meyvesi yeşil renkli bir baharat olarak kullanılmaktadır. XI. yüzyılda Normandıyalılar tarafından İngiltere'ye götürülmüştür. Ortaçağ'da ve Tudor kraliyeti döneminde çok kullanılmıştır. Buna "kokuların kralı" denilmektedir. Et ve balık yemeklerinde çeşitli tatlı ve ekmeklere konulan bir baharat olarak çok yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Ayrıca kakulenin vücudu sıcak tutmasından dolayı bağırsıklık sistemi hastalığına iyi geldiği, süt ürünlerindeki allerjik belirtileri etkisiz hale getirdiği ve böbreklere de iyi geldiği bilinmektedir.

¹⁰⁷ Miristika Ağacı, kakuleye çok benzediğinden onun yerine kakule kullanılabilir. V. yüzyılda Banta adasından Hindistan'a geçmiştir. X. yüzyılın ya öncesi ya da sonrasında Araplar tarafından Avrupa'ya geçmesiyle yaygın olmaya başlamıştır. XIII. ve XIV. yüzyıla gelince Avrupalılar'ın taleplerinde patlama olmuştur. Çünkü bu iki baharat, en iyi doğal koruyucu maddesidir ve tuzlanmış deniz ürünlerinde ve etli yemeklerde vazgeçilmez bir çeşni olmuştur.

gümüş fayans ile döşenmiştir. Sarayın iç kısmı da altın pano ile kaplıdır. Duvarlarda ise saf altından oyulmuş savaşıçı heykelleri sergilemektedir. Savaşıçı heykellerinin başları üzerinde bizim azizlerimizin kafalarına çizilip eklediğimiz halelere benzer kocaman altından yapılmış ve ziynetlerle süslü haleler vardır. Hatta sarayın tavanı da saf altınla süslenmiştir. Tek kelime ile, bu saray gerçekten şimdiye kadar dünyada yapılmış olan herhangi bir saraydan daha zengin ve gösterişlidir.

Son dönemde Kitan'ın Büyük Kağanı, defalarca bu ülke kralına karşı savaş açmıştır. Ama kral, her seferinde onların hakkından gelmiştir. Bu memleketle alakalı hâlâ yazamadıklarım çoktur.

22. Talamasin Denilen Ülke, Un Veren Ağaç ve Vesair Dünya Harikaları Hakkında

Bu ülke civarında Panten¹⁰⁸ denilen başka bir ülke daha var, ancak bazıları Talamasin¹⁰⁹ de derler. Bu ülkenin kralının yönetiminde birçok ada bulunmaktadır. Ülkede un veya bal üretilen ağaçlar varken, dünyanın en öldürücü zehrinin üretildiği ağaç da bulunmaktadır. Şimdiye kadar bu zehrin bir tek panzehiri dışında bilinen bir panzehiri yoktur. Eğer bir insan bu zehirden içerse, dışkısı yaptırıldıktan sonra, su ile lavman işlemi yapılır ve bu panzehir içirilirse zehirden eser kalmaz. [Bu ülkedeki insanlar çoğunlukla korsandır. Savaşa giderken, herkes yaklaşık 1 kulaç¹¹⁰ uzunluğunda bambu çubuğu ile gider. Bu çubuğun bir ucuna zehirli iğne konulur, diğer tarafından üflenirse iğne hızlı şekilde uçup hedefteki insanı vurur. Vurulan insan ise hemen ölür.]

Un üretilen ağaç hakkında açıklama yapmak gerekirse, durum şöyledir: Bu ağacın yaprakları çoktur ama boyu pek uzun değildir. Balta ile yuvarlak şekilde ağacın en alt gövdesi kesildiğinde tutkal gibi bir sıvı azar azar akar. Bu sıvı, ağacın yapraklarıyla örülmüş olan sepetin içine koyulup güneşte 15 gün boyunca bekletilir. Bu süreç tamamlanınca sıvı toz

¹⁰⁸ Panten, *Bantan*, *Bandan*, ve *Patani* olarak farklı şekillerde kaydedilmiştir. Seyahatnamenin Çince tercümesinde (s. 62, n. 1), bugünkü Singapur Boğazı'nın kuzey sahilinde bulunduğu bildirmektedir. Başka bir görüşe göre de günümüzde Endonezya'daki Bintan adası'dır.

¹⁰⁹ Talamasin (*Thalamsyn*), Luther Parker'in, *Earty Bisayans* isimli eserinde (1913-1914, s. 6), 1000 yılı civarında gelişmiş olduğu ve Brunei'nin Bandjamasin Kraliyeti'ne benzediği belirtilmektedir.

¹¹⁰ Kulaç (*Fathom*), derinlik veya uzunluk ölçen bir birimdir. 1 kulaç 1 m. 83 cm.'e denk gelmektedir.

haline dönüşür. Bu toz, 2 gün boyunca deniz suyuna bırakıldıktan sonra saf içme suyu ile yıkanır. O zaman dünyanın en iyi hamuru haline gelir ve bunlarla çeşitli sevilen yiyecekler ile kaliteli ekmekler yapılır. Ben Keşiş Odoric, bu yiyeceklerin bizzat tadına baktım. Bütün işlemi kendi gözlerimle gördüm. Bu ekmeklerin dışı beyaz içi ise siyahımsıdır.¹¹¹

Bu ülkenin güney tarafında Ölüdeniz¹¹² denilen deniz kıyısı bulunur. Denizin suyu sürekli güney tarafa doğru akar. Bir insan, denize düşerse hiçbir şekilde bulunamaz. [Gemiciler kıyıdan çok az uzaklaşmış olsa da yine denizin dibine çekilmiş ve hiçbir zaman geri dönemezmiş. Bu insanların ne tarafa gittiğini kimse bilmezmiş. Böyle birçok insan hayatını kaybetmiş ve hiç kimse onların akıbetini bilmiyormuş.]

Bu ülkede genellikle koca bir ağaç gibi¹¹³ kamış ya da sazlık bulunmaktadır. Uzunluğu hemen hemen 60 adımdır. Burada yine Kaşan¹¹⁴ isimli kamışın başka türü bulunur. Bizdeki ayrıkotu¹¹⁵ gibi her zaman yere yayılarak büyür ve her eklemde köklenebilir. Böylelikle uzunluk olarak 1 mile (yaklaşık 1.6 km.) kadar ulaşır. Böyle bir kamışının içinde sıkışık kalmış olan bir taş bulunur ve her kim bu taşı üzerinde taşırsa herhangi bir savaş aletinin vereceği zarardan korunur. Dolayısıyla bu ülkedeki erkeklerin hemen hemen hepsi böyle bir taş taşımaktadır. Onlar kendi oğulları daha küçük yaşlardayken, kollarına ufak bir delik açarak içini bu taş ile doldururlar. O zaman bıçaklı saldırılara karşı bir nevi nazarlık olmaktadır. Oğlanın kolundaki ufak yaraya ise bir balık tozu serpilirse hemen iyileşir.

Bu taşın insanların üzerindeki etkisi büyük olduğundan, taşı taşıyanlar savaş alanlarında yiğit ve büyük bir korsan olurlar. Bir yandan deniz bölgelerinden geçerken korsanların pençesine düşen gemiciler, bu zarardan kurtulmak için de bir yöntem bulmuşlar.

¹¹¹ Sözde “un üretilen ağaç”, palmye ailesinden olan Sago isimli bir ağaçtır.

¹¹² Ölüdeniz, bir denizin adı olmasından öte, bir kişinin oraya düştüğü takdirde hiçbir şekilde geri dönemeyecek kadar dalgaların çok olduğunu tahminlamak için sıfat olarak kullanılmış ve “ölüm denizi” denilmiştir. O dönemde, Talamasin (günümüzün Brunei Adası) kraliyetinin güney denizine denilmektedir.

¹¹³ Orijinali “Salkım kamışı (*canes*)”dır, ancak eserin İngilizce tercümesinde (s. 109, n. 40), “Bambu sapı (*bamboo cane*)” olarak tercüme edilmiştir. Çince tercümesinde (s. 63) ise, “Bambu” olarak çevrilmiştir. Konunun gidişatına bakıldığında ve uzunluğunun (yüksekliği değil) 60 adım olduğu göz önüne alındığında, bunun ne bambu sapı ne de bambu olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun bir salkım ağacı olduğu kesindir.

¹¹⁴ Kaşan (*Cassan*), seyahatnamede bahsedildiği gibi bir tür Hintkamışı (*rattan*) dir. Bundan yelken veya tabak yapılır, ev yaparken de inşaat malzemesi olarak kullanılmaktadır. Aynı adı taşıyan Kâşân (*Cassan*) isimli eski bir İran şehri de vardır (bkz. yukarıda n. 45).

¹¹⁵ Nehir kenarlarında yetişen bir nevi yaban otudur.

İnsanlar saldırmak için harp aleti olarak çok sağlam ağaçtan üretilen keskin mızrak ve ucunda demir parçası olmayan ok taşımaktadırlar. Korsanlar zırh gibi bir şey pek giymediğinden gemiciler, bunun gibi ahşaptan yapılmış olan harp aleti ile onlara saldırabilirler ve öldürebilirler. Gemiciler bu yöntemle gerçekten cesur bir şekilde kendilerini başarıyla kormaktadır.

Onlar bu Kaşan denilen salkım ağacı ile gemi yelkeni veya tabak, ev ve bunların dışında onlar için elzem olan çeşitli eşyalar yaparlar. Bu ülkede var olan daha pek çok şeyi bir kere okumuş veyahut duymuş olsaydınız hayrete düşerdiniz. Dolayısıyla şuanda pek anlatmak istemiyorum.

23. Zampa Kralı, Nasıl O Kadar Çok File ve Eşe Sahip Olabilir?

Bu kraliyetten birkaç günlük uzaklıkta Zampa¹¹⁶ denilen başka bir kraliyet bulunmaktadır. Bu krallık çok güzel olmakla beraber, yiyeceğin bol olduğu ve pek çok güzel malın bulunabileceği bir bölgedir. Ben oradayken duyduklarım göre, bu ülke kralının çocuklarının sayısı 200'ü aşkınmış. Çünkü kendisinin birçok eşi ve kadını olmasından dolayı bu durum normal olabilir. Bunun dışında da iyi yetiştirilmiş 14,000 file sahiptir. Bizim yardımcılarımıza inek veya herhangi bir hayvanımızı emanet ettiğimiz gibi, kral da fillerini çiftçilere emanet ederek bakımlarını sağlamaktadır.¹¹⁷ [Oradaki insanların fil yetiştirmesi genelde bizim inek yetiştirmemiz ile aynı olmaktadır.]

Bu ülkede gerçekten ilginç bir şey mevcuttur: Deniz balıklarının tamamı bu ülkeye gelir. Balıklar sürü halinde geldiklerinden deniz, sanki sadece balıklardan müteşekkilmiş gibi

¹¹⁶ Zampa (*Champa*), II. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar, günümüzdeki Vietnam'ın orta kıyı bölgesinde bulunan eski bir kraliyettir. Malayo-Polinezya kökenli Çam (*Cham*) etnik grubu tarafından Çin'in Han Hanedanlığı'nın yıkıldığı 192 yılında kurulmuştur. Güney denizini izleyerek Çin'e rahatça ulaşılan bir konumda bulunduğundan birçok insan, buradan gelip geçerek bu yer hakkında notlar almışlardır. İsmi, *Cinba*, *Cianba*, *Cianban*, *Ziamba*, *Zianbi*, *Cambar*, *Sanf*, *Zempal* veya *Zampal* (Çin Yüan dönemi) gibi muhtelif şekillerde yazılmıştır. Çin'in Kuzey ve Güney Hanedanlık döneminde Linyi olarak adlandırılmıştır. T'ang döneminde ise, ismi Chömp'a şeklinde yazılmıştır ve bu başkentinin adına göre Chömsöng de denilmiştir. Sanskrit dilinde ise, bu bölgeye Çampa, bölgede yaşayanlara da Çam denilmiştir. Dolayısıyla günümüzün akademik dünyasında, yaygın olarak Çampa ismi kullanılmaktadır. Lee Sugwang'un *Jibong Yuseol*'unda beşerî coğrafyası hakkında bilgi verilmektedir. Ayrıca yazar, kadınlara çok değer verildiğini ama erkeklere ise tam tersi olduğunu belirtmektedir. Siyah rengine güzel olarak değer verdiklerini ve dışarıya çıkarken at veya fil kullandıklarına dair bilgiler vermektedir.

¹¹⁷ Kamboçya ve çevresindeki bölgeler, Asya'nın başka hiç bir yerinde olmadığı kadar ehlileştirilmiş fillerin bulunduğu bir yerdir. Marco Polo bu konuda şöyle demektedir: "Putperestler, her sene sadece fillerden müteşekkil bir sürüyü vergi olarak vermektedir...", "Bu krallığın bünyesinde muazzam sayıda fil vardır" (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 164, n. 4).

görünür. Balıklar denizin kıyısına o kadar yakın gelir ki, sahile sıçrarlar. O zaman insanlar gelir ve ne kadar isterlerse o kadar balık alıp götürürlermiş. Balıklar iki üç gün boyunca sürekli sürü halinde sahile gelir. Sonra ikinci türden balıklar gelir ve ilk gelen balıklarda olduğu gibi bir durum yaşanır. Diğer balıklar da sona kadar sırası ile düzenli bir şekilde böyle yaparlar. Ancak böyle durumlar sadece yılda bir kere olur. Ülkedeki insanlara böyle bir şey nasıl olabilir ki diye sorarsanız, onların cevabı şöyledir; “Balıklar böyle yaparak, kendi dilleriyle imparatorumuza saygı gösterirler.”

Ben o ülkedeyken kaplumbağa da gördüm ve kaplumbağanın çevresi Padova’daki Saint Antonio Kilisesi kubbesinden daha büyüktür. Buna benzeyen başka şeylerden de çok sayıdadır. Gerçekten görmeden inanmak hususunda insan güçlük çeker. Dolayısıyla onların hepsini burada yazmak istemiyorum.

Bu ülkede evli bir erkek ölürse cesedi, hayatta olan dul eşi ile birlikte yakılır. Böyle yapınca dul kadının başka dünyada da kocasıyla beraber olmasının mümkün olduğunu söylerler.

24. Köpek Yüzlü Erkeklerin Yaşadığı Nikoveran Adası Hakkında

O ülkeden ayrıлып güney tarafındaki okyanus denizini geçtim. Ardından birçok ada ve ülkeleri keşfettim. Onlardan biri olan Nikoveran¹¹⁸ çok büyük bir adadır. Adanın çevresi 2,000 mil (3218 km.) olmaktadır. Oradaki erkek ve kadınların hepsi, köpek yüzlüdür. Ayrıca oranın insanları ineklerini tanrı olarak kabul etmektedirler. Dolayısıyla her zaman altın veya gümüşten yapılmış inek figürünü alınlarına yapıştırıp gezerler. Bu onların tanrısının inek olduğunu ifade eden bir işarettir. Kadın ve erkek dahil bu ülkenin tüm insanları çirliçiplaktır. Ancak bir mendil büyüklüğünde bez ile göstermekten utandıkları ayıp yerlerini örtmektedir ve vücutlarında örtü namına başka hiçbir şey yoktur. Bu insanların vücudu iri yapılıdır ve savaşta

¹¹⁸ Nikoveran, Hint Okyanusu’nda (Hindistan Bengal Körfezi) bulunan Nikobar takımadalarıdır. Bugün, yakınında bulunan Andaman takımadaları ile birlikte Hindistan Andaman Nikobar Federasyonu Eyaleti’ne bağlıdır. Nikobar Tamil dilinde “Çıplak insanların ülkesi” anlamına gelmektedir. Bu takımadalar ile ilgili ilk kayıt, Hindistan’ın güneydoğu bölgesinde hüküm sürmüş Chola hanedanlığı dönemindeki 1050 tarihli Tanjabur mezar taşında görülmekte olup, “Nikabaram (Tamil dilinde ‘Çıplak İnsanların Toprağı’ anlamındadır)” şeklinde geçmektedir. Burası 1869-1888 yılları arasında İngiltere’ye bağlı olduktan sonra cezaevi olarak kullanılmıştır. Marco Polo (s. 438-439), bu ada hakkında bilgi vermemekte ama bu adanın kuzeyinde bulunan Angaman yani Andamandan bahsetmektedir: “İnsanların hepsinin kafası ile diş ve gözleri köpek şeklinde” ve “İnsanlar zalim olduğundan insanları yakalayıp yiyorlardı” gibi anlatımları Odoric’in söylediklerine benzetmektedir. İbn Battûta ise (II, s. 308-310), bu yer hakkında daha detaylı bilgi vermektedir: el-Berehnekâr (Buranın Nikobarna Andaman takımadaları olma ihtimali fazladır, ancak Myanmar’ın Negrain burnu civarındaki Arakan olduğuna dair görüş de vardır) olarak bahsetmektedir. Erkeklerin ağzı köpeklerinki gibi, ama kadınlar çok güzeller. Bir erkeğin otuz kadar karısı olur. Java civarından gelen işçi Müslümanlar, özel bölgede ikamet ederler.

cesurdur. Savaşa giderken her zamanki gibi çırılçıplak gider, ancak baştan ayağa kadar onları koruyan kalkan kullanırlar. Savaş sırasında tutsak alınan kişileri fidye karşılığı bırakırlar. Eğer tutsağın fidyesi ödenemezse, onu hemen yerler. Fakat esirden para çıkarsa hemen salıverirler.

Ülkenin kralı, çok büyük 300 inciden oluşan bir kolye takıp her gün 300 kere tanrıya dua eder. Kralın ellerinde yakut denilen mücevher olur, bu mücevherlerin uzunluğu ile genişliği birer karıştır. Kral sıkı sıkı tutuğunda mücevher ışık saçar gibi parlar. Duyduğuma göre, bu mücevher dünyadaki en değerli ve pahalı hazineymiş. Daha önce Kitan'ın Tatar hükümdarı, hem gücünü kullanarak hem de para ve akla gelebilecek bütün yolları deneyerek bu hazineye sahip olmak istemişse de başarılı olamamıştır. Kral bilgece ülkeyi yönetti ve o hazineyi içten güzelce sakladı. Dolayısıyla ülkedeki tüm halk, huzurlu bir ortamda yaşadılar. Bu kraliyette bunların dışında da birçok şey mevcuttur, ancak pek anlatmak istemiyorum.

25. Seylân ve Oradaki Şaşırtıcı İşler

Seylân¹¹⁹ denilen başka bir ada daha bulunmaktadır ve etrafı 2,000 mil olur. Burada sayısız yılan ile yaban hayvanı özellikle pek çok fil mevcuttur. Bu ülkede çok büyük bir dağ

¹¹⁹ Seylân, bugünkü Sri Lanka'dır. Bilindiği üzere Doğu ve Batı ülkeleri arasında bağlantı yapan deniz, İpek Yolu'nda güney deniz yolunun ortasında yer almaktadır. Dolayısıyla deniz seyyahların mutlaka uğradığı bir ada ülkesidir. Seyyahlar bu ülkeye dair büyük bir merak içinde olduğundan dolayı, buraya dair pek çok kayıtları bulunmaktadır. Bu ülkenin en eski tarih kitabı olan *Mahavansa*'ya göre M.Ö. VI. yüzyıl civarında Hindistan Bengal prensi Vijaya (Kuzey Hindistan Aryan kraliyeti) buraya gelerek Singala Hanedahlığı'nı kurmuştur. Daha sonra M.Ö. 247 yılında Hindistan Maurya İmparatorluğu'nun III. Kralı Asoka, oğlunu buraya göndererek, bölgeye Budizm'in yayılmasını sağlanmış. Böylece kendilerine özgü Güney-Theravada Budizmi ortaya çıkmış oldu ve Güneydoğu Budizmi'nin temeli oluşturulmuştur. Daha sonra Batı ülkelerinin kolonizasyonu başladı. Bu bölge 153 yıl (1505-1658) Portekiz, 138 yıl (1658-1796) Hollanda, 152 yıl (1796-1948) İngiltere olmak üzere toplamda 443 yıl boyunca Batılı güçlerin kolonisi olarak kalmıştır. 1948 yılında ülkede bağımsızlık ilan edildi ve ülkenin adı Seilan olmuştur. 1972 yılında Sri Lanka Cumhuriyeti, daha sonra da 1978 yılında Sri Lanka Demokratik Sosyalist Cumhuriyeti olan ülke günümüze kadar gelmektedir. Farklı dönemlerde buradan geçmiş olan üç ünlü seyyahın bahsettiği Hz. Âdem ile ilgili kayıtlar, az da olsa farklı şekilde anlatılmaktadır: Marco Polo, burayı Seilan Adası olarak kaydetmiştir. Bir dağın yüksek tepesinde Hz. Âdem'in tarihsel kalıntısı bulunur. Bu kalıntı için, Sarazenler Hz. Âdem'in mezarı olduğunu belirtirler, ancak putperestler ise Sagamoni Burcan (Sökkamoni Buda anlamındadır)'ın mezarı olduğunu söylerler (s. 440, 470-471). İbn Battûta'da, o dağın adı Sarandib (bir diğer ifadeyle Hz. Âdem'in ayağı) olarak geçmektedir ama kökeni ise Sanskrit dilindeki "Sinhanla-dvipa (Arslanın yaşadığı ada)"dan gelmektedir. Dünyanın en yüksek dağlarından biri olan bu dağın tepesinde Hz. Âdem'in ayak izleri bulunur. Sıdır denilen mağaraya varınca geniş düz bir alan bulunur ve burada Hz. Âdem pınarı ile iki gölet mevcuttur. Buradaki kaya üzerinde Hz. Âdem'in ayak izleri yer alır. Ayak izi bulunan kayada dokuz tane delik bulunur ve ibadet için gelenler de o deliklere yakut gibi mücevher bağışta bulunarak dua ederler. Bu şekilde mağarada üç gün boyunca kalarak sabah akşam Hz. Âdem'in ayak izine bakarak dua ederler. Bir de sülük çıkarmak için kullanılan limon ile ilgili olarak İbn Battûta şöyle devam eder: "Hz. Âdem dağına çıkmak için giderken, yolda bir mağarada uçup dolaşan sülük (*alaq*) görmüştüm. Limon suyu sülüğün yapışmış kalmış olduğu yere sürülürse sülük kendiliğinden düşer" (II, s. 276-286). *Jibong Yuseol*'da (II. cilt) bu ülke hakkında şunları kaydetmektedir: "Seylân, büyük denizin altındadır. Hükümdar, Budizm'e inanır ve fillere ile sığırlara değer vermekteler. Süt içerler ama onun eti yemezler. Zengin bir ülke olup, geniş topraklara sahiptir ve kalabalık nüfusu ile Java'nın ardından gelir. Halkın üstü çıplaktır ama altlarını bir havlu ile sarmışlar. Boncuk çıkarılan bir bataklık bulunur, birçok ülkeden gelen tüccarlar kalabalık bir şekilde gelip onları satın alarak götürürler." Choi Hangi'nin *Jigu Jeonyo* isimli eserinde (III. cilt) Sri Lanka'nın konumu, iklimi, ürünleri ve beşiri coğrafyası ile birlikte Portekiz, Hollanda ve İngiltere'nin saldırıları ile ilgili bilgiler de yer almaktadır.

bulunmaktadır. Buradaki insanların söylediklerine göre, Hz. Âdem bu dağın tepesinde 100 yıl boyunca oğlu için yas tutmuş. Dağın ortasında görünüşü hoş, güzel bir düz arazi mevcuttur. Orada pek büyük olmayan ama bayağı derin bir gölet bulunmaktadır. Adalılar bu göletin Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın gözyaşlarından oluştuğunu söylerler, ancak ben bunun gerçek olduğuna inanmıyorum. Çünkü sular doğal olarak yerden çıkmaktadır.

Bu göletin dibi mücevherlerle doludur ve suyunda sülük kaynar. Kral kendisi için mücevher çıkarmaz ancak, ruhların iyiliği için her yıl bir iki kere fakirlerin göletin dibinden mümkün olduğu kadar mücevher almalarına izin verir. Bu kişiler güvenle suya girebilmek için yanlarında limon getirip iyice döver, sonra da tüm vücutlarına bolca sürerler. Bu şekilde suya daldıklarında sülükler yapışmaz. Böylece fakirler gölet içine girer ve istediği kadar mücevher elde ederler.

Dağdan akıp inen su doğrudan bu gölette toplanır ve oradan taşınarak akar gider. Burada en iyi kalite yakut çıkarılır ve kaliteli elmas ile birçok mücevher de elde edilir¹²⁰. Suyun denize doğru aktığı yerin sonunda, birinci sınıf inci göze çarpar. Dolayısıyla bu ülkedeki kralın dünyadaki herhangi bir ülkenin kralından daha çok mücevhere sahip olduğu söylenmektedir. Adada çeşit çeşit hayvanlar ile kuş türleri yaşarlar ve pek çok türde canlı mevcuttur. Bu ülkedeki insanların söylediğine göre, oradaki hayvanlar yabancıya zarar vermezmiş, sadece adanın yerlilerine zarar verirmiş. Burada kaz büyüklüğünde iki kafalı bir kuş türü de bulunmaktadır. Adada yiyecek boldur ve yazmadığım diğer şeyler de çoktur.

26. Dondin Denilen Ada ve Oranın Bâtil İnaçları Hakkında

Bu adadan ayrılıp güney tarafına yönelerek Dondin¹²¹ denilen büyük bir adaya vardım. Dondin “pislik” ile eşanlamlıdır. Adalılar şeytanî bir topluluk olup çığ et, her tür çöp ve atıkları çılgınca yerler. Onlar arasında hâlâ devam eden zalimane bâtil inaçları gereği

[Ayrıca bilgi bkz. Meral Avcı, “Sri Lanka: Fiziki ve Beşerî Coğrafya”, *DİA*, XXXVII, (2009), s. 424-425; İsmail Hakkı Göksoy, “Sri Lanka: Tarih, Ülkede İslâmiyet”, *DİA*, XXXVII, (2009), s. 425-428].

¹²⁰ Seylân'da hiç elmas yoktur fakat bazı Arap coğrafyacıları burada elmas olduğunu ifade eder. Mücevher tekeli bu bölgenin yerel hanedanlarının elinde olup, Âdem Zirvesi yakut ve her türlü kıymetli taş bakımından zengindir. Bu kıymetli taşlar yoğun yağış altında sürekli yıkanılır. Bunlar sert rüzgarların dağın eteklerine taşıdığı toprak kütlesi arasında aranır ve buralarda bulunur. Bölge halkı, bu kıymetli taşları Buda'nın katmerleşmiş gözyaşları olarak tanımladığına dair duyular yakın zamanlarda alınmıştır (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 172, n. 2).

¹²¹ Dondin hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Çünkü Seylân'ın güney tarafında büyük bir ada yoktur ve Odoric'in Doğu yolculuğu sırasında Seylân'ın güney tarafına gitme ihtimali yoktur. Yule'nin İngilizce tercümesinde (s. 116, n. 44) Nikobar'ın kuzeyinde bulunan Andaman olarak tahminde bulunulmuştur ancak herhangi bir referans gösterilmemiştir.

babası oğlunu, oğlu babasını, karısı kocasını veya kocası karısını katledip yemektedir. Böylesine bâtil inacı şu şekilde meydana gelmiştir. Örneğin; birinin babasının hasta olduğunu düşünelim. O zaman oğlu, ya müneccim ya da dinî lidere (ikisi de aynı kişidir) giderek “Efendim, yalvarıyorum, yalvarıyorum. Size sormak istiyorum, babamın hastalığı iyileşecek mi, yoksa ölecek mi?” diye sorarak yalvarır. O zaman dinî lider, babası hasta olan oğul ile beraber altın ya da gümüşten yapılmış puta gidip dua ederek şöyle söyler: “Rabbim, siz bizim tanrımızsınız. Bizim tanrımız olduğunuz için size tapıyoruz. Bizim yalvarışımızı cevaplayın lütfen. Hastamız ağır hastalık nedeniyle ölecek mi yoksa iyileşecek mi? Size saygımızla soruyoruz.” O zaman putun ağzından şeytan, şöyle bir cevap verir: “Senin baban ölmeden iyileşecektir. Sen şu şu işleri yaparsan baban iyileşecektir.” Bu şekilde şeytan, putun ağzıyla oğluna babasının hastalığının iyileşebilmesi için yapacakları tek tek tarif edilir. Verilen talimata göre oğlu babasına gider, çok iyi bakar ve en sonunda babasının hastalığı iyileşmiş olur. Fakat eğer şeytan ona babasının öleceğini söylerse, dinî lider hemen hastaya gider ve keten kumaş ile onun ağzını kapatıp boğarak öldürür. Bu şekilde öldürüldükten sonra cesedi lokmalar halinde kesilir. Tüm arkadaşları, akrabaları ve bölgedeki tüm çalgıcılar davet edilir, sonra lokmalar halinde kesilmiş etlerden onlara ikram edilir. Davetliler ölü adamın etlerini yerken şarkı söylerler ve eğlenceli bir ortam yaratılır. Geriye kemikler bırakılır ve büyük bir saygıyla kemikler gömülür. Bunun gibi büyük ziyafete davet edilmeyen akrabalar ise kendilerini çok kötü bir şekilde aşağılanmış hissederler.

Ben bu insanların bu yaptıklarını sertçe azarlayarak “Neden sizler böyle tamamen akılsızca davranıyorsunuz? Eğer bir köpek öldürülüp başka köpeğin önüne atılsa, o köpek hiçbir zaman o eti yemez. Akli başındasınız niçin böyle davranıyorsunuz?” dedim. Onlar da “Biz böyle yapmazsak cesedin etleri böcekler tarafından yenip bitirilecektir. Eğer böcek tarafından yenip bitirilirse onun ruhu çok acı çekecektir. Biz onun etlerini yediğimiz için onun ruhu hiçbir acı çekmeyecektir.” diye cevap verdiler. Benim söylemek istediğim şey, onların kesinlikle başka birinin görüşüne inanmayacakları ve âdetlerinden de vazgeçmeyecekleridir.

27. Hindistan ve Oradaki Adalar Hakkında Birkaç Söz

O bölgeye dair benim yazamadığım pek çok ilginç şey var. Bunlar gözle görülmeden inanmakta güçlük çekilecek işlerdir. Dünyanın hiçbir yerinde o bölgede (Hindistan’ın) olduğu kadar ilginç şey yoktur. Burada yazdıklarım, ya doğrudan kendi şahit olduğum ya da yazdığım gibi kuşku duymayacağım bilgilerdir.

Hindistan ile ilgili, Hindistan'ı ve oradaki durumu iyi bilen birçok insandan bilgi edindim. Onlar bir ağızdan Őu konuda emin olmamı sağladılar: Hindistan'ın sınırları içerisinde 24,000 gibi Őaşırtıcı sayıda ada¹²² bulunur ve bunların 64 tanesinde resmî olarak tahta çıkan birer kral bulunmaktadır. Bu adaların hemen hemen hepsi de oldukça kalabalık nūfusa sahiptir. Bu noktada Hindistan'ın tanıtımını bırakıp, daha fazla bahsetmekten kaçınacağım. Ancak size Yukarı Hindistan'ı biraz daha anlatmak isterim.



¹²² Bilindiđi ūzere Hindistan bir alt kıtadır ama ada ūlkesi deđildir. Odoric'in seyahat ettiđi dūnemde, bugūnkū Pakistan da dahil edildiđinden būyūk bir ūlke olmuŐ olabilir. Ancak Odoric'in Hindistan'da 24,000 ada bulunduđunu ifade etmesi, yūzeyssel olarak verilmiŐ bir bilgi olsa da sayısal olarak abartmıŐ olma ihtimali vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN¹²³

28. Keşiş Odoric'in Yukarı Hindistan ve Manzi Eyaleti'ne Varışı, Orası Hakkında Anlattıkları

Malumunuz, doğuya doğru hareket ederek Okyanus Denizi'nde çok sayıda gün seyahat ettikten sonra bizim Yukarı Hindistan diye adlandırdığımız meşhur Manzi¹²⁴ eyaletine vardım. Hindistan ile ilgili olduğundan Hristiyanlar'a, Sarazenler'e, putperestlere ve Büyük Kağan'ın memurlarına kadar üşenmeden danıştım. Onlar sanki söz birliği etmiş gibi, bana Manzi eyaletinde iki bin büyük şehir bulunduğunu söylediler. Burada benim büyük şehirden kastım ne Treviso ne de Vicenza gibi büyük şehirler değildir. Bu ülkedeki nüfus, gerçek olduğuna inanılmayacak kadar kalabalıktır. [Buranın birçok bölgesinin, Hz. İsa'nın göğe

¹²³ [Odoric Çin'in Hanbalık (bugünkü *Pekin*) şehrinde yaklaşık 1322-1329 tarihler arasında bulunmuştur. (Jean-Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, Kabalıcı Yayınevi, 2001, s. 565). Fakat Kore dilinde *Katolik Aizleri Sözlüğü*'nde ise, 1322-1328 tarihler arası olarak bilgi verilmektedir].

¹²⁴ “Manzi, Moğollar hâkimiyeti altında Çin'in güney bölgelerine ve burada yaşayan halka atfedilen Çince Man-tsu kelimesidir.” Davis de aynı şekilde ifade etmektedir ve Mantze kelimesinin Çinliler tarafından güneyde yaşayan barbar kavimleri tanımlamak için kullanılan bir isim olduğunu belirtir. Magaillans da kelimenin orijinal anlamını vererek, onun zamanında, yani XVII. yüzyılın ikinci yarısında Mantzu veyahutta barbar kelimesinin Tatarlar tarafından dalga geçercesine Çinlilere atfen kullanıldığını aktarır. Bu bilgi, aynı mevzudan bahseden Martini'den ödünç alınmış olması muhtemeldir. Bundan dolayıdır ki, Assemani ve diğerleri tarafından iddia edildiği gibi Manzi ya da Mangi kelimelerinin, İranlıların ve Arapların kullandıkları Masin ya da Machin kelimelerinin bozulmuş hali olduğunu kabul etmek hatadır. Zikrettiğimiz son iki kelime, Sanskrit dilinde “Büyük Çin” anlamına gelen “Maha Chin” kelimesinin bozulmuş halidir. Bu iki kelime arasında bir karışıklık olması muhtemeldir. Çünkü diğer Müslüman yazarların kullandığı gibi Reşidü'd-dîn'in yazdığı tarih eserinde de, Machin bazen Güney Çin için özellikle kullanılan Manzi kelimesi yerine kullanılmaktadır. Yine, hâlen nazımda kullanılan Man prensliği önceden Fukien diye isimlendirilmektedir. Bundan dolayı Sung imparatorları, Kuzey Çinliler tarafından Man-ji ya da Man halkı olarak adlandırılmaktadır. Fakat görünüşe bakılırsa M. Pauthier bu görüşü terk etmiş gözükmektedir (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 177, n. 2). Manzi, “barbar, yabanî ve vahşi” manasına gelmektedir. Bu kelime, Çin Merkezçilik (*Sino-Centrism*) ideolojisinin kötü niyetli kullanılmaya başlanması ile gelişmiş kültürün başlangıç noktası olarak düşünülen Çin'in kendisinden sonra gelen güney bölgelere karşı aşağılayıcı bir terim olarak kullanılmıştır. Bazen de azınlıklara, özellikle güney bölgesindeki azınlık topluluklarına karşı kullanılmıştır. Dolayısıyla Batı ülkelerinde, Güney Çin'in geneline karşı kullanılan terim olarak yaygınlaşmıştır. Seyahatnamenin İngilizce tercümesi yapan H. Yule tarafından, Odoric'in Çin'i ikiye bölmüş olduğunu; biri güney bölgesi yani Manzi (*Man-tsu*, bir başka deyişle Upper India-Yukarı Hindistan) diğeri ise Kuzey bölgesi olarak belirtmiştir (s. 119, n. 45), ancak onun kaynağı belli değildir.

yükseliş gününde¹²⁵ Venedik'e gelenlerden daha çok kalabalık olduklarını keşfettim.]] Bu memlekette ekmek, şarap, pirinç, çeşitli et ürünleri, balık türleri ve insanların tükettiği tüm türden yiyecek üretilmektedir. Buranın insanları her kim olursa olsun ya tüccar ya da zanaatkârdır. Ne kadar muhtaç kalsalar da sadece iki ellerini kullanarak kendilerini geçimlerini sağlayabildikleri için dilencilik yapan kimse yoktur. [Ancak fakirlere ve hasta düşmüş olanlara iyi bir bakım yapılmakta ve ihtiyaçları da sağlanmaktadır.]

Vücut tiplerine bakılırsa, erkekler bayağı yakışıklıdır. Ancak yüzleri kansız gibi soluk benizlidir. Ayrıca fare yakalayan hayvanlar gibi sakalları hem uzun hem de karmakarışıktır. Benim kastettiğim şey kedidir. Kadınlar ise, eşsiz güzellikte olup dünyanın en güzel kadınlarıdır!

29. Büyük Şehir Censcalan Hakkında

Bu ülkede ayak bastığım ilk şehir Censcalan'dır.¹²⁶ Venedik'in üç katı büyüklüğünde olan bu şehir denizden bir günlük mesafededir ve nehir üzerinde bulunmaktadır. Nehrin suyu denizden gelir ve kara içerisinde on iki günlük mesafe kadar uzanmaktadır. Burada yaşayan halklar, ister Manzili olsun ister Yukarı Hindistanlı olsun farketmeksizin herkes puta tapar. Bu şehirde denizcilik faaliyetleri o kadar fazladır ki, anlatacaklarım bazı insanlar için inanılması güç gelecektir. Gerçekten tüm İtalya'nın sahip olduğu gemi sayısı bu şehrin sahip olduğu kadar değildir. Burada 1 grottan daha az miktarda bir para ile 300 pound (136 kg.) taze zencefil alınabilir. Kaz ise dünyanın herhangi bir yerinde rastlanabileceklerden daha büyük, güzel ve ucuzdur. Kazın bir tanesinin büyüklüğü bizimkinin iki tanesine denk gelmektedir. Rengi süt gibi bembeyaz iken, kafalarının en ucunda yumurta büyüklüğünde kan rengi gibi kıpkırmızılı bir kemik çıkıntısı bulunur. Boynunun aşağısından yarım karış kadar bir deri sarkmaktadır. Semiz ama iyi temizlenmiş ve güzel marine edilmiş bir kaz ise, 1 grottan daha

¹²⁵ Hz. İsa'nın Göğe Yükseliş Günü, Hristiyanlığa göre Hz. İsa'nın dirildiği, ölümünden sonraki 40. günde göğe yükseldiği gündür: İnsan vücudu ile doğmuş olan Hz. İsa'nın cennete alındığı gündür.

¹²⁶ Censcalan (*Senscalan, Cynkalan, Sinkalan, Chinkalan*) günümüzde Guangzhou şehridir. Güney Çin Denizi ile sınırlı olduğundan dolayı Çin'in "Güney Kapısı" da denilmektedir. Ming hanedallığı döneminde, tek denizasıırı ticaret limanı olarak belirlenmiştir (1757). Marco Polo, bu şehirden hiç bahsetmemiştir. İbn Battûta'da (II, s. 330-332) ise, Sinkalan olarak adı geçmektedir ve başka deyişle de *Sînu's-sîn*: Çin'in Çin'i demektir. Şehrin ortasında hükümdar tarafından inşa edilen ve dokuz kapısı olan büyük bir tapınak bulunmaktadır. Geçim sıkıntısı yaşayan yaşlılar, dul kadınlar ve kimsesiz çocuklara buradan geçim masrafları, giysi vesair dağıtılır.

az bir para ile alınabilir. Kaz gibi ördek ve tavuklar da o kadar büyüktür ki, bu durum sizin tarafınızdan hakikaten şaşkıncı bir olay olarak düşünülebilir.

Burada dünyanın en büyük yılanları bulunmaktadır. Birçok yılan türü yakalanıp getirilerek, masaları donatır ve iştahla yenilir. Yılanın[çok leziz bir kokusu vardır ve]popüler bir yemektir. Biri bir yemek davetine gittiğinde eğer sofrada bir çeşit bile olsun yılan yemeği göremezse boşuna geldiğini düşünür ve hayal kırıklığına uğramış olur. Kısacası bu şehirde akla gelen her türlü yiyecek mevcuttur.

30. Zaytun Denilen Ünlü Şehir: Orada Yaşayan Halk Nasıl Bir Tanrı Görüşüne Sahipti?

Buradan ayrılıp birçok şehir ve kasabadan geçerek Zaytun¹²⁷ denilen ünlü bir şehre vardım. Bizim Küçük Kardeşler keşişlerimizden biri orada iki ev ayarladılar. Hz. İsa Mesih uğruna şehit olan keşişlerin iskeletlerinin o evlere konmasını sağladım.

Bu şehirde, insanların yaşaması için ihtiyaç olan ne varsa dolup taşmaktadır. Mesela, siz yarım grot bile ödemedi 3 pound 8 onsluk (yaklaşık 1600 gr.) şeker satın alabilirsiniz. Bu şehirde Bologna'nın¹²⁸ iki katı olup birçok bekarın yaşadığı bir manastırı da bulunur, ancak buradakiler putperestlerdir. Benim ziyaret ettiğim bir manastırda¹²⁹ üç bin rahip ve onbir bin adet put bulunmaktadır. O putların arasında diğerlerine göre daha ufak bir put bile Saint Kristoper heykeli kadar büyüktür. Tam bir adak zamanına denk gelerek oraya gittim. Dolayısıyla her şeye kendi gözlerimle şahit oldum. Onların adak töreni şöyledir: Yemeğin sunulduğu tüm arz kâse hâlâ fokur fokur kaynarcasına sıcaktır. Oradan yukarıya çıkan buhar, putun yüzüne doğru geldiğinde, putun yemeği yediği zannedilirler. Fakat bunların dışında diğer tüm yemeğe dokunmadan kenarına bırakılır, daha sonra kıtlıktan çıkmış gibi hepsi yenilir ve bitirilir. Böyle yaparak da tanrıya güzelce ibadet yaptıklarını düşünürler.

¹²⁷ Zaytun (*Zaitun, Zeithun, Çayton*), Ortaçağ'da Çin'in batı ile ticaretini yürüttüğü en büyük limanlardan birisidir. Marco Polo, bu limandan o unutulmaz seyahatine çıkmıştır. İbn Battûta da, bu limana ayak basmış ve Marignolli bu limandan Hindistan'a gitmek için denize açılmıştır. Özellikle XIV. yüzyıl Çin'i hakkında söz söylemiş olan her yazar tarafından zikredilmektedir. Moğollar'ın bölgeden çekilmesiyle birlikte Çin ve Avrupa arasındaki ilişkiler sönmeye başlamıştır. XVI. yüzyılda ilişkiler, tekrardan canlanmaya başladığında artık Zaytun'un esamesi okunmamaktadır Martini'nin ima ettiği ve De Guines'in tahminlerine göre, Marco Polo'nun Zaytun dediği yer, Fu-kien eyaletindeki Ts'wan-chau fu limanıdır (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 183, n. 2).

¹²⁸ Bologna, İtalya'nın kuzeyinde Akdeniz sahilinde bulunan meşhur turistik şehridir.

¹²⁹ "Üç bin rahip ve onbir bin adet put bulunmaktadır" şeklindeki cümleye bakılırsa, buradaki manastır kesinlikle Budist tapınağı olmalıdır. Çünkü seyahatnamenin Çince tercümesinde "tapınak" olarak çevrilmiştir.

Burası dünyadaki en harika yerlerden biridir. Çünkü insanların yaşaması için gerekli olan her şey bulunmaktadır ve gerçekten öyledir. Burası hakkında gerçekten başka çok şey anlatmak gerekebilir, ama şuan için daha fazla yazmayalım.

31. Fuzo Şehri'nin Şaşırtıcı ve İlginç Balık Avlama Hikâyesi Hakkındaki Keşişin Anlattıkları

O yerden doğuya doğru yola çıkınca Fuzo¹³⁰ denilen şehre vardık. Bu şehrin çevresi 30 mil (48 km.) kadar olur. Burada dünyanın en büyük horozu ve kar gibi bembeyaz tavuk da bulunmaktadır. Ancak tavuğun tüyleri yok ama onun yerine koyun tüyelerine benzer tüy olur. Burası deniz kenarında bulunan çok görkemli güzel bir şehirdir.

Buradan ayrılıp 18 gün boyunca yaptığım seyahat sırasında birçok şehir ve kasabadan çeşitli olayları izlemiştım. Seyahat sırasında büyük bir dağa vardım. Dağın bir tarafında yaşayan tüm hayvanların rengi siyahtır. Burada yaşayan erkek ile kadınlar ilginç bir yaşam tarzına sahipler. Bunun aksine dağın diğer tarafındaki hayvanların hepsi beyaz rengindedir. Erkekler ve kadınların da diğer insanlardan farklı bir yaşam tarzı ile yaşamaktadırlar. Evlenmiş olan kadınların kafasında kemikten yapılmış büyük bir bidon taşımaktadır. Onunla o kadının evlenip evlenmediği anlaşılabilir.

Oradan ayrılıp 18 gün daha seyahat ederek birçok şehir ve kasabadan geçerek büyük bir nehre¹³¹ vardım ve [Belsa¹³² denilen] şehirde kaldık. Şehirde nehir üzerinde bir köprü¹³³ mevcuttur. Köprünün üzerinden geçen yolda benim kaldığım misafir evi bulunmaktadır. Misafir evinin sahibi ise, sanırım beni sevindirmek istediğinden “Eğer ilginç bir balık avı görmek isterseniz beni takip ediniz.” diyerek konuşmaya başladı ve beni köprünün üstüne

¹³⁰ Fuzo (*Fugiu*), günümüzde Fuzhou şehridir. Marco Polo (s. 398-399), burayı Fuzhou İmparatorluğu olarak kaydetmektedir. Yerli halkı putperesttir, yani Budistler ve Yüan Hanedanlığı'nın Büyük Kağan'ına bağlıdır.

¹³¹ Seyahatnamenin Çince tercümesinde (s. 72, n. 1), Odoric'in bahsettiği balık avlama yönteminden yola çıkarak, “bir büyük nehir” denilen, bu nehrin Qiantang Nehri (veya *Cien-t'ang Chiang*) olabileceği tahmininde bulunmaktadır.

¹³² Çince tercümesi yapan Ha Gaoji “Belsa, Zhejiang'da bulunan bir şehir olabilir” şeklinde ifade etse de, benzeyen telaffuzda isim olmadığından teyit edememiştir. Başka bir görüşe göre, Zhejiang'ın Wēnzhōu veya Lǐshuǐ Shì civarlarında olabilir.

¹³³ Yukarıdaki n. 131'de zikredildiği üzere, Qiantang Nehri olarak varsayılan büyük nehir üzerindeki köprü, doğal olarak Qiantang Nehri'nin üstünde bulunan bir köprü olması lazımdır. O dönemde köprü hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır, ancak günümüzde 1934 inşaatına başlanan ve 1973 yılında tamamlanan ve 1452 m. uzunluğu olan Qiantang Nehri Köprüsü bulunmaktadır.

götürdü. Orada ona ait birkaç tekne gördüm. Teknenin yanlarındaki askılarda bir su kuşu bağlı durmaktadır. Tekne sahibi de, su kuşunun yakaladığı balıkları yutmasını diye boğazlarını ipe sıkıca bağladı. Ondan sonra tekne sahibi üç büyük sepeti tekneye aldı: Teknenin başına ve sonuna birer sepet koyduktan sonra kalanı da ortasına koydu. Ardından su kuşunu salıverdi. Su kuşu bir anda suya dalıp pek çok balık yakaladı. Balıkları yakaladıkça artık otomatik olarak sepete getirip koyuverir. Bir süre sonra üç sepet dolduruldu. Ancak adam su kuşunun boğazındaki ipi çözererek kendileri için balık yakalayıp yesinler diye tekrar suya soktu. Su kuşları doyusya balık yedikten sonra teknedeki askısına geri döndüler ve az önceki gibi tekrar bağlandılar. Onların yakaladığı balıklardan birkaç balığı yemek malzemesi olarak kullandım¹³⁴.

Oradan ayrılıp birkaç gün seyahat ettikten sonra, balık yakalamak için bir başka yöntem daha izledim: İnsanlar tekne içinde durur ve sıcak su doldurdukları bidonları da yanlarında bulundurmuş. Herkes çırılçıplaktır ve omzlarında birer tane torba bulunmaktadır. Hemen suya atlayıp dalarlar ve [yaklaşık yarım saat geçtikten sonra] elleriyle balıkları yakalayıp omuzlarındaki torbaya koyarlar. Sudan çıktuktan sonra torbaları tekneye boşaltırlar, sonra sıcak su bulunan bidona girerler. Diğerler de sırayla ilk yapanın yaptıkları gibi aynı şekilde yaparlar. Böylece birçok balık yakalarlar.

32. Dünyadaki En Büyük Şehir: Kansay Şehri

Oradan ayrılıp “Cennet Şehri”¹³⁵ anlamına gelen Kansay¹³⁶ şehrine vardım. Kansay dünyadaki en büyük şehirdir. [Gerçekten o kadar büyük bir şehir ki, benim anlatmaya cesaret

¹³⁴ Bu şekildeki bir balık avında kullanılan su kuşu, genellikle pelikan veya balık kartalı türünden karabataktır. Karabatak Balık Avcılığı, Japonya ve Güney Amerika’da eski dönemlerden beri yaygın olarak kullanılır. Bu tip balık avı, Ortaçağ Avrupa’sında, daha çok İngiltere ile Fransa’da bir araya gelip yapılan bir nevi spor şeklinde popüler olmuştur.

¹³⁵ “Cennet Şehri” olarak tabir edilmesi muhtemelen “Gökyüzünde cennet, onun altında Suzhou ile Hangzhou bulunur (*Heaven above, Suzhou and Hangzhou below*) (上有天堂, 下有苏杭)” atasözünden gelen bir ifade olmalıdır. Bu Suzhou ile Hangzhou’nun güzelliği, gelişmişliği ve zenginliğini göstermektedir.

¹³⁶ Kansay (*Cansay*), günümüzde Hangzhou şehridir. Çin’in yedi kadim şehrinden biridir. Çin’in güneydoğu bölgesinin en güzel yeri, deniz ürünleri ile pirinç şehri, 200 çeşit ipek üretildiği yeri ve insan cennedi gibi çeşitli lakaplarla da adlandırılmaktadır. XIII. yüzyıldan itibaren Hristiyanlık, ilk olarak Fransisken cemaati ile Çin’e girmeye başlar ve başkent (bugünkü Pekin) dahil büyük şehirlere din görevlileri gönderilerek kiliseler kurulmuştur. Burada dünyadaki en büyük Çinlilerin kilisesi “Süngiltang” dahil 39 kilise bulunmaktadır. Marco Polo, İbn Battûta ve Odoric, bu şehrin Güney Song Hanedanlığı’nın başkenti olduktan sonra, en hareketli olduğu dönemde ziyaret ettikleri için birçok hikâye yazmışlardır. Özellikle Marco Polo, buraya birkaç kere uğramış ve şehir hakkında 22 sayfada şaşırtıcı bir rakamla bilgiler aktarmaktadır. İbn Battûta ise, bu şehri oluşturan 6 küçük şehri tek tek tanıtmaktadır.

etmem mümkün değildir. Venedik'ten oraya gidip gelen birçok insanla karşılaştığım için şükürler olsun.]] Şehrin etrafı hemen hemen 100 mil (160.93 km.) olmakla birlikte, insanların yaşamadığı bir karışık yer bile yoktur. Ayrıca 10 veya 12 hanenin birlikte yaşadığı kiralık ev çoktur. Şehirde birkaç büyük banliyö bölgesi de bulunmakla beraber, banliyö bölgesinin nüfusu şehrin kendi nüfusundan daha fazla olmaktadır. Şehirde 12 ana kapı bulunur. Her kapıdan yaklaşık 8 mil (12.87 km.) kadar bir uzunlukta bir dümdüz anayol uzanmaktadır. Buradaki bir anayol bile Venedik veya Padova'dan daha büyüktür. Dolayısıyla siz bir banliyö bölgesinde 6-7 gün seyahat etseniz de sanırım en kısa yerini gezmiş olacaksınız.

Bu şehir de, Venedik şehri gibi durgun suyun çamur alanı [kanal ile birlikte] üstünde yer almaktadır. Şehirde oniki binden fazla köprü mevcuttur. Her köprüde Büyük Kağan için şehri koruyan garnizon yerleştirilmiştir. Şehrin kenarından bir nehir geçmektedir. Dolayısıyla bu şehir, Po Nehri'nin¹³⁷ kenarındaki Perara gibi nehir yakınında kurulmuş ve dolayısıyla genişliğinden daha boyu uzun olmuştur.

Şehrin durumu hakkında elimden geldiğince bilgi edinmek istedim. Hristiyanlar ile Sarazenler, putperestler ve diğer herkese soru sormaya çalıştım. Onlar sanki ağız birliği etmişçesine şehrin etrafının 100 mil olduğunu söylediler. Hükümdardan aldıkları emre göre, her hane her sene vergi olarak Büyük Kağan'a bir Balis,¹³⁸ yani ipek gibi 5 kağıt para¹³⁹ ödemesi gerekirmiş. Bu da 1.5 Florin'e¹⁴⁰ denk gelmektedir. Bunların yönetim şekli ise şöyledir: on ya da oniki haneyi bir birim olarak kabul ederek bir baş grup yapılırlar¹⁴¹ ve her haneden yukarıdaki gibi vergi alınır. Bu şekilde meydana gelen hanelerden oluşturulan toplam

¹³⁷ Po Nehri, İtalya'nın batı sınırında bulunan ve 652 km. uzunluğu ile İtalya'nın ve Avrupa'nın en büyük nehirlerinden biridir.

¹³⁸ [Balis (*Yastuk*), Moğol devrimde iktisadî işlemlerde kullanılan yaklaşık 8 miskal ağırlığındaki güneş şeklindeki altın ve gümüş parçalarına (külçe) denmektedir. Bkz. Hansan Enverî, *Ferheng-i Feşorde-i Sohan*, İntişarat-ı Sohan, Tahran, Hicrî Şemsî 1382, 3.baskı, I.Cilt, s. 291].

¹³⁹ Yüan hanedanlığının kağıt parasına "Ço (*Chao*)" denilir.

¹⁴⁰ Florin, İtalya'nın Floransa şehrinde kullanılmış olan madeni bir paradır.

¹⁴¹ Yüan İmparatorluğu'nun Băojiă Sistemi'dir. Bu sistemin yapısına bakılırsa, ilk olarak 100 haneyi (aile) bir gruba getirerek "Jia" oluşturulur, sonrasında bu jia'da onar onar bölünerek "Bao" oluşturulur. Bir haneyi toplum yapısının temel birimi olarak değerlendiren bir nevi idari sistemdir. Aynı toplulukta yaşayanlar arasında birbirlerine karşı düzen ve güvenlik sorumluluğu elde etmeleri sağlanır. Yüan döneminde ise, bu sistem biraz değiştirilerek 20 haneden bir "Jia" oluşturmaya başladılar ve bunun başındaki kişiye de "Jiashang" ismi verildi. Daha sonra King Hanedanı dönemine gelindiğinde 10 haneden "Pai", on pai'dan "Jia" ve on jia'dan da "Bao" oluşturularak sistem değiştirilmiş ve sisteme de "Paijia" adı verilmiştir.

85 tümen¹⁴² mevcuttur. Bu sayıya Sarazenlerin hanelerinden oluşan 4 tümen de eklenince toplam 89 tümen olur. Şimdi 1 tümen, on bin hane demektir. Üstelik bu tümenlerde ara sıra Hristiyanlar, tüccarlar ve sadece geçip gidenler de bulunur.

Bunun gibi benim en ilginç bulduğum şey, bu kadar çok insanın bir yerde yaşanabilmesi için nasıl bir düzenleme yapıldığı ve her zaman nasıl bu kadar çok ekmek, domuz eti, pirinç ve şarap sağlanabildikleridir. Diğer adıyla Bigni denilen şarap, enfes bir içecek olarak büyük ün kazanmıştır. Burada gerçekten birçok yiyecek mevcuttur.

33. Keşiş Odoric'in Bir Put Tapınağında Gördüğü Şaşırtıcı Manzara Hakkında

Burası daha önce Manzi imparatorunun yaşadığı hükümdar şehridir. Daha erken dönemlerde bu şehirde yaşamış 4 keşiş kardeşimiz, buradaki yetkililerden birinin Hristiyan olmasına yardımcı olmuş ve ben onun evinde misafir oldum. Bir gün kendisi bana “Ata [baba anlamında], buraya gidip bakmak istemez misiniz?” diye sorduğunda, kesinlikle gitmek istediğimi söyledim. Bir gemiye binerek burada yaşayan bir halka ait [Tebe¹⁴³ denilen] bir büyük tapınağa vardık. Kendisi bir rahibi çağırdı ve “Bu Frank rabbanı (Frank rahibi anlamında) görmüş müydünüz? Kendisi güneş batan yerden geldi. Büyük Kağan'ın uzun yaşaması için dua etmeye Hanbalık'a¹⁴⁴ gitmektedir. Haydi ona, görmeye değerli olan ne

¹⁴² Moğolca'da Tümen (*Tuman*) 10,000 sayısına eşittir. Bu kelime, İranlılar ve Araplar tarafından Moğolca'dan ödünç alınmıştır ve ağırlığı ya da değeri 10,000 miskale veyahutta Arapça 10,000 dirheme (gümüş) eşittir. “Moğollar ve Hârizmliler bu kelimeyi genellikle 10,000 kişiden oluşan toplulukları tanımlamak için kullanır. Örneğin; Semerkant halkı 7 tûmendir, yani silah taşıyabilecek yetmiş bin kişidir.” Marco Polo (II, s. 192), Quinsai'nin nüfusunu 170 tümen ocak olarak hesaplamıştır, fakat o, Odoric'in bu abartılı ifadesinde her bir ocağın on ila on iki aileyi temsil ettiğini hesaba katmamıştır.” Dahası, şunu ifade etmeliyim ki, bu şehirde 160 tümen ocak ya da diğer bir ifade ile 160 tümen ev vardır. Şimdi eğer bir tümen on bine eşitse, toplamda bir milyon altı yüz bin ev vardır ve bunlar arasında muazzam güzellikte pek çok da saray vardır” (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 198, n. 3). [Bilgi için bkz. Osman G. Özgüdenli, “Tümen”, *DİA*, XLI, (2011), s. 461-462].

¹⁴³ Tebe (*Thebe*) için, seyahatnamenin Çince tercümesini yapan Ha Gaoji, kelimenin telaffuzunda bir değişiklik olma ihtimali üzerinde durarak, Odoric'in uğradığı yerin, Hangzhou'nun kuzeybatısında bulunan “Lingyin Tapınağı” olabileceğini kaydetmektedir (s. 75, n. 1).

¹⁴⁴ Hanbalık (*Cambalech*), Göktürk dilinde “Kağan'ın Şehri (Cam=Khan, Balech=Baliq)” anlamına gelmektedir. Kubilay zamanındaki Shangdu ile Yüan hanedanlığının başşehri olan Dadu (*Taydo*), günümüzdeki Pekin'den bahsedilmektedir. Marco Polo'da, Cabaluc, Ganbalu, Canbalu, Garibalu, Cambalu ve Cambaluc olarak geçmektedir. İbn Battûta ise, Canbaluc, Qanbaliq ve Khan Baliq olarak vermektedir. Burası Kubilay tarafından 1267 yılında inşa edilmeye başlanmış ve yaklaşık 20 yılda tamamlamıştır. Yüan Hanedalığı kurulunca başkent ilan edilerek “Dadu (*Taydo*)” ismi verilmiştir. Tahminen bugünkü güneyde Cháng'ānjiē [bir cadde adı], kuzeyinde Beifucheng [kuzeyde buluna topraklı bir sur adı], doğuda Zhaoyangmen [12 umumi giriş ve çıkış yapılan kapılarından birinin adı] ve batıda ise Fuchengmen'e [9 iç kalesinin kapılarından birinin adı] kadar yeri kapsamaktadır. 1346 yılında buraya uğramış olan İbn Battûta (II, s. 341-346), adını Kahaniq olarak kaydetmiş ve dünyanın en büyük bir şehirlerinden biri olduğunu belirterek, kağanın gücü ve sarayları hakkında detaylı bilgiler vermiştir.

varsa hepsini gösteriniz. O zaman kendisi de memleketine döndüğünde ‘Kansay’da falan falan olağanüstü olayları gördüm.’ diye söyleyebilecek değil mi!” diye söyledi. Rahip de sevinerek öyle yapacağını söyledi.

Rahip yemek masasından yiyecek artığıyla doldurulmuş iki küpü alarak gitmek istediğimiz korunun kapısını açtı. Koru içerisinde yemyeşil ağaçlarla sarılmış [ve etrafı taş mağara olan] ufacık bir dağ bulunmaktadır. Biz orada dururken rahip gonga vurmaya başladı. Bu sesi duyar duymaz, sayısız hayvan dağdan indi. Ape¹⁴⁵ ile Mongki¹⁴⁶ ve insan yüzlü birçok hayvan ki sayıları yaklaşık 3,000 kadar olmuştur. Rahibin etrafında sıraya dizildiler ve yerlerini aldılar. Hayvanlar yerlerini alınca, rahip onların önüne küpü bırakarak mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde onların yemeğini verdi. Hayvanlar yemeklerini bitirir bitirmez, rahip tekrar gonga vurmaya başladı. O zaman hayvanların hepsi geri döndüler. Ben kahkahayla güldüm ve “Lüften, bana açıklayın. Gerçekten bu ne demektir?” diye sordum. O da; “Bu hayvanlar, asilzadelerin ruhudur. Bizim bu hayvanlara yemek yedirmemizin sebebi, tanrıya karşı duyan sevgimizdendir.” dedi. Ben “Ama bu hayvanlar, insan ruhu değil bilakis acımasız canavarlardır” diye karşılık verince “Hayır, gerçekten bu hayvanlar asilzadelerin ruhudur, başka bir şey olamaz. Bir kimse asilse, onun ruhu böyle değerli hayvanlardan birinin vücudu içine girmiş olur. Fakat kaba ve görgüsüz kimsenin ruhu ise değersiz bir hayvanın vücuduna girmiş olur!” dedi. Benim düşünceme karşı onun anlattıklarından anladım ki, ne söylersem söyleyeyim, hiçbirine inanmayacağı kesindi.

Gerçek şu ki, biri bana bu şehrin muhteşemliği ve mucizesini anlatmamı isterse, ilgili herşeyi anlatsam bile buna kağıdım yetmez. Çünkü bu şehir, gerçekten dünyanın en büyük ve en değerli şehridir. Ayrıca ticaret için en uygun memleketlerden biridir.

34. Chilenu Şehri, Büyük Talay Nehri ve Cüceler Hakkında

¹⁴⁵ [Eserin Korece tercümesinde “kuyruğu olmayan maymun” olarak açıklama yapmaktadır. s. 234].

¹⁴⁶ [Eserin Korece tercümesinde “maymun” olarak açıklama yapmaktadır. s. 234].

Şehirden ayrıldıktan altı gün sonra Chilenfu¹⁴⁷ denilen başka büyük bir şehre vardım. Bu şehrin duvar uzunluğu 40 mil (64.37 km.) kadar olur. Burada 360 tane taş köprü mevcuttur ve bu köprüler dünyada bilinen tüm taş köprülerden daha mükemmeldir. Manzi kralının ilk kaldığı ve ikamet ettiği şehri burasıdır. Pek çok kişinin yaşadığı bu şehirde insanı hayrete düşürecek oldukça gemi mevcuttur. Şehir ulaşım açısından rahat bir yerdedir ve çeşitli güzel mallardan da çokça bulunur.

Bu şehirden ayrılıp Talay¹⁴⁸ denilen büyük bir nehre vardım. Bu nehir, dünyada mevcut olanlardan en büyük nehirdir. En dar yerinin genişliği bile, 7 mil (11.26 km.) kadar olmaktadır. Bu nehir, Cüceler Ülkesi, yani Biduini'nin¹⁴⁹ içinden geçerek gider. Kathan¹⁵⁰ denilen şehirleri, dünyadaki en mükemmel ve güzel şehirlerden biridir. Bu cüceler boyu ancak üç karış uzunluğu kadardır. Duyduğum şeyler gerçekse, dünyada hiç kimse onların uğraştığı kadar pamuk yetiştiremezmiş. Orada yaşayan normal boydaki erkeklerin sahip olduğu erkek çocukların da, yarıdan fazlası cüce gibi boyları kısa olmaktadır. Kadınlar, beş yaşlarında evlendiğinden kendileri gibi ufak çocuklar çokça doğururlar. O cüceler, erkek veya kadın olsun boylarının kısa oluşuyla meşhurdur. Ama onlar da bizler gibi mantıklı ruhlara sahiptir.

35. İamzai ve Menzu Şehirleri Hakkında

Talay Nehri üzerinden seyahat ederken birçok şehir ve mahalleden geçip sonunda İamzai¹⁵¹ diye bir şehre vardım. Bizim Küçük Kardeşler keşişimiz orada bir ev hazırlamışlardır. Bu şehirde de Nasturi inancına bağlı üç kilise bulunmaktadır. Burası öyle büyük şehirdir ki, 48 tünden 58 tüne kadar hane bulunmaktadır. Bir tümen on bin hane demektir. Şehirde Hristiyanların hayatını devam ettirmek için kullanabilecekleri her türlü

¹⁴⁷ Chilenfu (Çince'de *Jinling*), günümüzde Yangtze Nehri'nin aşağısında bulunan Nankin (*Nanjing*) şehridir. Çin'in dört Kadim Şehri'nden (Beijing, Nanjing, Xian, Luoyang) biridir. Song Hanedanlığı döneminde, dünyanın en büyük şehri konumuna gelmiştir.

¹⁴⁸ Talay Nehri, dünyanın üçüncü ve Asya'nın da en uzun nehirlerinden olan Yangtze'dir. Başka deyişle de Uzun Nehri'dir. Talay (*Talai*) kelimesinin Moğolca'da deniz anlamındaki *dalai*'den türediği tahmin edilmektedir.

¹⁴⁹ Odoric, burada Cüceler Ülkesi olarak Biduini'den bahsetmiştir, ama bu ülkenin varlığını kanıtlayan herhangi bir bilgi yoktur. Dolayısıyla seyahat, sırasında duymuş olduklarını yazdırmış da olabilir.

¹⁵⁰ Odoric, Kathan için çok kısa bilgi vermektedir. Seyahat sırasında Kathan'a uğramamış olabilir. Çünkü burası hakkında duymuş olduklarından söz etmektedir. Dolayısıyla bunların gerçek olup olmadığı bilinmemektedir.

¹⁵¹ İamzai, günümüzde Yangzhōu şehridir.

malzeme fazlasıyla mevcuttur. Şehrin başkanı, sadece tuz vergisi şeklinde aldığı 500 tümen balisini vergi olarak toplamaktadır. 1 Balis, 1.5 Florin olduğuna göre 1 tümen de 15,000 Florin'e denk gelir. Fakat Şehrin başkanı, halkı bir lütuf olarak verginin 200 tümenlik kısmından muaf tutmuş ve bu şekilde felakete karşı önceden önlem alınmaktadır.

Bu şehirde bir âdete göre, eğer birisi arkadaşları için büyük bir yemek vermek isterse, bu işi profesyonelce yapmak üzere açılmış bir konağa gidip sahibine “Benim birkaç arkadaşıma bir ziyafet vermem için yer hazırlar mısınız? Ziyafet masraflarını ise şu şu şekilde ödemek isteriz” diye söyler. O zaman konak sahibi de söylenene göre hazırlar. Böylece misafirler, ziyafet veren kişinin evinden daha güzel ağırlanmış olur.

Bir de bu şehirde birçok gemi bulunur. Şehirden yaklaşık 10 mil (16.09 km.) uzaklıktaki büyük bir nehir olan Talay Nehri'nin çıkış tarafında Menzu¹⁵² denilen başka bir şehir bulunmaktadır. Bu şehrin dünyadaki diğer şehirlerde olduğundan daha harika ve daha çok gemiye sahip olduğunu tahmin edebilirdim. Tüm gemiler beyaz renkle boyandığı için kar gibi bembeyaz bir renge sahiptir. Geminin içinde salon ile bar ve diğer çeşitli hizmet bölümleri bulunmaktadır. Nereye bakarsanız bakın geminin görünüşüne önem verilmiş ve tertemiz düzenlenmiştir. Siz bu bölgede bulunan birçok gemi hakkındakileri duymuş olsanız, hatta kendiniz görmüş olsanız bile bazılarına inanmakta güçlü çekersiniz.

36. Karamoran¹⁵³ Nehri ile Keşiş Odoric'in Ziyaret Ettiği Diğer Şehirler Hakkında

O şehirden ayrılıp tertemiz bir su yolu üzerinden çeşitli şehir ve kasabalardan geçtim. Yola çıktıktan sonra 8 günden sonra ancak Lenzin¹⁵⁴ denilen şehre vardım. Şehir Karamoran denilen nehrin kenarında bulunmaktadır. Bu nehir tam Hıtay'ın¹⁵⁵ ortasından geçtiği için eğer

¹⁵² Menzu (*Mingzhōu*), bugünkü bir liman şehri olan Ningbō olduğu kesindir. Ancak, Odoric'in Yangzhou şehriden 10 mil mesafede olduğunu ya da Talay Nehri'nin çıkış tarafında olduğunu belirtmesi bir hata olabilir. Çünkü Menzu ile ilgili söylediklerine bakılırsa kendisinin bizzat Menzu'ya gitmediği anlaşılır.

¹⁵³ Karamoran (*Caramoran*), Moğolca'da “Kara Nehir” anlamına gelir, “Sarı Nehir”i zikretmektedir.

¹⁵⁴ Odoric, Lenzin'in Karamoran yani Sarı Nehir'in kenarında bulunduğunu belirtmekte, fakat burada yanlış olmalıdır. Çünkü Lenzin şehri, Çince telaffuzuyla *Linçing*, bu da Sarı Nehir'in kenarında değil, kanalın kenarında bulunur. Odoric, bu kanalı Sarı Nehir'in bir parçası olarak kabul ettiğinden yanlış olabilir.

¹⁵⁵ Hıtay (*Cathay*) kelimesinin doğru telaffuzu *Catai*, *Cathay* olması lazımdır. Bu kelimeyi ilk Avrupa'ya tanıtan Giovanni de Piano Carpini'nin eserinde de bu şekilde geçmektedir. Alman Sinolog W. Franke'ye göre, “Cathay”, “Kitai” kelimesiyle birlikte Batılılar tarafından Hıtaylar için kullanılmıştır. Bu Hıtaylar, Liao'da (916-1125) kurulan Kitanlardan gelmektedir. Liao yıkılınca bu Kitanlar batıya doğru giderek Orta Asya'daki Seyhun veya Sirderya havzasında Karahıtaylar (Khara Kitai), yani

sahil kenarında kurulan set yıkılırsa, sanki Perara şehrini etkileyen Po Nehri'nin dalgaları gibi o bölgede büyük bir felakete sebep olacaktır. Bu yolu takip ederek doğuya doğru seyahat edip birçok kasaba ve şehir geçerek Sunzumayu¹⁵⁶ denilen şehre vardım. Sanırım dünyanın birçok yerinden daha çok ipek burada üretilmektedir. İpeğin en değerli ve kıymetli olduğu zamanda dahi burada 8 grot bile ödemedem 40 pound (18.14 kg.) kadar ipek satın alabilirsiniz. Yine çeşit çeşit mallar görebilirsiniz. Ayrıca ekmek ve içki gibi güzel mallar mevcuttur. [Buranın nüfusu benim gördüğüm diğer yerlerden fazladır. Nedenini sorduğum zaman onlar cevap olarak, “Çünkü buranın havası o kadar temiz ki, burada insanların yaşlılık haricinde başka bir nedenle öldükleri pek görülmez” dediler.]

37. Keşiş'in Hanbalık'a Varışı ve Oradaki Büyük Kağan'ın Sarayı Hakkında

Oradan ayrılıp doğudaki¹⁵⁷ birçok şehir ve kasbalardan geçerek sonunda asil şehri Hıtay'ın o meşhur eyaletine bağlı antik kale Hanbalık'a vardım. Tatarların bu şehri zaptetmesinden sonra yarım mil (804 m.) mesafede başka bir şehir kurulmuş ve onlar orayı Taydo¹⁵⁸ olarak isimlendirmiştir.

Bu arkada kurulan şehirde, 12 kale kapısı mevcuttur ve iki kapı arasındaki mesafe ise 2 mil kadar olur. İki şehir arasında bir hayli kalabalık bir topluluk yaşamaktadır ve bu iki şehrin etrafının toplamı da yaklaşık 40 mil (64.37 km.'den fazla) kadardır. Büyük Kağan, burada kendisi için yapılmış ve duvarlarının etrafı 4 mil (6.43 km.) kadar olan büyük bir saraya sahiptir. Bu sarayın dışında da çeşitli süslü saraylar bulunur. [Büyük sarayın surları içinde, çift sur bulunmaktadır. Bu iki sur arasındaki mesafe ok atımı mesafesinin yarısı kadar olmaktadır. İki sur arasında Büyük Kağan'ın deposu bulunur ve kölelerin tamamı orada yaşamaktadır.

Batı Liao kurmuşlardır, 1218 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. [Bilgi için bkz. C. E. Bosworth, “Karā Khitay”, *EP* (İng.), IV, (1997) s. 580-583; Osman G. Özkuzugüdenli, *Sultan Sencer ve Karahitaylar -Katavan Savaşı- (536/1141)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1994; Ahmet Taşağıl, “Karahitaylar”, *DİA*, XXIV, (2001), s. 415-416].

¹⁵⁶ Sunzumayu, Marco Polo'da “Singju Matu” olarak geçmektedir. Odoric, bu şehre Lenzin'den doğuya doğru seyahat ederek ulaştıklarını zikretse de, Odoric'in bu ifadesi hatalı olabilir. Doğrusu, doğu değil güneydoğu olması gerekir. Ayrıca coğrafi olarak Lenzin, Sunzumayu'nun kuzeyinde bulunmaktadır.

¹⁵⁷ Odoric, Jining'den ayrılarak Hanbalık (*Cambalech*, bugünkü Pekin)'a varışı doğudan değil kuzeyden olmalıdır.

¹⁵⁸ Taydo, Çince'de *Dadu* ve “Büyük Başşehir” anlamına gelmektedir. Bugünkü başkenti Pekin'dir. Jin Hanedanlığı, Zhongdu'nun eski yeri olan kuzeydoğu tarafında bulunmaktadır. Kubilay döneminde 1267 yılından itibaren 1368 yılına kadar Yüan Hanedanlığı'nın başkenti olmuştur. 1368 yılında Ming Hanedanlığı başa geçince ismi, Pekin olarak değiştirilmiştir.

Ayrıca sur içinde Büyük Kağan ile ailesinin tamamı yaşamaktadır. Kağan'ın ailesi çok kalabalıktır: Onlar arasında evlatlar, damatlar, torunlar, birçok kuma, danışmanlar, yardımcıları ve hizmetçiler bulunmaktadır. Bu şekilde çevresi 4 mil kadar olan sarayda tamamen insanlar yaşamaktadır.]

Büyük sarayın surları içerisinde alçak bir dağ ve o dağın tepesinde dünyadaki en gösterişli saray bulunmaktadır. Dağın her yerine ağaç dikildiği için “Yeşil Dağ” adı verilmiş. Dağın yanında bir gölet ve gölet [eni 1 milden (1.6 km.) fazladır] üzerinde çok güzel bir köprü¹⁵⁹ bulunmaktadır. Bu gölette o kadar çok yaban kazı, ördek ve kuğu bulunur ki, bu hayvanların görüntüsü muhteşemdir. Dolayısıyla kral eğlenmek istediğinde bu gölet dışında başka bir şey aramaya ihtiyaç duymaz. Ayrıca sur içinde çeşitli yaban hayvanları ile dolu bir orman bulunduğu için Kağan'ın kendi bölgesi dışına çıkmadan da istediği gibi avlanması mümkündür.

Her neyse Büyük Kağan'ın yaşadığı sarayın muazzam ve harika bir görüntüsü mevcuttur: Sarayın sütun sekisi, yerden 2 adım¹⁶⁰ kadar yüksekliktedir. Sarayın içinde altından yapılmış 24 kolonu bulunur. Duvarların hepsinde dünyanın en güzel derileri olduğu söylenen kırmızı deriler asılıdır. Sarayın ortasında koca bir kap¹⁶¹ bulunur, yüksekliği de 2 adımdan fazladır ve hepsi Merdakas¹⁶² denilen mücevher ile yapılmıştır. [O kadar detaylı ki, duyduğuma göre onun değeri dört büyük kasabadan fazlaymış.] Kabın etrafında altınla çemberlenmiş ve her köşesinde sanki birbiriyle yarışan ejderha figürü yerleştirilmiştir. Bir de bu kapta büyük inciler ile örülmüş bir karış kadar file şeklinde bir saçak aşağı doğru

¹⁵⁹ Çinli Taozongyi'nin *Chuo Geong Lu* isimli eserindeki bilgiye göre, bu köprü “Baiyushiqiao” yani Beyaz Yeşim Taşı Köprüsü'dür.

¹⁶⁰ Eski bir uzunluk ölçü birimi olup, bir adım yaklaşık 165 cm.'dir. [Asurlular'ın kullandığı ve bir adımın 2,5 m.'ye tekabül ettiği de söylenmektedir (Ünal Taşkın, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005, s. 141)].

¹⁶¹ *Chuo Geong Lu*'deki bilgiye göre, Yüan Hanedanlığı sarayında iki büyük içki kabı bulunur. Biri hükümdarın elçilerini kabul ettiği yer, Zhèngdiàn'da, diğeri ise Guanghai'dan'ın içindeki Xioyudian'da bulunmaktadır. Odoric'in gördüğü “koca bir kap” ise dışarıdan gelenler için açıkta olan Xioyudian'daki kap olması olasılığı yüksektir.

¹⁶² Merdakas (*Merdacas*), Farsça'daki “murda-gosh”ten türemiş Arapça “mardakush”dan gelmektedir. Bununla ilgili birçok görüş mevcuttur. Ancak *Chuo Geong Lu*'da şöyle bir kayıt bulunmaktadır: “Xioyudian'da bulunan kap ise, siyahî yeşim taşından yapılmış içki kabıdır. Yeşim taşı üzerinde beyaz desen görünür ve balık ile hayvanlar deniz dalgaları üzerinde gezinir gibi görünen figürü mevcuttur.” Dolayısıyla Merdakas, beyaz desenli bir yeşim taşı olduğu tahmin edilebilir.

sarkıtılmış olarak durur. Küpteki içki ise, sarayın avlusundan boru ile gönderilir ve küpün yanında bulunan birçok altın kadeh ile kişi dilediği zaman buradan içki alıp içebilir.

Ayrıca saray salonunda altından yapılmış birçok tavus kuşu bulunur. Tatarlardan kim olursan olsun herkes hükümdarını sevindirmek isterse, birer kişi sırayla tavus kuşlarının önüne geçip el çırpar, o zaman tavus kuşları da sanki dans edermiş gibi kanatlarını çırparlar. Eğer bu doğruysa kesinlikle şeytanın bir hilesi ya da yer altındaki bir mekanizma tarafında kontrol ediliyor olmalıdır.

38. Keşişin, Kağan'ın Sarayındaki Nezareti Hakkında

Büyük Kağan, tahta oturduğunda kraliçe onun sol tarafında yer alır ve bir basamak altında diğer iki eşi oturur. Merdivenin en altında ise, saraydaki diğer tüm kadınlar ayakta durmaktadır. Evli olanların başlarında insan ayağına benzeyen şapka olur ve bunların uzunluğu da bir buçuk kubit¹⁶³ kadar olmaktadır. Şapkanın tepesine turna tüyü takılır, kenarları ise büyük incilerle süslenir¹⁶⁴. Bundan dolayı dünyanın neresinde bu kadar güzel ve büyük inci bulunur diye düşünürseniz, ancak bu kadınların süslü eşyalarında bulabilirsiniz.

Kralın sağında ileride onun yerine geçecek ilk oğlu oturur. Ondan sonra kral soyundan gelen bireyleri ayakta durur. Bunlar arasında ayrıca kralın ağızından çıkan her sözü yazan dört katip bulunur. Kralın önünde baronlar ile diğerleri sırasıyla sayısız sayıda durmaktadır. Kral tarafından konuşma için seçilenler dışında hiç kimse bir söz dahi edemezler. Sadece espri yaparak hükümdarı güldüren soytarı bu durumdan muaf tutulur. Onlar bile kralın onlara belirlemiş olduğu yerin dışına çıkamazlar.

Sarayın kapısı baronlar tarafından muhafız korunur ve hiç kimsenin yaklaşmasına izin verilmez. Eğer yaklaşan olur ve yakalanırsa da çok kötü biçimde dövülür.

Büyük Kağan bir şölen vermek isterse, başlarında mücevher ile süslenmiş taç takan 14,000 baronu çağırır ve şölende kendisi için bekletir. Baronların hepsi birer kaftan giyinir ve bu kaftandaki incilerin değeri ise 15,000 Florin olur. Sarayın içerisi düzenlidir: Tüm çalışanlar 10 hane, 100 hane ve 1,000 hane şeklinde gruplandırılmış olup herkesin kendi sorumlulukları

¹⁶³ Kubit (*Cubit*) uzunluk ölçü birimidir. Bir kubit, dirsekten orta parmağın ucuna kadar olan uzunluk olarak yaklaşık 45-50 cm.'dir.

¹⁶⁴ Moğollar'da soylu kadınların dışarıya çıkarken kullandığı "Guguli" isimli başlıktan söz etmektedir. [Moğolca'da ise buna "Boktakı (БОГТАГ)" denilmektedir].

olmaktadır. Kendileri ya da yardımcıları bu sorumluklarını yerine getiremez ise birbirinin sorumluklarını alırlar¹⁶⁵.

Ben hükümdarın bulunduğu bu başkentte yaklaşık üç sene boyunca kaldım ve onların şerefine verilen şöenlere de arasına katılırdım. Küçük Kardeşler keşişlerimiz bizim için sarayda bir yer edinmiştir. Biz ne zaman istersek hükümdarın yanına geçerek ona hayır dualarımızı sunma görevini üstlenmiştik. Bu sebeple fırsat buldukça Hristiyanlar, Sarazenler ve çeşitli putperestler ile bizim dinimize katılanlardan gayretle bir şeyler öğrenmeye çalışırdım. Dinimize katılan imanlılar arasında hem saray içinde bulunan başbaron hem de kral ile kişisel bağlantısı olanlar bulunur. Onların hemen hemen hepsi ağız birliği etmişçesine bana şöyle söylemişler; Kralın sadece kendisine bağlı müzisyen sayısı bile 13 tümen, av köpeklerine, yaban hayvanlarına bakan 15 tümen, kral ailesinin tedavisi ile görevli ise 400 putperest, 8 Hristiyan ve 1 Sarazen hekim bulunur. Bunların hepsinin tüm ihtiyacı saraydan tedarik edilir. [Bu sayı olarak ne artar ne de azalır. Ancak biri ölürse diğeri onun yerine geçer.] Diğerkurumlardaki sayılar hakkında hiçbir tahminde bulunamaz. [Kısaca ifade etmek gerekirse saraydaki düzen gerçekten muazzam ve dünyada düzen bakımından benzersizdir. Baron, asilzade, köle, kâtip, Hristiyan, Göktürk ve putperestler bir arada yaşamaktalar. Bu insanların her türlü ihtiyacı saray tarafından karşılanmaktadır.]

39. Büyük Kağan'ın Ülke Gezleri Sırasındaki Düzen Hakkında

Tam o sıralarda bu hükümdar, Sandu¹⁶⁶ denilen yerde yaz mevsimini geçirmektedir. Burası kuzey tarafında yer almaktadır ve insanların yaşadığı yer olarak dünyadaki en soğuk yerlerden biridir. Fakat kış mevsimini Hanbalık'ta geçirmektedir. Kağan'ın bir yerden bir

¹⁶⁵ Dahası Tatar imparatorunun tebaası üzerinde muazzam bir hakimiyeti vardı. İmparator tarafından yaşaması için kendisine gösterilen yeri terketmeye hiç kimse cesaret edemez. Ayrıca imparator, beylerinin de nerede yaşayacağını belirlerdi. İmparator, nasıl onların yaşayacağı yeri tayin ediyorsa, beylerde bin kişiyi idare edecek bir komutan tayin etmektedir. Binbaşı da yüz kişinin başında bulunacak kişiyi belirlemektedir. Yüz kişinin başı olan kişi de her on kişinin başında bulunacak şahsı tayin etmektedir (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 225, n. 2).

¹⁶⁶ Sandu, Yüan hanedanlığının kurucusu olan Kubilay'ın Xanadu'de kurduğu yazlık bir başşehirdir. Bu şehrin adını, Marco Polo (s. 235, n. 36) "Ciandu", eserin İngilizce tercümesi yapan Henri Yule "Shangdu" ve *Kubla Khan* (Kubilay Han) eserin yazarı İngiliz şair Samuel Taylor Coleridge ise "Xanadu" olarak zikretmektedir. Taydo ile arasındaki mesafe yaklaşık 200 km. olup Kubilay dahil geçmişte Moğol imparatorları bu iki başşehir arasında düzenli olarak gidip gelmişlerdir. Genellikle Ay takvimi'ne göre, Şubat ayında Taydo'dan ayrılarak kuzeyden gelip Nisan aylarında Sandu'ya varırlardı. Sandu'dan Taydo'ya dönüş ise, genellikle Eylül ayında olur. Bu şekilde kağanların Taydo'da ikametleri, yılda sadece dört veya beş ay olur.

başka yere gezinti yapma düzeni şöyledir: Ona bağlı dört kraliyet süvari birliği bulunur: Bir süvari birliği, hükümdar yola çıkmadan bir gün önce öncü olarak yola çıkar, onun yola çıkarken her iki yanına iki süvari birliği alır ve biri de bir gün sonra arkadan onu takip eder. Dolayısıyla hükümdar ne zaman yola çıkarsa sanki haçın tam ortasında durmuş gibi olur. Böyle bir yürüyüşte her birliğin kendi günlük hareket planı olur ve yerleştirildiği yerden askerlerin ihtiyaçları, yemekleri ve atların yemleri tedarik edilir. Kraliyet süvari birliğinin düzeni şöyledir: Hükümdar iki tekerlekli bir taşıta binerek gider. İçinde çok süslü bir yatak odası bulunur. Yatak odasının tümü ödağacı altından yapılmış çok lüks ve büyük deri bir perde ile örtülüdür. Ayrıca içi birçok mücevher ile doldurulmuştur. Katar ise dizgine takılmış ve iyi terbiye edilmiş dört fil ile sürülmektedir. Bazen de Roma Katolik kutsal giysisiyle güzel örtülmüş dört hızlı at tarafından çekilir. Kutse¹⁶⁷ denilen dört baron, Kağan'ın beraberinde olur ve onun herhangi bir zarara uğramasın diye bulunduğu araç korunmakla beraber kontrol edilir. Bazen katarıda oniki doğan bulundurulur. Katar içinde ya da başka bir yerde bulunan koruma ekiplerinden biri bir kuş görmüş olursa hemen doğan serbest bırakılarak kuşu takip etmesi sağlanır. Görevliler dışında hiç kimse, katarın taş atımı mesafesi kadar yakınına yaklaşamaz. İşte bu, her zaman bahsedilen Kağan'ın gezisinden bir görüntüdür.

Kağan'ın diğer eşleri de derecelerine göre bu seyahatte yer alırlar. Kağan'ın varisleri de benzer şekilde seyahat ederler.

Kağan'ın gezileri sırasında onunla beraber gidenlerin sayısına inanmak veya tahayyül etmek biraz zordur. Hükümdarı koruyan birlikteki asker sayısı 50 tümen olur ve hükümdar onların her türlü ihtiyacını karşılar. Eğer bunların arasında biri ölürse, hemen onun yerine başkası getirilerek her zaman sayı tamamlanır.

40. Kağan'ın Hakimiyetinin Büyüklüğü: Orada Konaklama Nasıl Yapılır ve Hükümdara Haberler Nasıl Ulaştırılır?

¹⁶⁷ Kutse (*Cuthe*), Odoric'in ifadesine bakılırsa "Hükümdar Koruma Birliği" ya da "hükümdarı koruyan kişi" anlamına gelen "keshig" veya "keshigten", "keshigtei", "questian"dan kısaltılmış olduğu tahmin edilmektedir. Bu, Moğol hükümdarının koruma birliği, Cengiz Han'ın 1206 yılında tahta çıktığı sırada toplam sayısı, on bin kadar olmuştur. Yuan İmparatorluğu döneminde ise, sayısının on binin üzerinden olduğu söylenebilir. Çünkü Marco Polo'nun kayıtlarına göre, Kağan'ın yanında on iki bin kişiden oluşan bir koruma birliği bulunur ve bunlar dört ayrı gruba ayrılarak nöbet tutarlar.

Bu imparatorluk, hükümdar tarafından 12 bölgeye ayrılmıştır. Her bölge “Singo”¹⁶⁸ diye adlandırılmıştır. Bu 12 Singo’dan biri de Manzi bölgesidir ve ona bağlı iki bin büyük şehir bulunmakadır. Gerçekten Kağan’ın imparatorluğu öylesine geniştir ki, buralar teker teker ziyaret edilecek olsa, bu iş 6 ay kadar sürer. Sayısı beş bin kadar olan adalar ise, bu on iki bölgeye dahil değildir. [Dahası bu imparatorluğu, büyük hükümdarın adına onun dört bakanı tarafından yönetilmektedir.]

Yolculuk yapanların günlük ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için hükümdar tarafından ülkenin her köşesinde, konak ve avlu olarak kullanılsın diye “Yam”¹⁶⁹ adı verilen konukevi yaptırılmıştır. Bu konukevlerinde çeşitli günlük ihtiyaçlar karşılanmaktadır. [O memlekette yolculuk yapan herkese, her kim olursa olsun fark etmeksizin ücretsiz iki öğün yemek verilmektedir.] Ülkede herhangi bir olay meydana gelince haberciler hemen ata binerek derhal saraya giderler. Ama meydana gelen olayın durumu çok mühim ve acilse vasıta olarak tek horgüçlü deve kullanılır. Haberci yam veya kervansaray ve istasyonlar civarına yaklaşıncı horn çalarlar. O zaman konukevi sahibi hemen başka bir haberciyi hazır bulundurur. Mektubu getiren haberci de ona teslim ettikten sonra kendisi orada kalarak dinlenir. Mektubu teslim alan haberci ise, hemen bir sonraki durağı olan Yam’a koşarak önceki adamın yaptığının aynısını yapar. Böylece hükümdar, normal bir gün¹⁷⁰ içerisinde 30 günlük mesafedeki habere

¹⁶⁸ Singo, Yüan İmparatorluğu döneminde ülkenin tümünü yönetmek için kurulan büyük ölçekli idarî yapıya denir. Bunun tam ismi “xingshèng”dir. Reşidü’-d-dîn’in *Câmi’u’t-tevârih* isimli eserinde “shing” olarak geçmektedir. Xingshèng, Jin Hanedanı döneminden beri kullanılmış olan hükümetin idarî kurumu adıdır. Başlıca Yüan döneminde, hükümetin merkez dışında kalan taşraya gönderdiği idarî makamı olarak zikredilmektedir. Fakat zamanla taşrada idarî merkezi haline gelmiş, adı da “xingshèng” olarak değiştirilmesi ile taşrada askerî yönetiminin başına geçmiş oldu. Seyahatnamenin İngilizce tercümesinde Reşidü’-d-dîn şöyle der: “Kağan’ın imparatorluğunda 12 Shing bulunur.” Klaproth şöyle alıntı yapmaktadır: “Bu Shing kelimesi Çince Sing ya da Ching kelimesidir. Eyalet ile eyalet yönetimini ifade etmek için kullanılır.” Cathayi İmparatorluğu’nun, Odoric’in söylediği gibi, on iki eyalete ayrıldığı doğrudur, fakat Manzi bu eyaletlerden sadece biridir. Kiang-che eyaletinin Kiang’ın güneyindeki bütün büyük şehirleri, ki Canton hariç, kapsadığı doğrudur. Kubilay ve onun halefleri tarafından oluşturulan on iki eyalet sistemine dair izler bundan sonra Reşidü’-d-dîn’den alıntı yapacağımız bilgilerde rastlanılmaktadır. Bununla birlikte Yüan Hanedanı zamanındaki on iki eyaletin şunlardır: Cheng Tung, Liao Yang, Chung Shu, Shen-Si, Ling Pe (Karakorum), Kan-su, Sze-ch’wan, Ho nan Kiang Pe, Kiang-che, Kiang si, Hu-kwang, Yun-Nan. Oxenham, eseri *Historical Atlas*’da Cheng tung ve Ling Pe’yi hariç tutarak yalnızca on eyaletin ismini vermektedir (*The Travels of Friar Odoric*, İngilizce trc. s. 231, n. 1).

¹⁶⁹ Yam, Moğollar zamanında bölgeleri birbirine bağlayan konaklama istasyonlarına denir. Moğolca’da “jam” olarak geçer ama Marco Polo ya da Odoric ise Eski Türkçe (Göktürk dili) veya Farsça’daki telaffuzu “yam” şeklini yazdığı tahmin edilebilir. Çince’deki “zhàn (çam)”, Moğolca’daki “jam”dan gelmektedir. Marco Polo’ya göre (s. 276), bu tarz konaklama istasyonları her 25-30 mil’den (40-48 km.) sonra bir yerleştirilmekte ve bir konaklama istasyonunda her zaman 300-400 at bekletilmekte olur.

¹⁷⁰ (*One natural day*) olup, Korece tercümesinde “güneşin doğuşundan batışına kadar ki ara zamanı” olarak açıklama yapmıştır (Korece trc. s.247).

ulaşmış olur. Ancak bir taşıt kullanmadan koşarak giden acil haberci ise başka bir düzeni takip eder: Bu hizmet için seçilenler “Çidebo”¹⁷¹ denilen istasyonlarda devamlı kalırlar. Onlar çok sayıda çingiraklı kemer takarlar. Bu istasyonların arasındaki mesafe yaklaşık 3 mil (4.8 km.) kadardır. Bu hizmette bulunan acil haberci, istasyona yaklaştığında çingirakları kullanarak gürültü çıkarırlar. O zaman istasyonda beklemekte olan diğer acil haberci derhal hazırlanır. Sonra mümkün olan en kısa zamanda mektubu diğer istasyona götürür. Bu şekilde birinden başka birine, en sonunda da Büyük Kağan’a kadar haber iletilir. Demek istediğim şu ki, Büyük Kağan ülkenin her yerinde çıkan olayların tamamını hemen anında ya da en kısa zamanda öğrenmiş olur.

41. Kağan’ın Büyük Avları Hakkında

Büyük Kağan avlanmaya çıkarken şöyle bir düzen takip edilir: Hanbalık’tan yaklaşık 20 günlük mesafede güzel bir orman bulunmaktadır. Etrafı 8 günde dolaşılacak büyüklüğe sahip ormanda gerçekten insanı şaşkına çevirecek kadar çok çeşitli hayvan mevcuttur. Ormanın her bir köşesinde Kağan için iyi çalışan bir görevli bulundurulur.

Kağan 3 veya 4 yılda bir kalabalık bir grup eşliğinde bu ormana gelir. Ormana gelince de öncelikle ormanın etrafı kovalayıcılar tarafından sarılır ve sonra bu tür eğlence için eğitilmiş köpek ve doğanlar salıverilir. Ondan sonra yavaş yavaş av hayvanlarının etrafındaki çember daraltılır: Böylece ormanın tam ortasındaki geniş meydana sıkışıp kalırlar. Bu sayede pek çok yaban hayvanı bir araya toplanmış olur; arslan, bizon, ayı ve karaca gibi çeşitli yaban hayvanı bulunur. Ancak hepsi aşırı derecede korkmuş olurlar. Ormana salıverilmiş doğan ile köpeklerden dolayı ortaya çıkan ürkütücü gürültü ve kargaşa o kadar fazladır ki, insan yanında bulunan kişinin söylediklerini dahi anlayamaz. Tüm [zavallı] hayvanlar, bu karmaşadan gelen korkudan dolayı titrerler. Hayvanlar ormanın içindeki boş alana doğru kovalanırken Kağan üç fil üzerine binerek gelip avlara karşı beş ok atar. Kağan ok atar atmaz onunla birlikte gelen herkes aynısını yapar. Herkes kendi oklarını attıktan sonra (herkesin okunda kendine özgü bir işaret bulunur) Büyük Kağan, gelenlere “Şyo” diye bağırır. Onun

¹⁷¹ Çidebo (*Chidebeo*), Yüan İmparatorluğu’nda normal konaklama istasyonu dışında da Song Hanedanlığı’nın sistemi temel alınarak geliştirilmiş olan acil haberleşme yerin adıdır. Çidebo, her 10 Li (yaklaşık 4 km.) veya 15 Li, 20 Li’den sonra kurulmuştur. Genellikle hükümet ve eyaletler gibi önemli taşra kurumlarına acilen iletilmesi gereken evrakları iletilen özel konaklama yerlerdir. Acil ve önemli evrakları taşıyan kişi, gündüz vakitte çingiraklı kemer takarak, geceleri ise meşale yakarak acil haberci olduğunu göstererek koşarlar. Ayrıca gün içinde 157 km. tamamlaması gerekir. Örneğin, günümüzde Horasan’dan Tebriz’e kadar normal konaklama istasyonları ile 6 günden fazla sürmekte iken, Çidebo ile 3-4 gün bile sürmez.

anlamı (daha net söylemek gerekirse) ormanda yakalanan hayvanlar “Salıverilsin!” demektir. O zaman [asilzadeler avın son bulunduğunu bildirerek köpek ve doğanları çağırırlar.] Av kovalamacasından ormandan çıkan hayvanlar, ormana geri dönebilsin diye bırakılır. Baronlar da yakaladıkları avları kontrol etmeye giderler ve atılmış olan oklar toplanır. (Oklar üzerlerindeki işaret ile ayırt edilir). Böylece herkes kendi okunun vurduğu avı toplamış olur. İşte bu Kağan’ın avlanma düzenidir.

42. Kağan’ın Kutlamakta Olduğu Dört Büyük Bayram Hakkında

Kağan her sene dört büyük şölen, yani doğum gününü ve sünnet gününü¹⁷² vesair kutlamaktadır. Bu bayramlara tüm baron, müzisyen ve yakın akrabaları çağırılır ve bu bayram şölenine katılması buyrulur. Şölende herkes için belirlenmiş olan oturma yeri mevcuttur. Fakat özellikle onun doğum günü ve sünnet günü şölenine herkesin katılması istenir. Bunun gibi şölene katılan baronlar mücevherlerle bezeli bir taç giyerek gelirler. O esnada Kağan daha önce tarif edildiği gibi tahtında oturur ve tüm baronlar kendileri için önceden ayrılmış olan yerlerde sıralanmış olurlar. Ancak baronların her birinin giysisi farklı olur. En başta yeşil ipek giyimli; ikinci sırada kırmızı renk giyimli; üçüncü sırada ise sarı renk giyimli durur. Hepsinin başında mücevherlerle bezeli bir taç, elinde ise, beyaz fil dişi plaka tutarlar ve bel kısımlarında yarım karış kadar altın örülmüş kemer takıp sessizce ayakta dururlar. Etrafında, sancak ve flamalar tutan bando ekibi yer alır. Büyük sarayın bir köşesinde uygun bir zaman ve hayırlı bir gün olması için gözetleyen akıl hocalar¹⁷³ da bulunur. Onların beklendiği belirli bir zaman ve hayırlı bir işareti gelirse bir akıl hoca “Majesteleri imparatorumuza diz çökerek selam verin!” diye yüksek sesle bağıırır. Baronlar aynı zamanda alnını yere 3 kere secde ederler. Ardından akıl hoca tekrar yüksek sesle “Rahat olun!” dediğinde herkes kalkar. Başka uğurlu bir zaman beklenir ve o zaman gelirse o tekrar “Parmağınızı kulağınıza götürün!” diye yüksek sesle bağıırır. O zaman herkes öyle yapar. Ardından “Parmağınızı indirin!” dedikten sonra indirirler. Biraz bekledikten sonra o, “Şölen başlasın!” der. Onların bir şeyin derin anlamı olduğunu iddia ettikleri benzer türden başka emirler tekrarlanır. Birçok kalem efendisi ayrıca baronlar veya müzisyenler arasında yoklama yaparak dikkatle gözetlerler. Çünkü bir

¹⁷² Moğol âdetlerinde sünnet olmamasından dolayı, Odoric’in saydığı dört bayram arasında sünnet gününün olması bir hata olabilir. Büyük Kağanların kutlamakta olduğu dört bayram şunlardır: Kendisinin doğum günü, tahta çıkış günü, evlilik yıl dönümü ve ilk oğlunun doğum günüdür.

¹⁷³ [Eserin İngilizce tercümesinde ise, filozof (*philosopher*) olarak geçmektedir. Ancak burada genellikle elverişli veya hayırlı günü gibi kader, geleceklere bakan kişi olarak kullanıldığını tahmin edebilir.]

şekilde gelmeyen olursa, o ağır bir şekilde cezalandırılır. Müzisyenlerin sırası geldiğinde akıl hoca “Hükümdarımıza müzik sunumu!” diye bağırır. O zaman hemen müzisyenler çeşitli çalgıları çalarlar. O müzik ve şarkı seslerinin sizi gerçekten şaşkına çevireceğinden eminim. Biraz sonra “Sessiz olun!” sözü duyulur duyulmaz müzik tık diye kesilir. Sonra o meşhur imparator ailesinden herkes, beyaz at üzerinde geçit töreni yapar. O sırada “Falan sülaleden biri hükümdarımıza birkaç yüz adet beyaz at takdim etti.” diye bir ses duyurulur ve birinin öne çıkıp imparator ailesine takdim etmek üzere getirmiş olduğu iki yüz adet atın (bir kişi tarafından söylemiş olan) sarayın girişinde olduğunu söyler. Böyle bir fırsat zamanında hükümdara takdim edilen beyaz atlar inanılmaz sayıda olur. Ardından birkaç baron gelir ve ülkenin diğer baronları temsil edilerek imparatora çeşitli hediyeler takdim eder. Manastırdaki kilise babaları da aynı şekilde Kağan’a hediye takdim eder ve zorunlu olarak Kağan için bereket dua ederler. Bizim Küçük Kardeşler keşişlerimiz de öyle yaparlar. Tüm şölen bitince eyaletin erkek şarkıcısı Kağan’ın önüne yaklaşır. Eyaletin kadın şarkıcısı da öyle yapar ki, onların duygu dolu şarkılarını sıkça dinleme isteğimi durduramazdım. [Bu benim en sevdiğim şarkıdır.] Ardından palyaço, içeriye getirdiği arslanın hükümdara saygı göstermesini sağlar. Ayrıca sihirbaz da rengi ve tadı güzel içkiyle doldurmuş olduğu altın kupayı havaya uçurarak içmek isteyen misafirlerin ağızına kondurur. Bunun gibi birçok gösteri hükümdarın önünde yaparlar. O hükümdarın heybetli görüntüsünü ve onun sarayında olan biteni kendi gözüyle izlemeyenlere her söylediğimin inandırıcı gelmemesi normaldir. Ama Kağan’ın böyle büyük harcamalar yaptığı halde ayakta durmasına hiç kimse şaşırmaz. Çünkü onun topraklarının tümünde kullanılan para ise, ancak alışverişte kullanılmak amaçlı kağıt¹⁷⁴tan başka bir şey değildir, hatta sonsuz servet onun avucuna düşmektedir.

43. Kuzuya Benzeyen Hayvan Üreten Bir Nevi Kavun Hakkında

Başka ilginç bir şey anlatmak istiyorum. Bu benim kendi gözlerimle görmediğim fakat güvenilir birinden duyduğum bir hikâyedir. Rivayete göre Kadeli¹⁷⁵ denilen büyük bir kraliyette Kafkasya Dağları bulunmaktadır. Burada devasa boyuta sahip kavunlar üretilmektedir. Bu kavun, olgunlaşınca patlar ve içinden kuzu büyüklüğünde bir hayvan

¹⁷⁴ Yüan İmparatorluğu tarafından basılan “jiaoxie” denilen kağıt paradır.

¹⁷⁵ Kadeli (*Cadeli*), Volga Nehri (*Etil, Adil, Herdil*) havzasında bulunan bir ülkedir

çıkarmış.¹⁷⁶ Demek ki, bu meyveyi yetiştirenler hem kavun ve hem de et elde etmiş gibi olurlarmış. Bazıları için buna inanmak zor olacaktır ama bu gerçek bir olaydır. Bu İrlanda'da kuş doğuran ağacın mevcudiyeti gerçeğiyle aynı durumdur. [Burada Büyük Kağan'ı anlatmayı noktalamak istiyorum. Burada gördüklerimin binde birini bile anlatamadığının farkındayım. Her neyse, en iyisinin başka bir konuya geçmek olduğunu düşünüyorum.]



¹⁷⁶ Kavundan kuzu çıkması olayı bir rivayettir. Topraktan kuzu oluşumu veya İrlanda'da yaygın olan kuş doğuran ağacın mevcudiyeti gibi rivayetler bir takım alegoriksal gizemli hikâye ya da efsanedir. Topraktan kuzu oluşumu ile ilgili hikâye, Çin'in tarih kitaplarında bahsedilen Çin'in batısındaki ülkeler (*Xiyu*)'den aktarılan bir efsanedir. Hikâyeye şöyledir: Koyunun göbeği toprak altına tohum eker gibi gömülür. Sonra sulanır, o zaman öyle büyümüş. Bir gün, gök gürültüsü duyursa koyunun göbeği ile toprak yapışmış haldeyken bir kuzu oluşmuş ve büyümüş. Bir gün ağaçtan hışırtı sesleri duyursa göbek kesilerek kuzu, otları yemeye başlamış.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTA ASYA

44. Keşişin Hıtay'ı Geçtikten Sonra Prester John ile Diğer İnsanların Çeşitli Ülkeleri Hakkında Anlattıkları

Hıtay toprağından ayrılarak batı tarafına doğru 50 günlük seyahatin sonunda birçok şehir ve kasabalardan geçerek Prester John'un ülkesine¹⁷⁷ vardım. Onun varlığı hakkında kimse itiraz edemez. Ancak onun hakkındaki söylentilerin yüzde biri bile gerçek değildir. O ülkenin esas şehri Tozan denilmektedir. Buranın başşehri olduğu halde benim gözümüne sanki Viçenza, daha üstün gibi geldi. Prester John'un idaresinde pek çok şehir bulunur ve kalıcı ittifak anlaşmasıyla Büyük Kağan'ın kızını eş olarak almıştır.

Oradan birkaç gün yürüyerek Kansan¹⁷⁸ denilen bir eyalete vardım. Dünyanın en güzel ikinci eyaleti olup insanın yaşaması için güzel bir bölgedir. En dar yerinin bile eni 50 günlük mesafede; uzunluğu da yaklaşık 60 günlük mesafedir. Her yerde insanlar yaşamakta olduğundan dolayı herhangi bir şehrin kapısından çıktığınız vakit hemen başka bir şehrin kale girişini görebilirsiniz. Burada yiyecek namına özellikle kestane çoktur. Bir de yayla muzu

¹⁷⁷ Prester John ülkesi hakkındaki ilk kayıt, Alman tarihçi ve Hristiyanlık piskoposu olan Otto von Freising (1111-1158)'in kroniğinde görülmektedir. O kayda göre, Prester John (*Presbyter Johannes*), Uzak Doğu İmparatorluğu'nun Nasturi inancına bağlı bir hükümdardır. Bu gerçeği kendisinin 1144 yılında Viterbo'da tanışmış Suriyeli bir Hristiyan piskoposundan duyduklarını zikretmiştir. Ondan sonra Avrupa'da Prester John hakkında birçok hikâyeler dolaşmış, zamanla bulmaca gibi artmıştır. Bunların örneği de, "Maundeville's Travels"tir. Maundeville, 1322 (veya 1332) yılında İngiltere'den yola çıkarak Türkiye, Ermenistan, Pers, Suriye, Arap Yarımadası, Mısır, Libya, Hindistan vesair çeşitli yerde kalarak bizzat gördüklerini ve duyduklarını kaydetmiş. Ancak içeriği kontrol edildiğinde çok az bir kısmının gerçeklere dayadığı, genel olarak ya fantastik hikâyeler ele alındığı ya da başka yazarların yazılarından intihal yaptığı görülmektedir. Yazdıkları gerçek olmasa da, heyecan verici kalemle edebi süslemeler de kattığından dolayı okurların büyük ilgisini çekmiş olmalıdır. Özellikle kitaptaki "Prester John İmparatorluğu" ile ilgili bilgiler ilgi kaynağı olmuştur: Prester John İmparatorluğu, hükümdarlığını sürdürdüğü Doğu ülkeleri arasında tek Hristiyan ülkedir. Doğunun bir ucundan batı ucuna kadar koşarak dört ay süren geniş bir toprağa sahip olduğu bilinmektedir. Efsane Prester John'un varlığı hakkında net bir açıklama yoktur. Ancak Batılı tarihçiler arasında Prester John'un, Liao yani Karahıtaylar'ın kağanlarından Yehlü Taşi (*Yelu Dashi*) olduğunu düşünenler yaygındır. 916 yılında Çin'in kuzeyinde Karahıtay (Çinliler'in Liao Hanedanı) devleti kurulmuştur. Sonra Song ve Jin Hanedalarının saldırmasıyla Yehlü Taşi, batıya doğru gelerek 1132 yılında başşehri Balasagun olan Batı Liao'yu [Çin kaynaklarında Yehlü Taşi'nin Liao İmparatorluğuna mensup olmasından dolayı bu adla geçmektedir: Batıda kurulan Liao Devleti demektir.] kurmuş ve kendisini hükümdar ilan etmiştir. Bu şekilde, ülkesini devamlı batıya doğru genişleterek Orta Asya'da yaklaşık 80 yıl boyunca (1132-1211) hüküm süren güçlü bir devlet haline gelmiş. Başta Yehlü Taşi ve onun halkı Nasturi inançlı olduklarından dolayı Batı Hristiyan ülkeleriyle bağlantısı olmuştur. Bu sırasında Yehlü Taşi'nin varlığı: kocaman bir Hristiyan imparatorluğunun hükümdarı olarak, Avrupa'ya yayılmış olmalıdır. Maundeville ile Odoric, hemen hemen aynı zamanda (1318-1331) seyahat yapmaya başlamışlar. Dolayısıyla Odoric, Prester John hakkındaki bilgileri, kendisinden önce seyahat etmiş olan kişilerden almış da olabilir.

¹⁷⁸ Kansan, Gamsug'dur. Yüan döneminde toplam on idarî merkez (Xingsheng) den biridir. Günümüzde Çin'in kuzeybatısındaki Gansu Sheng'dir. [Eyalet sistemi ile ilgili detaylı bkz. n.168].

bolca yetişmektedir. Dolayısıyla 6 grot bile ödmeden eşeğin taşıyabileceği kadar çok alabilirsiniz. Bu eyalet, Büyük Kağan'ın 12 eyaletinden biridir.

45. Putperestlerin Ruhanî Liderinin Yaşadığı Tibet Krallığı Hakkında

Bu eyaletten ayrılarak Tibet¹⁷⁹ denilen bir büyük kraliyete vardım. Bu ülke hem Hindistan ana toprağı ile sınırdadır hem de Büyük Kağan'ın hakimiyeti altındadır. Burada dünyanın herhangi bir yerinde olduğu gibi ekmek ve içki yaygındır. Bu ülkenin halkı siyah keçe ile yapılan çadırda yaşamaktadır. Ancak başşehir ile imparatorun yaşadığı şehirlerin surları, siyah ve beyaz renklerle yapıldı, sokakların hepsi güzelce döşenmiştir. Şehirde, hiç kimse ne bir insanın ne de bir hayvanın kanını akıtmaya cesaret edemezmiş. Bu da orada taptıkları bir puta karşı olan saygıdır. Bu şehirde Abassi,¹⁸⁰ denilen onların ruhanî lideri yaşamaktadır. Kendisi tüm putperestlerin başrahibi olarak, tüm din görevlilerinin maaşını istediği gibi düzenler ve bu da onların davranışlarına bağlıdır.

Bu kraliyetin âdeti şöyledir: Kadınlar saçlarına yaklaşık yüz tane örgü örler ve onlarda yaban domuzun azı dişi gibi iki diş olur. Ülkede başka bir âdet daha mevcuttur: Eğer birinin babası vefat ederse oğlu “Babamı saygıyla anmak istiyorum” der. Ondan sonra o bölgedeki dinî lider, keşiş, müzisyen, komşu ve akrabalarının hepsini çağırır. Onlar şenlik halinde cesedi şehir dışı banliyö bölgesine götürür. Büyük bir masa hazırlanır ve dinî lider o masa üstünde ölen adamın kafasını keserek oğluna verir. Oğlu ve oraya katılan herkes dinî şarkılar söyler ve ölen adam için defalarca dua okurlar. Ondan sonra dinî lider, bu defa cesedi küp şeklinde keser. Böyle yaptıktan sonra onlar, şehre geri dönerler. Onlar yürürken ölen adam için dua okurlar. Ardından dağın tepesinden kartallar uçarak gelirler ve birer insan etini yakalayıp götürler. O zaman katılan herkes yüksek sesleriyle “Bak! O adam azizdir! Çünkü tanrının melekleri gelip onu cennete götürdü” diye bağırır.¹⁸¹ Bu şekilde yapılmasından dolayı, ölen adamın oğlu kendisini onurlandırılmış gibi hissedermiş. Çünkü babası, böylece şerefli bir şekilde melekler tarafından cennete götürülmüştür. Oğlu, babasının kesilmiş olan kafasını yanında getirerek hemen haşlayıp yer, sonra kafatası ile kadeh yapar. Oğlu ve tüm

¹⁷⁹ Odoric'in buradan geçtiği döneme denk gelen XIII.-XIV. Yüzyılda, Tibet, Yüan imparatorluğunun dolaylı denetim altında olmuştur. 1750 yılında ise, King Hanedanlığının koruma altında kalmıştır.

¹⁸⁰ Abassi hakkında muhtelif görüşler mevcuttur. Bunlar arasında, en uygun olarak Farsça'da “bakshi” ve Sanskrit dilinde “bhishu”dan gelmekte olan “geçimini başişlarla sağlayan dilenci budist rahip” veya “erkek budist rahip” anlamlar bulunmaktadır.

¹⁸¹ Bu âdet, günümüzde de Tibet veya Nepal bölgesinde yaygın olan, cesedin kuşlar tarafından yenmesi sağlanarak ölülerin gömüldüğü bir cenaze sistemidir. Bu âdet, gök ve kuşları kutsallaştıran bir inançtan kaynaklanmaktadır.

ailesi her zaman ölen babalarını saygıyla anmak için o kadehten içki içerler. Onlar böyle yaptığı için babasına karşı büyük saygı göstermekte olduğunu söylerler. Bunların dışında da onlarda saçma ve sıkıcı pek çok âdet bulunmaktadır.

46. Manzi'deki Zengin Bir Adam ve Bu Adamın Elli Kız Tarafından Nasıl Beslendiği Hakkında

Manzi eyaletindeyken bir adamın koca bir köşkünün duvarın altından geçtiğim bir gün oldu. Onun yaşam tarzı şöyledir: Adamın yanında gece gündüz ona hizmet eden 50 genç kız ile bakire kadın bulunmaktadır. Kendisi yemek için yemek masasına yaklaşıp sandalyeye oturduğu zaman yemekleri beşer tabak halinde getirirler. Bakire kadınlar şarkı söylerler; çeşitli çalgıların müziği eşliğinde yemek servisi yaparlar. Onlar sanki evcil serçeye yem yediriyormuş gibi adama yemek yedirirler. Tabaklar boşalana kadar onun önünde devamlı şarkı söylerler, bir yandan da onun ağzına yemek koyarlar. Ondan sonra diğer beş genç kız gelir; aynı şekilde şarkı söyleyerek; çeşitli çalgıların müziği eşliğinde beş yemek tabağı getirir. O esnada ilk grup bakire kadın geri çekilir. Onun bu günlük hayatı, onun hayatı kapanana kadar devam edecektir. Şimdi bu adam, 30 tümen tagar¹⁸² pirinç vergisi bir gelire sahiptir. Bir tümen, on bin demektir ve bir tagar ise bir eşeğin taşıyabileceği kadar olan miktardır. Onun yaşadığı köşkün bahçesinin eni 2 mil (3.2 km.) kadar olur. Bahçenin kaldırımları bir sıra altından, diğer sırada ise, gümüşten yapılmış fayansla döşenmiştir. Daha önce bahsettiğim gibi bu bahçede altın ve gümüş ile yapılan ufak bir dağ bulunmaktadır. Dağın tepesinde manastır, çan kulesi ve onun köşküne bezeyen [daha ufak] eğlence amaçlı bir bina mevcuttur. Söylendiğine göre, Manzi içerisinde bu adam gibi dört kişi daha varmış.

Bunların dışında burada upuzun tırnaklar, asilzade ailelerin simgesiymiş. Bir adam, baş parmağının tırnağını avuç içinin eni kadar uzatmış. Kadınların en büyük güzellik sembolü ise, küçük ayaklı olmalarıdır. Dolayısıyla anneler daima kızları doğur doğmaz onların ayaklarını sıkı sıkı bağlayarak azıcık da olsa büyümesine izin vermez.

¹⁸² Tagar (*Taghar*), Göktürk dilinde yiyecek ya da bitki gibi şeyi koyup at sırtına asılan çift torbaya denir.

47. Dağdaki İhtiyar ve Onun Sonu Hakkında

Prester John'un ülkesini terk ederek batıya doğru gidip Milestorte¹⁸³ denilen ülkeye vardım. Burası güzel ve çok verimli bölgedir. Bu ülkede "Dağdaki İhtiyar"¹⁸⁴ denilen bir adam yaşamaktadır. Kendisi bu bölgede bulunan iki dağ arasında kale¹⁸⁵ inşa etmiş ki, kale tarafından bir dağın tamamen sarılmış durumundadır. Kalenin içinde çok berrak bir pınar bulunur ve pınarın etrafında yeryüzünün en çekici bakire kadınları yerleştirilmiş. Ayrıca burada en süratli at da dahil olmak üzere insanın arzusunu tatmin edebilecek her şey bulunmaktadır. İçki ile süt borulardan geçerek akar şekilde yapılmıştır. Dolayısıyla buraya "Cennet" denilmektedir. Bu İhtiyar, geleceği parlak bir genci keşfeder etmez hemen onun bu cennete girmesini sağlar. Sonrasında eğer İhtiyar, bir kral ya da baronu suikast ile öldürmek isterse, bu Cennet'i idare etmekte olan görevliyi yanına çağırarak "Bu işi yapması için en uygun ve Cennet hayatının keyfini en iyi idrak etmiş olanı seç" der. Seçilmiş olan genç, kendisine verilmiş olan ilacı içer içmez uykuya dalar. Gencin uykuya daldığında onu Cennet dışına götürürler. Genç de uyandığında kendisinin artık Cennet'te olmadığını farkına varır, derin bir kedere kapıldığında ne yapacağını şaşırır. En sonunda Dağdaki İhtiyar'a Cennet'e geri dönmek istediğini dile getirerek ısrarla İhtiyar'ın başının etini yer. O zaman İhtiyar da "Sen falan filan kral veya baronu öldürmeden geri dönemezsin. Bu işi yaptığında ister ölmüş, ister yaşıyor ol fark etmeksizin seni tekrar Cennet'e götüreceğim" diyerek teminat verir. Böylece Cennet'e geri dönmek isteyen gencin arzusunu kötüye kullanarak, İhtiyar'ın istediği insanı öldürmek suretiyle genç cinayet işlemiş olur. Bundan dolayı Doğu ülkelerinin hükümdarının hepsi bu İhtiyar'dan korkarlar; ona çok fazla haraç öderler. Ama Doğu ülkelerinin hemen hemen yarısını fetheden Tatarlar¹⁸⁶ buradaki İhtiyar'ın¹⁸⁷ ülkesine de akın etmişler. En sonunda onun nüfuz alanını ele geçirdiler. Ama Tatarlar bunu yaparken İhtiyar da, Cennet'inden pek çok suikastçıyı gizlice dışarı göndererek Tatarlara suikastlar

¹⁸³ Milestorte, "kâfir" anlamına gelen, Arapça mulhidin veya malâhidah kelimesinden türemiştir.

¹⁸⁴ "Dağdaki İhtiyar", Alamût suikast tarikatının [Nizari İsmailileri] kurucusu olan Hasan Sabbâh'tır. Hasan Sabbâh, Nizari İsmaililer'in lideri ve Nizari-İsmaili Devleti'nin kurucusudur (1090-1124). [Hakkında bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, "Hasan Sabbâh", *DİA*, XVI, (1997), s. 347-350; Ayşe Atıcı Arayacan, *Dağın Efendisi Hasan Sabbâh ve Alamût. Nizari İsmailileri*, İstanbul 2011]. Marco Polo, "Dağdaki İhtiyar" olarak isimlendirdiği Hasan Sabbâh'tan "Alamût'ta cennet gibi bahçe ve köşk yapmış ve 12-20 yaşlarındaki gençleri seçerek afyon (haşhaş) ile bayıltıp suikatçısı yapar. Sonra acımasızca suikast düzenlenir" şeklinde bahsetmektedir (s. 142-148).

¹⁸⁵ [Odoric, burada Alamût kalesi'nin kastetmektedir. Alamût kalesi, İran'da Elburz dağlarının üzerinde, Kazvin'in kuzeydoğusunda yer alan müstahkem bir kaledir. Bkz. A. Zeki Velidi Togan, "Alamut", *İA*, I, (1965) s. 289; Abdülkerim Özaydın, "Alamut", *DİA*, II, (1989), s. 336-337].

¹⁸⁶ [Her ne kadar Odoric, Tatarlar'ın Alamût'u ele geçirdiğini belirtse de, İsmaililer'in Alamût'taki egemenliğine Hülâgû komutasındaki Moğollar son vermiştir (16 Kasım 1256). Bkz. A. Özaydın, "Alamut", *DİA*, s. 337; H. A. Özdemir, *Moğol İstilasası*, s. 237-247].

¹⁸⁷ [Bu dönemde Nizari İsmailileri'nin başında Rüknü'd-dîn Hürşâh bulunmuştur. (H. A. Özdemir, *Moğol İstilasası*, s. 238)].

düzenlemiştir. Bunu gören Tatarlar, İhtiyar'ın yaşadığı kalesini muhasara altına aldılar; kaleyi zapt edip İhtiyar'ı ele geçirene kadar bölgeden ayrılmadılar. Tatarlar daha sonra İhtiyar'ı zincirleyerek korkunç bir şekilde öldürmüşler¹⁸⁸.

48. Keşişler, Tatar Bölgesindeki Şeytanlara Nasıl Karşı Durmuşlardı?

O bölgede yüce Tanrı'mız Küçük Kardeşler Keşişlerimize o kadar çok lütf sağlanmış ki, onlar büyük Tatar bölgesinde cinlere tutulmuş olan bedenlerden şeytan çıkarmışlar; bu işi evlerden bir köpek kovarmış gibi yapmışlar. O bölgenin birçok yerindeki kadın ve erkek fark etmeden çok sayıda insan şeytan tarafından tutulmuş olduğundan, 10 günlük mesafedeki uzak yerlerden de hastalar sıkı sıkı bağlanmış halde keşişlerimize gönderilir. Keşişlerimiz Hz. İsa adına, insanlar sahiplenerek girmiş oldukları bedenlerdeki şeytanlara hemen çıkmaları yönünde sert emir verirler. O zaman şeytanlar bu emire karşı hiçbir şey yapamadan hemen o bedenden ayrılır. Şeytanlardan kurtulmuş olan insanlar da, tereddüt etmeden kendi isteğiyle vaftiz olurlar. Keşişlerimiz onların keçeden yapılmış putları ateşe verirler. Bu sırada bölgedeki insanların hepsi biraraya gelerek komşularının tanrısının ateşte nasıl yakıldığını izlerler. Keşişler putlarını ateşe attığında putlar tekrar ateşten çıkmış olur. Dolayısıyla keşişler, ateşe kutsal su dökere dökmez, şeytanları ateşten kovduktan sonra tekrar putları ateşe atarlar. O zaman hepsi yakılır. Bu sırada şeytan havada çılgık atar; “Görsünler, görsünler, benim yaşadığım yerden nasıl kovulduğumu!” Böylece keşişimiz o ülkede birçok insanı vaftiz etmiş oldular.

49. Keşişin Korkunç Bir Olaya Tanık Olduğu Bir Vadi Hakkında Anlattıkları

Başka büyük ama çok korkunç bir olaya tanık olmuştum. “Zevk Nehri” denilen nehrin bulunduğu vadiden¹⁸⁹ geçerken birçok cesedin yerlere yayılmış olduklarını gördüm. Ayrıca orada bir takım müzik, özellikle davul¹⁹⁰ sesi duydum. Hayret verici bir sesi vardı.

¹⁸⁸ [Rüknü'd-dîn Hürşâh, Hülâgû tarafından Büyük Han Mengü'nün sarayına gönderilmiştir. Ancak onun geldiğini haber alan Mengü, yolladığı bir elçi vasıtasıyla haber gönderip onu yolda öldürmüştür. Bkz. H. A. Özdemir, *Moğol İstilası*, s. 246].

¹⁸⁹ Zevk Nehri, coğrafi olarak nereye tekabül ettiği tam olarak belli değildir. Eserin İngilizce tercümesinde, belki Odoric'in dönüş yolunda uğrayabileceği bir yer olarak tahminde bulunularak Hindukuş dağlarında bulunan bir vadi olabileceği varsayılmaktadır. Buna göre, Kâbil'in kuzeyinde 150 km.'den başlayarak güneye doğru Hindukuş Dağları'ndan geçerek Sarobi civarında Kâbil Nehri ile birleşen Panjshir Nehri ve onun vadisi olarak belirtilebilir. Ancak Odoric'in İran'daki Nizarî İsmailîleri hakkındaki hikâyesinden hemen sonra bu “Zevk Nehri” ile onun vadisinden bahsetmesi, seyahat rotasına aykırı bir durumdur. Bu nedenle, İngilizce tercümedeki açıklama yanıltıcı olabilir.

¹⁹⁰ Bir başka deyişle “timpani” denilen *Kettledrum*'dur.

Sesi o kadar yüksek ve gürültülü olmuş ki korkuya kapıldım. Uzunluğu 7.8 mil (11-13 km.) olan bu vadiye kâfir biri girerse hiçbir zaman oradan çıkamaz ve hemen ölür. Ama hiç tereddüt etmeden oraya geçerek, hakikaten orada neler olduğunu görmek istedim. Girdiğimde az önce söz ettiğim gibi orada birçok ceset gördüm. Hiç kimse kendi gözüyle görmeden benim gördüklerime inanmazdı. Vadinin bir tarafında, hemen kaya duvarın yanında, sanırım çok büyük ve korkunç bir adamın yüzünü görmüş gibi oldum. Acayip bir korkuya kapıldım; sonunda aklımı yitirecek gibi geldi. Hemen haç işareti yaparak sürekli “Tanrının sözleri beden olur” cümleyi tekrarladım. O halde cesaret edip onun yüzüne yaklaşamadığım için 7 ve 8 adım kadar uzaklıkta durmak zorunda kaldım. Dolayısıyla zar zor vadinin diğer ucuna kadar giderek kum yığınının çıkabildim, ancak oradan etrafıma nazır olmuşum. Fakat bir şey görmek mümkün olmadı. Sadece o ilginç davul sesi hâlâ kulağымda çınlamaktadır. O kum yığınının tepesine çıkınca, orada balık pulu gibi yığın halinde bir miktar gümüş buldum. Birkaç gümüş parçasını kucağымda sakladım. Ama hem gümüşe pek meraklı olmadığımından hem de kaçarken bana engel olabilir diye hepsini yere attım. Böylece Tanrı'nın lütfuyla o vadiden sapasağlam kurtuldum. O sırada orada bulunan Sarazenlerin hepsi bu hikâyeyi duyunca, vaftiz edilmiş bir aziz olduğumu söyleyerek bana saygı gösterdiler. O vadiye ölen insanlar ise, şeytana ait insanlar olduklarını söylerlermiş.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SON

50. Keşiş Odoric'in Hikâyesinin Gerçek Olduğunu Kanıtlaması

Ben, Fruli'deki Bohemialı olarak Pordenone kasabasında doğmuş olup Küçük Kardeşler Topluluğu Kilisesi ve Saint Anthony eyaleti mensubu Keşiş Odoric, saygı değer ruhanî babam, Treviso'daki Saint Anthony'nin daha önce bahsi geçen eyaletin yöneticisi olan aziz pederim Keşiş Guidotto'ya bağlılığımı, ona ettiğim yemine ve onun bana verdiği göreve sadık kalarak, burada yazılanları ya kendi gözlerimle görerek veyahutta sözüne güvenilir kimselerden işterek yazdığımı ilan ederek garanti ederim. Gözlerimle görmediklerim ise, o ülkelerde sağda solda dolaşan söylentiye göre onların gerçekliğine tanıklık edilecektir. Burada birçok şey eksik ve kayıt altına almadım. Bu da kendi gözleriyle görmeyenlerin inanması zor olacağı düşüncesini hafifletmek içindir. Ancak bana kalırsa orada hergün ölmek bile memnun olacağım o ülkelere tekrar dönmeye hazırlanmaktayım. Tabî her konuda iyilik gösteren Tanrı isterse.

Artık ayrıntıyla anlattığım tüm hikâye, Solagnalı Keşiş William tarafından sadakatle yazıya geçirilmiştir. Bu, daha önce değindiğim gibi Bohemialı Keşiş Odoric'in aktarmış olduğunun aynısıdır. Miladi takvim Mayıs 1330 tarihinde, yer olarak da Padova'daki Saint Anthony'un evinde oldu. Odoric'in kendisi zor olan Latin dili veya ilginç yazı üslubu kullanarak anlattıklarını süslemeye yeltenmedi; bilakis başka insanların kendi hikâyelerini anlattıkları şekilde başından geçenleri aktardı. Anlatıldığı şekliyle Keşiş William da yazdı ve böylece bunu okuyan tüm insanların daha kolayca anlaması sağlanmış oldu.

51. Bassanolu Keşiş Marchesino'nun Odoric Hakkında Duyduğu Etkileyici Bir Hikâyeyi Anlatması

Ben, Küçük Kardeşler Topluluğu Kilisesi'ne mensup Bassanolu Keşiş Machesino olarak benim anlatmak istediğim şey, Keşiş Odoric'in hayatındayken bana anlattıklarından bir hikâyedir. Aslında onun yazıya aktarmadığı daha pek çok hikâye duydum. Burada anlatılanlar onun söylediği hikâyelerin kısa bir parçasıdır.¹⁹¹ Onun söylediklerine göre, bir gün Büyük

¹⁹¹ Keşiş Odoric, yatalak hastayken bizzat deneyimini yaşadığı birçok hikâyesini anlatamamıştır. Normal günlerinde kitaba alınmamış olan hikâyelerini arkadaşı olan diğer keşislere de anlatmış olmalıdır. Onlar arasında Bassanolu Keşiş Machesino tekrar teyit ederek eksik hikâye parçasını ilave etmiştir.

Kağan'ın Sandu'dan Hanbalık'a doğru seyahat ederken kendisi (Keşiş Odoric) ile Küçük Kardeşler Topluluğu'muzdan diğer dört keşiş, Kağan'ın tam o sırada geçmek üzere olduğu yolun kenarında bir ağacın altında gölgede oturmaktaymış. Bu kardeşlerimiz arasında bir piskopos¹⁹² bulunuyormuş. Kağan'ın yaklaşmasıyla piskopos dinî ayinlerde giydiği elbisesini giyinip bir bayrak direğinin ucuna haçı takıp havaya kaldırmış. Ardından hemen dört keşiş yüksek sesle ilahi söylemeye başlamışlar. “Yaratıcı Rabbim senin ruhun burada görünsün!” Bunu duyan Büyük Kağan, bunun ne anlam geldiğini sormuş. Kağan'ın yanında bulunan dört baron “Bunlar dört Frank Rabban (yani Roma Katolik Keşişi) lardır” diyerek cevap vermişler. Kağan onları yakınına çağırılmış. Piskopos bayrak direğinden haçı alıp, Kağan'a uzatılarak öpmesini dilemiş. O sırada uzanmış vaziyette olan Kağan ise, haçı görür görmez hemen toplanarak düzgün oturmuş; şapkasını çıkarıp çok saygılı ve mütevazı bir biçimde haçı öpmüş. Şimdi, sarayın talimatı ve âdetlerine göre, hiç kimse eli boş bir şekilde Kağan'ın önünde bulunmaz. Dolayısıyla tam o sırada Keşiş Odoric'in elinde sadece ufak bir kaseyi dolduracak kadar elma varmış ve onu Kağan'a takdim etmiş. Büyük Kağan onlar arasından iki tanesini alarak birini hemen orada yemiş ve diğeri de elinde tutarken yola devam etmiş.

O zaman kesin olan şey şudur ki, sarayda devamlı bulunan keşişler aracılığı ile iyi göstermekte olduğundan, Büyük Kağan'ın bizim Roma Katolik inancımız hakkında bir merakı sahip olduğu gerçeğidir¹⁹³.

Keşiş Odoric'in söylediğine göre, Büyük Kağan'ın haç önünde saygıyla çıkarmış olduğu şapkası, inci ve mücevherlerle kaplanmış bir külçe gibiymiş. Onun değeri, bütün Treviso'nun kenar bölgesinden daha yüksekmiş.

¹⁹² Odoric ile birlikte olan bu piskopos, o dönemde başkent Hanbalık'ta ikamet ettiği Başpiskopos Giovanni di Monte Corvino (1247-1328)'dur. Diğer üç kişi de Fransisken cemaati tarafından gönderilen keşişler olduğu tahmin edilebilir. Corvino, İtalya'da Haly'dan gelmekte ve Fransisken cemaatine mensup olarak Roma'da Katolik Vatikan tarafından Yüan İmparatorluğu'nun başkenti Hanbalık'a gönderilen yetkili başpiskopostur. 1328 yılında 81 yaşında ölüne kadar 30 yıl Hanbalık'ta Hristiyanlığı yayma faaliyetlerinde bulunmuştur. Kendisi, Kağan'ın ona karşı olan saygısından dolayı sarayında belirli bir konuma sahiptir. Dolayısıyla düzenli olarak saraya gidermiş. Özellikle Papa'nın özel elçisi olarak sarayda Kağan ile baş başa oturabilecek özel yere sahip biriymiş.

¹⁹³ Yüan İmparatorluğu kağanları, sadece Katolik Hristiyanlar'a değil bütün dinlere karşı tolerans göstermişlerdir. Marco Polo'da (s. 226-227), “Kağanlar, bayramı olan Hristiyanlar'a, Sarazenler'e (Müslümanlar), Yahudiler'e ve Putperestler'e (Budistler) aynı şekilde kutlama şenlikleri verirdi. Onlar herkesin saygı gösterdiği Hz. İsa Mesih (Hristiyanlık), Hz. Muhammed (İslâmiyet), Hz. Musa (Yahudilik) ve Samamoni Burcan (Budizm), bunların hepsine saygı gösteririz ve tapınız derler” şeklinde kayıtlar bulunmaktadır. İbn Battûta ise, Kağan'ın cenazesine Müslüman, gayr-i Müslim, erkek, kadın farketmeksizin herkesin matem elbisesini giyip katıldıklarını kaydetmektedir (Korece trc. II, s. 345).

52. Keşif Odoric'in Huzurlu Ölümü

Artık yabancı diyarlardan memleketi Treviso'nun kenar bölgesine geri döndükten sonra Odoric, Roma'daki Katolik Papa'yı ziyaret etmeyi düşündü. Onun amacı Papa'nın iznini aldıktan sonra, tekrardan 50 kişilik bir keşif grubunu yanına alarak yola çıkmak istemesidir. Sadece yola çıkmak hususunda irade sahibi olmaları kaydıyla bu keşiflerin hangi bölgeden geleceği hiç önemli değildir. Dolayısıyla Odoric kendi doğduğu yer olan Friuli'den ayrılıp yola çıktı. Ancak Pisa'ya geldiğinde maalesef ağır bir hastalığa yakalandı. Bu hastalık nedeniyle memleketine geri dönmek zorunda kaldı. Sonunda Odoric, Friuli'nin bir şehri olan Udine'de 13 Ocak 1331'de¹⁹⁴ dünyevî imtihanını zaferle neticelendirmiş olarak cennete gitmiş oldu. Onun iyiliği ve şaşırtıcı gücü, cennette de daha parlak bir şekilde kendisini göstermektedir. Onun izlediği yol aracılığıyla körler, topallar, dilsizler ve sağırılar Tanrı'nın izniyle sıhhat bulurlar. Tanrı'ya şükürler olsun. Âmin!

¹⁹⁴ "Ides of January"daki "Ides", Antik Roma'da günlerin hesaplanmasıdır: "Ides", "nones"ten itibaren sekizinci gün idi. Ama "nones" 3, 5, 7, 10. ayın yedinci günü ile diğer ayların beşinci günüdür. Dolayısıyla "Ides of January" Ocak ayının 13. günü (5 gün+8 gün) demektir. [Ides, Mart, Mayıs, Temmuz ve Ekim aylarında ayın on beşinci, diğer aylarda on üçüncü güne verilen isimdir. Nones ise, her ayın "Ides"inden önceki 8.günü ifade eder: Ayın 5. ya da 8. günü de denilmektedir. Detaylı için bkz. <https://serdaruzun.wordpress.com/tag/takvim/> 11 02 2016].

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada *Odoric Seyahatnamesi*'nin İngilizce ve Korece tercümeleri¹⁹⁵ ile Korece tercümede yer alan Lee Sugwang'un *Jibong Yuseol*, Choi Hangi'nin *Jigujeonyo* adlı eserlerin notlarından istifade ettik.

Eserin müellifi Keşiş Odoric, İtalya'da Saint Anthony Eyaleti'nde Pordenone Kasabası'nın Friuli Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Gençlik çağının erken dönemlerinden itibaren feragatlı ve münzevî bir yaşamı tercih ederek, Fransisken Cemaatine bağlı olarak keşiş hayatı yaşamıştır.

Odoric, 1318 yılında kendi iradesiyle Hristiyanlık dinini yaymak amacıyla “İnsanları ruhsal kuruluşuna kavuşturmak” üzere, Venedik'ten yola çıkmıştır. Karadeniz üzerinden Trabzon ve Erzurum'a geçmiş ardından İran yoluyla Batı Asya, Hindistan, Sri Lanka, Endonezya, Brunei ve Zampa gibi Güneydoğu Asya ülkeleri üzerinden Çin'e; Yüan İmparatorluğu topraklarına ulaşmıştır. Burada yaklaşık 6 yıl kadar (1322-1329) kaldıktan sonra geri dönüş yolculuğunda ise Tibet, Orta Asya ve İran topraklarından geçerek 1330 yılında memleketine geri dönmüştür. Odoric'in bu Doğu seyahati, toplamda 12 yıl sürmüştür.

O dönemde Avrupa'dan Hristiyanlığı yaymak amacıyla pekçok din adamının Uzak Doğu ülkelerine gidip geldiği görülmektedir. Bu kişiler, genellikle sadece seyahatlerinin sonuçlarını kısaca rapor ederlerdi veya seyahat günlüğü tarzında açık bir metin yazarlardı. Odoric'in yazdığı tarzda bütün seyahati boyunca gördüğü ve duyduğu şeyleri kaleme alan çok az din adamı bulunurdu. Zira söz konusu din adamları Odoric gibi iradî değil resmî görevlerle geldiklerinden seyahatleri hakkında yazdıkları alelade bir rapordan öteye geçmemektedir. Yazılan bazı bilgilerin abartılı olduğu ve bazı bilgilerde yanlışlıklar bulunduğu tespit edilmekteyse de, eser hâlâ araştırmacılar için önemli bir kaynak olmaktadır.

Odoric eserinde toplam 59 farklı bölgeden bahsetmektedir. Her bölgenin beşerî coğrafyası ile tarihi ve kültürü hakkında bilgi vermektedir. Eserinde gezdiği yerlerde gördüğü ve duyduğu 81 çeşit ürün, 29 değişik âdet, 16 mucizevî hikâye ve 14 tarihsel kalıntı hakkında bizleri aydınlatmaktadır. Özellikle, 'irşad' amaçlı seyahati sırasında ortaya çıkan dinsel çekişmeler ile Hristiyanlık inancına göre putperlest kabul edilen Nasturilik, Zerdüştlük ve

¹⁹⁵ [İngilizce tercümesi, *The Travels of Friar Odoric, A 14th-Century Journal of the Blessed Odoric of Pordenone, translated by Sir Henry Yule, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, 2001*. Korece tercümesi de, *Odorigui Dongbang Gihaeng* (Odoric'in Doğu Seyahatnamesi), trc.Suil JEONG, Seul, Munhakdongne 2012].

Budizim gibi yerel dinler ile İslâmiyet'e ait ilginç vakalardan bahsetmektedir. Odoric ele aldığı konuları bir bilimadamı gibi tamamen tarafsız olarak ele almamış, anlattığı olaylara zaman zaman kendi dini görüşlerini yansıtmıştır.

Eserde Marco Polo ve İbn Battûta gibi büyük seyyahların gözden kaçırdığı bazı bilgilere de yer vermektedir. Sözkonusu bilgiler arasında yer alan bazı bâtil inançları her ne kadar zalim ve insanlık dışı bile olsa anlatmıştır. Bu âdetleri muhafaza etmenin bir değeri yoksa da insanoğlunun tarihte geçirdiği aşamaları ortaya koymak bakımından evrensel bir değeri vardır.

Odoric Seyahatnamesi küçük hacimlidir. Olayları son derece kısa bir şekilde anlatmaktadır. Bu durum ise metnin anlaşılmasını zaman zaman zorlaştırmaktadır. Her şeye rağmen, *Odoric Seyahatnamesi*'nde anlatılanlar Marco Polo, İbn Battûta ve Ludovico seyahatlerinde sözkonusu bölgeler hakkında verilen bilgileri pekiştirmektedir. Böylece İran, Hindistan, Çin ve Hint Okyanusu adaları hakkında daha doğru bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır.

Eserin özelliklerini madde madde ele alırsak birincisi doğruluktur. Odoric bizzat gördüğü, dinlediği ve yaşadığı şeyleri olduğu gibi anlatmıştır. Hatta o kadar titizdir ki, yaşadığı ve duyduğu şeyleri özellikle belirtmiştir. Başkalarından duyarak aktardığı şeyler için birinden duyduğunu belirtirken, bizzat yaşadıkları için “bölgeye vararak”, “gördüm” ifadesini kullanmaktadır. Örneğin, Kafkasya Dağlarında üretilen kavundan kuzu çıktığına dair hikâye hakkında “güvenilir birinden duyduğunu”nu belirtmektedir. Rivayetleri kimden duyduğunu da beyan etmektedir. Mesela sözkonusu rivayeti İrlandalı Keşiş James'ten duymuştur.

Milano Üniversitesi Ortaçağ Latin Edebiyatı Bölümü Profesörü Paolo Chiesa, *Odoric Seyahatnamesi*'nin İngilizce tercümesi için yazdığı “Giriş” bölümünde eserde yer alan “birçok konunun gerçeğe dayandığından şüphemiz yoktur” demektedir. Odoric'in sık sık huzuruna çıktığı Yüan İmparatorluğu Büyük Kağanı ve sarayı hakkında anlattığı bilgilerin doğru ve çok ayrıntılı olması, Çin'den bahseden dönemin diğer seyahatnamelerine göre eserin üstün yönüdür.

Eserin ikinci özelliği, mukayese yöntemi kullanmasıdır. Odoric, seyahatte gördüğü şeyleri Batı ülkeleriyle özellikle de İtalya'daki müadilleriyle mukayese etmektedir. Örneğin, Tebriz şehri hakkında “Sadece bu şehirden alınan vergi Fransa kralının tüm topraklarından aldığı vergilerden daha fazladır.” (s. 96) demektedir. Odoric, bu mukayese yöntemine Çin'de de pek çok defa başvurmuştur. Güney Çin'de bulunan Manzi'deki nüfus yoğunluğunu “Hz.

İsa'nın diriliş gününde Venedik'e gelenlerden daha kalabalıktır." diye ifade etmektedir (s. 225). Kansay'da kale dışında 12 tane ana yolun bulunduğu ve bu ana yollardan birinin, Venedik veya Padova'dan daha büyük olduğu ve Kansay'ın Venedik gibi durgun su üstünde yer aldığı gibi başka kıyaslamalar da yapmaktadır. Ayrıca Po Nehri'nin kenarındaki Perara gibi nehir yakınında kurulmuş olduğuna dair benzerliklerden de söz etmektedir (s. 232). Böylece Doğu ve Batı Medeniyeti arasındaki benzer ve farklı yönleri tekrar kontrol etme şansı doğmaktadır. Ayrıca medeniyetimizin ortak değerlerini de gözden geçirme imkanı sağlamaktadır.

Eserin sözkonusu olumlu özellikleri yanında birtakım yanlışlık ve karışıklıklar içerdiğini belirtmek gerekmektedir. Müellifin ölümüne çok az bir vakit kala, yatalak bir haldeyken, eserini yazdırmış olması sözkonusu duruma neden olmuştur diye düşünüyoruz. Karışıklıklar daha çok seyahat güzergahından söz ederken ortaya çıkmaktadır. Örneğin, İran'ın güneybatısındaki Huz'a kadar inip oradan tekrar geri dönerek ta kuzeybatıdaki Bağdat'ı geçip Hürmüz'e kadar giden yolu tercih etmesi hemen hemen imkansız gibi gözükmektedir. Burada bir karışıklık olduğu düşünülebilir (s. 144-146). Hindistan'ın kuzeybatı kıyısındaki Tana'dan güneydeki Pollumbum'a kadar giden seyahat rotasında bulunan Minibar, Polandrinabir ve Singillin gibi yerler atlanarak birden bire önce Pollumbum'dan söz etmesi kesinlikle zihni bir karışıklığın sonucu olmalıdır (s. 131, 145, 147-149). Benzer bir şekilde İran'da geçen "Dağdaki İhtiyar" hikâyesini anlattıktan hemen sonra tahminen Türkistan civarında yer alan "Zevk Nehri" denilen yerde yaşadıklarından bahsetmesi (s. 289-291) söz konusu zihni karışıklığa diğer bir örnektir. Odoric geri dönüş güzergahı hakkında çok az bilgi vermektedir. Bu nedenle eserin İngilizce tercümesi *The Travels of Friar Odoric*'te bulunan 'Odoric'in seyahat haritasında Hanbalık'tan Venedik'e dönüş yolu gösterilmektedir. Ancak Odoric, "Dağdaki İhtiyar (*Alamut Kalesi Hasan Sabbah*)"dan bahsettiğine göre, İran yoluyla İtalya'ya dönmüş olmalıdır.

Seyyahın yer adlarını kullanırken de bazı hatalara düştüğü görülmektedir. Örneğin, "Yukarı Hindistan'a gittiğimizde Zaytun denilen bir şehre vardık" (s. 146) demektedir. Aslında Zaytun, Çin'de bulunan bir liman şehridir. Dolayısıyla müellif yer adların kullanırken zaman zaman hataya düşmektedir. Başka bir örnek daha vermek gerekirse "Ben doğuya doğru hareket ederek Okyanus denizinde pek çok gün seyahat ettikten sonra bizim Yukarı Hindistan diye adlandırdığımız meşhur Manzi eyalidine vardım." (s. 225) demektedir. Burada Çin'de bulunan Manzi'nin Yukarı Hindistan'da bulunduğunu söyleyerek yine hataya düşmektedir.

Odoric Seyahatnamesi gibi klasik eserleri açıklama notları olmadan anlamak kolay değildir. Ayrıca bu tür eserler hakkındaki çalışmalar pekçok farklı dilde kaleme alındığından incelenmeleri araştırmacılar açısından büyük bir sorun teşkil etmektedir. Tarih biliminin geliştirilmesine katkı sağlamak için farklı dillerdeki kaynak eserlerin Türkçe'ye kazandırılması önemli hizmetlerden biridir. Biz söz konusu çalışmamızda küçük da olsa bu alanda bir katkı sağlamaya çalıştık. Fakat seyyahların içinde yüzdükleri kültür okyanusu uçsuz bucaksız olduğundan bu alanda daha pekçok çalışma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu seyahatname çalışmaları ilerledikçe tarih ilminde yer alan kara delikler kapanacaktır. Zira seyahatnameler tarih kitaplarında kolaylıkla bulunması mümkün olmayan türden bilgiler sunmaktadırlar.



BİBLİYOGRAFYA

Acun, Fatma, “Tarih Boyunca Pontus”, *Milli Mücadele Döneminde Giresun Sempozyumu*, 6-7 Mart 1999, İstanbul 1999, s. 19-34.

Albayrak, Kadir, “Keldânîler”, *DİA*, XXV, (2002), s. 207-210.

Albayrak, Kadir, “Nestûrîlik”, *DİA*, XXXIII, (2007), s. 15-17.

Albayrak, Kadir, *Keldânîler ve Nasturîler*, Ankara 1997.

Atar, Fahrettin, “Kadı”, *DİA*, XXIV, (2004), s. 66-69.

Atar, Fahrettin, *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Ankara 1999.

Atıcı Arayacan, Ayşe, *Dağın Efendisi Hasan Sabbâh ve Alamût. Nizarî İsmailileri*, İstanbul 2011.

Avcı, Meral, “Sri Lanka: Fizikî ve Beşerî Coğrafya”, *DİA*, XXXVII, (2009), s. 424-425.

Aydın, Mehmet, *Türkiye’ye Yönelik İki Eski ve Bir Yeni Misyoner Tarikatının Bugünkü Durumu*, Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı 6 Yaz, Konya 2008.

Aydoğmuşoğlu, Cihat, *Tarihte Tebriz*, Ankara 2011.

Aykut, A. Sait, “İbn Battûta”, *DİA*, XIX, (1999), s. 361-368.

Bayur, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi: İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, I, Ankara 1946.

Bilge, Mustafa L., “Ahvaz”, *DİA*, II, (1989), s. 192-193.

Bilge, Mustafa L., “Hürmüz”, *DİA*, XVIII, (1998), s. 497-498.

Bilgili, Ali Sinan, “Tebriz”, *DİA*, XL, (2011), s. 219-222.

Bosworth, C. E., “*Qarā Khitay*”, *EF²* (İng.), IV, (1997) s. 580-583.

Çiğdem, Süleyman, *Eski Çağ’dan Orta Çağ’a Gümüşhane*, Gümüşhane 2012.

Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997.

Dursun, Davut, “Benderabbas”, *DİA*, V, (1992), s. 433-434.

Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, I-II, trc., inc. ve not. A. Sait Aykut, İstanbul 2004².

Enverî, Hansan, *Ferheng-i Feşorde-i Sohan*, İntişarat-ı Sohan, Tahran, Hicrî Şemsî 1382, 3. baskı, I. Cilt.

Erdem, Sargon, “Bâbil”, *DİA*, IV, (1991), s. 392-395.

Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler*, Ankara 2007.

Farooqi, N. R., “Delhi Sultanlığı”, *DİA*, IX, (1994), s. 130-132.

Fayda, Mustafa, “Muhammed”, *DİA*, XXX, (2005), s. 421

Göksoy, İsmail Hakkı, “Sri Lanka: Tarih, Ülkede İslâmiyet”, *DİA*, XXXVII, (2009), s. 425-428.

Grousset, Rene, *Başlangıcından 1071’e Kadar Ermenilerin Tarihi*, Türkçe trc. Sosi Dolanoğlu, İstanbul 2005.

Gündüz, Şinasi, “Mecûsîlik”, *DİA*, XXVIII, (2003), s. 279-284.

Güner, Ahmet, “Melik”, *DİA*, XXIX, (2004), s. 51-53.

Hamdullâh Mustevfi-yi Kazvînî, *Nuzhetu’l-kulûb*, İngilizce trc. Guy Le Strange, *Nuzhat al-qulûb*, Leyden/London 1919.

Hourcade, Bernard, “İran: Fizikî ve Beşerî Coğrafya”, *DİA*, XXII, (2002), s. 392-394.

İbn Battûta, *İbn Battûta Yeohaengi 1-2*, trc. Suil JEONG, Seul, Seul, Changbi, 2001.

Johann de Plano Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, trc. Ergin Ayan, Trabzon 2003.

Kara, Cahid, *İslâm Coğrafyasında Mecûsîler (Emevîlerin Sonuna Kadar)*, İstanbul 2015.

Konukçu, Enver, “Giyâseddin Tuğluk”, *DİA*, XIV, (1996), s. 60-61.

Kortel, S. Haluk, “Tuğluklular”, *DİA*, XLI, (2012), s. 333-336.

Kurtuluş, Rıza, “Kâşân”, *DİA*, XXV, (2002), s. 3-4.

Küçük, Cevdet, “Erzurum”, *DİA*, XI, (1995), s. 321-329.

Lowry, Heath W.-Emecen, Feridun, “Trabzon”, *DİA*, XLI, (2012), s. 296-301.

Marco Polo, *Marko Polo Dünyanın Hikaâye Edilişi. Harikalar Kitabı*, I-II, trc. Z. Zühre İlkelen, İstanbul 2004.

Marco Polo, *Marco Polloui Dongbang Gyeon Munlog*, trc. Hodong KİM, Seul, Sagyejeol 2000.

Merçil, Erdoğan, “Yezd”, *DİA*, XLIII, (2013), s. 510-512.

Merçil, Erdoğan, “Yezd”, *İA*, XIII, (1986), s. 403-408.

Morgan, David, “Mongols”, *EP*² (İng), VII, (1993), s. 230-235.

Naskali, Esko, “İran: Tarih, Başlangıçtan Müslümanlar Tarafından Fethine Kadar”, *DİA*, XXII, (2002), s. 394-395.

Ögel, Bahaeddin-Temir, Ahmet-Sümer, Faruk, “Tatar”, *İA*, XII/1, (1979), s. 50-61.

Özaydın, Abdülkerim, “Alamut”, *DİA*, II, (1989), s. 336-337.

Özaydın, Abdülkerim, “Hasan Sabbâh”, *DİA*, XVI, (1997), s. 347-350.

Özdemir, H. Ahmet, *Moğol İstilâsı: Cengiz ve Hülâgû Dönemleri*, İstanbul 2011².

Özgüdenli, Osman G., “İran: Tarih, Fetihden Safevîler’e Kadar”, *DİA*, XXII, (2002), s. 395-400.

Özgüdenli, Osman G., “Moğollar”, *DİA*, XXX, (2005), s. 225-229.

Özgüdenli, Osman G., “Olcaytu Han”, *DİA*, XXXIII, (2007), s. 345-347.

Özgüdenli, Osman G., “Tümen”, *DİA*, XLI, (2011), s. 461-462.

Pedai, Maria Pia, “Venedik”, *DİA*, XLIII, (2013), s. 44-47.

Roux, Jean-Paul, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, (2001), s. 565.

Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-III, trc. Fikret Işıltan, Ankara 1986-1987.

Seyyid, Eymen Fuâd, “İskenderiye”, *DİA*, XXII, (2000), s. 574-576.

Spuler, Bertold, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür, İlhanlılar Devri (1220-1350)*, Türkçe trc. Cemal Köprülü, Anlara 2011³.

Strange, Guy Le, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905.

Sümer, Faruk, “Tatarlar”, *DİA*, XL, (2011), s. 168-170.

Taşgılı, Ahmet, “Karahıtaylar”, *DİA*, XXIV, (2001), s. 415-416.

Taşkın, Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2005.

Tez, Zeki, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Bilim ve Teknik*, Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları ; 14, (1985).

Togan, A. Zeki Velidi, “Alamut”, *İA*, I, (1965) s. 289.

Tuncel, Metin, “Fırat”, *DİA*, XIII, (1996), s. 31-33.

Üstün, İsmail Safa, “İran: Tarih, Safevî’den Günümüze Kadar” *DİA*, XXII, (2002), s. 400-404.

Wilhelm von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat (1253-1255)*, trc. Ergin Ayan, İstanbul 2001.

Yule, Henry, *The Travels of Friar Odoric, A 14th-Century Journal of the Blessed Odoric of Pordenone*, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company 2001.

Yule, Henry, *Odorigui Dongbang Gihaeng*, trc. Suil JEONG, Seul, Munhakdongne 2012

Yuvalı, Abdülkadir, “Ebû Said Bahadır Han”, *DİA*, X, (1994), s. 218-219.

Yuvalı, Abdülkadir, “Hûlâgû”, *DİA*, XVIII, (1998), s. 473-475.

<https://serdaruzun.wordpress.com/tag/takvim/> (11 02 2016)

<http://info.catholic.or.kr/saint/view.asp?ctxtsaintid=1962> (03 02 2016)

HARİTA

